

บทที่ 2

เอกสารและวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

การเสนอรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติในประเทศไทย โดยใช้กระบวนการอนาคตปริทัศน์ เป็นเรื่องใหม่ ยังไม่เคยมีการวิจัยมาก่อน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ตำราและผลงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาของศาสนาอื่น ๆ การจัดการศึกษาที่เป็นนานาชาติ ทฤษฎีทางการอุดมศึกษาเกี่ยวกับการสร้างสถาบัน และการจัดการภายใน และวิธีการวิจัยเพื่อหารูปแบบของสถาบัน สรุปรวมไว้ 4 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ

- ก. การศึกษาด้านศาสนาและความเป็นนานาชาติ
 1. การจัดการศึกษาด้านศาสนา : คริสต์ อิสลาม พุทธ
 2. การศึกษาพระพุทธศาสนาในอดีต
 3. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย
 4. ภารกิจของมหาวิทยาลัยสงฆ์
 5. การอุดมศึกษากับความเป็นนานาชาติ
 6. การศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ กับโลกที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสากล
- ข. สาระสำคัญทางพุทธศาสตร์
 1. การศึกษาพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับวิถีชีวิตของโลกยุคใหม่
 2. ความสำคัญและประโยชน์ของพระพุทธศาสนา
 3. สาระสำคัญทางพุทธศาสตร์ เพื่อการจัดการเรียนการสอน
 4. ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก และคัมภีร์ต่าง ๆ
 5. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และความเป็นมาของนิกายต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา
- ค. การสร้างสถาบันและรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ
 1. แนวคิดในการสร้างสถาบัน
 2. ทฤษฎีพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ
 3. นานาทัศนะทางการอุดมศึกษาของนักการศึกษาต่างประเทศ
 4. การบริหารงานสถาบันอุดมศึกษาของรัฐในประเทศไทย
 5. กรอบแนวคิดในการสร้างรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ
 6. เอกลักษณะของมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ

ง. การวิจัยเพื่อหารูปแบบ

1. กรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย
2. การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยอนาคต และกระบวนการอนาคตปริทัศน์
3. การวิเคราะห์สาระ

รายละเอียดของแต่ละประเด็น มีดังต่อไปนี้

ก. การศึกษาด้านศาสนาและความเป็นนานาชาติ

ก่อนที่จะมองเห็นแนวทางการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่เป็นนานาชาติได้นั้น ควรจะต้องศึกษาถึงการจัดการศึกษาของศาสนาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ว่ามีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไรบ้าง แล้วมาศึกษาถึงการจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาและภารกิจของมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยที่ดำเนินการอยู่ว่ามีสภาพเช่นใด ตลอดจนศึกษาสภาพของวงการอุดมศึกษาที่กำลังพัฒนาระบบการบริหารงาน ระบบการจัดการเรียนการสอน และการบริการทุกประเภท ให้มีความเป็นสากลมากขึ้น ในขณะเดียวกันนี้ต้องพิจารณาถึง การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ ท่ามกลางกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสากลหรือเป็นนานาชาติ การศึกษาเรื่องดังกล่าวมานี้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การจัดการศึกษาด้านศาสนา : คริสต์ อิสลาม พุทธ
2. การศึกษาพระพุทธศาสนาในอดีต
3. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย
4. ภารกิจของมหาวิทยาลัยสงฆ์
5. การอุดมศึกษากับความเป็นนานาชาติ
6. การศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ กับโลกที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสากล

1. การจัดการศึกษาด้านศาสนา : คริสต์ อิสลาม พุทธ

เพื่อให้เห็นสภาพการจัดการเรียนการสอนด้านศาสนา ในระดับอุดมศึกษาได้กว้างขวางและชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยได้ศึกษาการจัดการเรียนการสอนของศาสนาหลัก ๆ ที่เปิดสอนอยู่ในมหาวิทยาลัย ทั้งในและต่างประเทศ คือ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และศาสนาพุทธ ทั้งนี้ เพื่อให้ทราบว่า การจัดการศึกษาด้านพุทธศาสนาของประเทศต่าง ๆ จัดกันอย่างไร เพื่อให้เกิดแนวทางในการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ ในประเทศไทย ทั้งนี้ จะศึกษาและสรุปตามหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับการนำมาใช้เป็น 3 ส่วนคือ ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา การจัดการเรียนการสอน และโครงสร้างหลักสูตรที่ใช้

1.1 การศึกษาคริสต์ศาสนา

ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีสถาบันระดับอุดมศึกษามากกว่า 680 แห่ง ที่เปิดสอนหลักสูตรทางด้านศาสนาคริสต์ มหาวิทยาลัยหลายแห่งที่เก่าแก่และมีชื่อเสียง เช่น มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด มีคณะศาสนศาสตร์ ที่เรียกว่า Divinity School ด้วย มหาวิทยาลัย

ที่สอนศาสนาคริสต์ มีหลักสูตรซึ่งแบ่งเป็นสาขาใหญ่ ๆ ได้ 3 สาขา คือ Theology, Religion และ Christian studies นอกจากนั้น ก็จะมีเปิดบ้างในสาขาที่เรียกเป็น ชื่ออื่น ๆ เช่น Historical Theology, Old Testament, Practical Theology, Church History, International Christian studies, Systematic Theology, Comparative Religion หลักสูตรการศึกษาสาขา Religion หรือ Christian studies กำหนดให้เรียน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องของคริสตศาสนา ตลอดจนการเปรียบเทียบหลักการระหว่างศาสนาต่าง ๆ ซึ่งคนทั่ว ๆ ไปสามารถเรียนได้ แต่สำหรับสาขา Theology นั้น หลักสูตรกำหนดให้ศึกษา เพื่อเตรียมตัวเป็นนักบวชในศาสนาคริสต์ เน้นการฝึกชีวิตเป็นนักบวช บาทหลวง ตัวอย่างมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาที่เปิดสอนในสาขาเหล่านี้ คือ California Baptist College University of Arizona, Central Michigan University, Iowa State University เป็นต้น ในประเทศไทย มีมหาวิทยาลัยหลายแห่งที่เปิดสอนด้านคริสตศาสนา เช่น Rikkyo University, Otemae College, Tokyo Union Theological Seminary เป็นต้น

ในประเทศไทย มีสถาบันอุดมศึกษาแห่งเดียวที่เปิดสอนคริสตศาสนา หลักสูตรศาสนศาสตร์บัณฑิต สาขาเทววิทยา (Theology) คือ วิทยาลัยแสงธรรม
สรุปการจัดการเรียนการสอน สาขาเทววิทยาได้ดังนี้

ก. ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

1. ให้การศึกษาด้านศาสนาคริสต์
2. เป็นศูนย์ค้นคว้า วิจัย ศาสนาคริสต์
3. ผลิตบาทหลวง นักบวช เพื่อช่วยพัฒนาสังคมทางด้านศาสนาและจิตใจ

ข. การจัดการเรียนการสอน

เน้นเนื้อหาการให้ความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ในเรื่องของคริสตศาสนา และการฝึกชีวิตความเป็นบาทหลวง นักบวช ให้เข้มข้น เพื่อออกไปปฏิบัติงานได้ ฝึกเฉพาะบาทหลวงอย่างเดียว นักบวชหญิงมีสถาบันการศึกษาแยกไปต่างหาก ไม่ได้อยู่ในวิทยาลัยประเภทนี้

ค. โครงสร้างของหลักสูตร

หลักสูตรระดับปริญญาตรี กำหนดให้เรียนประมาณ 150 หน่วยกิต โดยกำหนดโครงสร้างไว้ 4 หมวด คือ

- ก. หมวดวิชาพื้นฐาน (บังคับ) 42 หน่วยกิต แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มวิชา คือ สังคมศาสตร์ ภาษา คณิตศาสตร์-วิทยาศาสตร์ และมนุษยศาสตร์
- ข. หมวดวิชาเอก (บังคับ) 84 หน่วยกิต เป็นกลุ่มวิชาเทววิทยา ประมาณ 35 รายวิชา
- ค. หมวดวิชาเลือก จำนวน 24 หน่วยกิต

ค. หมวดวิชาเลือก จำนวน 24 หน่วยกิต

ง. หมวดวิชาภาคปฏิบัติ (บังคับ) จัดรวม 4 วิชา ไม่นับหน่วยกิต
รวมหน่วยกิตตลอดหลักสูตร 150 หน่วยกิต

1.2 การศึกษาศาสนาอิสลาม

การศึกษาด้านศาสนาอิสลาม มีศูนย์กลางใหญ่อยู่แถบตะวันออกกลาง ในกลุ่มประเทศสหรัฐอเมริกา เช่น ประเทศอียิปต์ ประเทศอิรัก ประเทศลิเบีย เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการจัดการศึกษาด้านนี้ ในประเทศปากีสถานและมาเลเซีย มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง เช่น มหาวิทยาลัยอัลอัซฮาด ในกรุงไคโร ประเทศอียิปต์ และมหาวิทยาลัยอัลอิสลามียะ ในนครมาดินะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย คณะวิชาที่เป็นที่นิยมศึกษากันมาก คือ คณะนิติศาสตร์อิสลาม กับคณะหลักศาสนาและการเผยแผ่ วิชาที่เป็นพื้นฐานในหลักสูตรด้านศาสนาอิสลาม มี 2 วิชาหลัก ๆ คือ

1. คัมภีร์อัลกุรอาน เป็นเรื่องของคำสอนของพระศาสดา
2. พระวจนะ เป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักวิธีปฏิบัติ ของศาสนาอิสลาม

สำหรับในประเทศไทยมีการเรียนการสอนศาสนาอิสลาม ระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ส่วนในระดับอุดมศึกษา มีการศึกษาอยู่ใน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้เปิดการสอนสาขาวิชาเอกอิสลามศึกษาขึ้น โดยศึกษาแนวทางการจัดทำหลักสูตรจากมหาวิทยาลัยศาสนาในประเทศมาเลเซียและสหรัฐอเมริกาอียิปต์ จนเป็นหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (อิสลามศึกษา) ซึ่งทบวงมหาวิทยาลัยให้ความเห็นชอบหลักสูตรนี้แล้ว เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2523 การเปิดสอนวิชาอิสลามศึกษา (Islamic Studies) ขึ้นในวิทยาเขตปัตตานีนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจด้านวัฒนธรรม ส่งเสริมเศรษฐกิจและภาวะทางสังคมให้ดีขึ้น ในภูมิภาคตอนใต้ของประเทศ ตามหลักการที่ว่า "ความแตกต่างของศาสนาและวัฒนธรรมหาใช่อุปสรรคของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติไม่" (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2523)

ก. จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

1. เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาด้านอิสลาม หลัก และข้อปฏิบัติอย่างถูกต้องและนำไปประกอบอาชีพได้
2. ศึกษา ค้นคว้า วิจัย ด้านอิสลามศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
3. เป็นการเผยแผ่ ให้บริการด้านวิชาการอิสลามศึกษาแก่ผู้สนใจทั่วไป

ข. การจัดการเรียนการสอน

รับผู้จบการศึกษาจากระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า ไม่จำกัดเพศ และผ่านการสอบคัดเลือกเข้าเรียนต่อระดับมหาวิทยาลัยและเรียนตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ให้

ค. โครงสร้างของหลักสูตร

การจัดโครงสร้างหลักสูตร เป็นไปตามระบบสากลของการศึกษาระดับอุดม

ศึกษา โดยแบ่งเป็น 4 หมวดวิชา คือ

1. หมวดวิชาพื้นฐาน 45 หน่วยกิต
แยกเป็น 7 หมวดวิชาคือ ภาษา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ทักษะการเรียนรู้ พลศึกษาและเลือกเสริมพื้นฐาน
2. หมวดวิชาเอก (บังคับ) 50 - 62 หน่วยกิต
เป็นรายวิชาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อิสลาม หลักการของศาสนา คำสอน พิธีกรรมต่าง ๆ และมีรายวิชาเอกให้เลือกเรียนได้อีก 6 - 12 หน่วยกิต
3. หมวดวิชาโท (บังคับ) 20 - 32 หน่วยกิต
นักศึกษาวิชาเอกอิสลามศึกษา ต้องเรียนวิชาจากแผนกหรือภาควิชาอื่นอีก 20 - 23 หน่วยกิต
4. หมวดวิชาเลือก 20 - 32 หน่วยกิต
ได้กำหนดรายวิชาให้เลือกเรียน จำนวน 17 รายวิชา ซึ่งเป็นรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามทั้งสิ้น

(มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2523)

1.3 การศึกษาพุทธศาสนา ในต่างประเทศ

การศึกษาด้านพระพุทธศาสนาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ พบว่า มหาวิทยาลัยในประเทศต่าง ๆ มีการจัดการศึกษาด้านนี้อยู่หลายแห่งด้วยกัน โดยมีแหล่งใหญ่ ๆ ที่มีการจัดการศึกษาด้านพุทธศาสนา คือกลุ่มประเทศในทวีปเอเชีย และทวีปอเมริกาตอนเหนือ (คือ ประเทศสหรัฐอเมริกาและแคนาดา)

1.3.1 การศึกษาพระพุทธศาสนา ในประเทศสหรัฐอเมริกา

ดังได้รายงานมาแล้วในเรื่องการศึกษาคริสตศาสนา ว่าประเทศสหรัฐอเมริกา มีมหาวิทยาลัยที่สอนทางด้านศาสนามากกว่า 680 แห่ง โดยส่วนใหญ่จะสอนทางสาขา Theology, Christian Studies, Religion และ Comparative Religion ส่วนที่จะสอนในสาขาพระพุทธศาสนาโดยตรง เท่าที่ค้นคว้าได้ตอนนี้ มี HSI LAI University ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยการริเริ่มของพระชาวดัหวันชื่อ ซิงหยุน (Hsing Yun) เมื่อปี ค.ศ. 1991 ส่วนมหาวิทยาลัยอื่น ๆ เช่น มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่เก่าแก่และมีชื่อเสียง มีคณะศาสนศาสตร์ ที่เรียกว่า Divinity School มหาวิทยาลัยเหล่านี้ โดยทั่วไปเปิดสอนรายวิชาพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นวิชาเลือกและการศึกษาศาสนาเปรียบเทียบ สำหรับนักศึกษาทั้งระดับปริญญาตรีและระดับบัณฑิตศึกษา ตัวอย่างรายวิชาที่เปิดสอน เช่น Religion 1702 : History of Buddhism in East Asia, Religion 1703 : Theravada Buddhism, Religion 1725 : Buddhism and Social Change

นอกจากสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาดังกล่าวมาแล้วนี้ ยังมีองค์กร/มูลนิธิทางพุทธศาสนา และวัดไทยในสหรัฐอเมริกา ที่เปิดสอนวิชาทางพระพุทธศาสนา

ในระยะเวลาสั้น เช่น วันเสาร์ อาทิตย์ เวลาตอนเย็น ๆ หรือในภาคฤดูร้อน แต่ส่วนใหญ่จะสอนการฝึกสมาธิ ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา และความรู้เบื้องต้นด้านศาสนา

การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ในประเทศแคนาดา มีลักษณะเช่นเดียวกันกับการจัดในประเทศสหรัฐอเมริกา

ตัวอย่างรายชื่อองค์กรทางพุทธศาสนา ในประเทศสหรัฐอเมริกา และแคนาดามีดังนี้ The International Meditation Centers, Chittamani Mahayana Meditation Centre, Ottawa. Ottawa Buddhist Association (OBA)

การจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยซีไห่ (Hsi Lai University) ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีดังนี้ (Fokuangshan Buddhist order, 1991)

ก. ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

1. พยายามส่งเสริมสร้างสรรค์สังคมด้วยการให้
2. ให้ความอบอุ่นแก่เพื่อนมนุษย์ ด้วยการให้บริการและความมีสัมพันธภาพ ที่ดีต่อกัน ช่วยสร้างสรรค์สันติภาพ
3. ใ้มนุษย์มีศรัทธาในศาสนา

ข. การจัดการเรียนการสอน

สำหรับพระสงฆ์และนักบวชหญิง จะให้ฝึกปฏิบัติจิตใจอย่างลึกและเข้มข้น เพื่อพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ จัดเป็นสถานศึกษาอบรมด้านพุทธศาสนา สำหรับบุคคลทั่วไปก็สามารถศึกษาให้ความรู้เข้าใจในพุทธศาสนา สายมหายานหรือจะศึกษาให้ลึกซึ้งขึ้นอีกก็ได้เรียนแบบสหศึกษา

ค. โครงสร้างของหลักสูตร

การจัดหลักสูตรมี วิชาแกน (บังคับ) และวิชาเลือก อย่างละ 30 หน่วยกิต

วิชาแกน (บังคับ) ให้เรียนวิชาแกนทางพุทธศาสนา 10 วิชา และวิชาเลือกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ พุทธศาสนาในแต่ละยุค การศึกษาเปรียบเทียบทางศาสนา ฯลฯ รวมทั้งสิ้นจัดไว้ 17 รายวิชา นอกจากนั้น ยังมีวิชาพื้นฐานด้านปรัชญา ตรรกศาสตร์ การบริหาร สถิติ สังคมศาสตร์ จิตวิทยา ภาษา วรรณคดี และกีฬา

มหาวิทยาลัยซีไห่ เป็นสาขาของวัด Fokuangshan Buddhist Order ในไต้หวัน ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ปัจจุบันมีสาขาที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาอยู่ทั่วโลก

1.3.2 การศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่น มีมหาวิทยาลัยที่สอนทางด้านศาสนาอยู่ 34 แห่ง แยกเป็นมหาวิทยาลัยที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยตรง 10 แห่ง และมีการเปิดสอนสาขา

วัฒนธรรมทางพุทธศาสนา การศึกษาพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา พุทธศาสนานิกายอื่น ๆ อีก 6 แห่ง นอกจากนั้น จะเป็นมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนด้านศาสนา ศาสนาเปรียบเทียบ คริสตศาสนา อีก 18 แห่ง

ในจำนวนมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนทางด้านพุทธศาสนานั้น มีมหาวิทยาลัยโคยาซัง (Koyazan University) เป็นมหาวิทยาลัยที่ใหญ่และมีชื่อเสียงมากที่สุด เป็นสถานศึกษาฝึกอบรม เพื่อสร้างพระสงฆ์โดยเฉพาะ แต่ก็ยังมีการเปิดสอนสาขาวิชาอื่น ๆ สำหรับคนภายนอกทั่วไปด้วย เป็นแบบสหศึกษา พระและฆราวาสเรียนร่วมกัน ตัวอย่างรายชื่อมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนพระพุทธศาสนา มี Komazawa University, Toyo University Bukkyo University, Manazono College เป็นต้น

การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์ของมหาวิทยาลัยโคยาซัง มีดังนี้ (SUZUKI, 1991)

ก. จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

1. พัฒนาจิตใจผู้เรียนให้เกิดความรู้แจ้งในความจริง
2. ศึกษาพระธรรมให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ด้วยปัญญา
3. ผลิตศาสนทายาทรักษาสืบต่อพระศาสนา
4. ฝึกผู้เรียนให้มีเมตตาต่อสิ่งมีชีวิตและรักษาสิ่งแวดล้อม

ข. การจัดการเรียนการสอน

เรียนแบบสหศึกษาและพระสงฆ์เรียนรวมกับฆราวาสได้ หลักสูตรมี 2 ประเภท คือ สำหรับผู้จบไปเป็นพระและผู้จบไปประกอบอาชีพปกติ

ค. โครงสร้างของหลักสูตร ทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อผลิตพระสงฆ์แบ่งเป็น

หมวดวิชาพื้นฐาน ด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษา สังคม

หมวดวิชาแกน พระพุทธศาสนา เรียนรู้ให้เข้าใจถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนาต่าง ๆ โดยเน้นการฝึกปฏิบัติจิตใจอย่างเข้มข้น

หมวดวิชาเลือก มีศาสนาเปรียบเทียบ ความรู้ในศาสนาต่าง ๆ

1.3.3 การศึกษาพระพุทธศาสนา ในประเทศอินเดีย

ในประเทศอินเดีย ไม่มีการจัดการเรียนการสอนวิชาเอกพระพุทธศาสนา ในระดับปริญญาตรี แต่จะมีการสอนในสาขาวิชาบาลีหรือเรียกว่าสาขา Bhotha Bhasha และภาษาลันสกฤต ซึ่งในการเรียนสาขานี้ จะใช้เนื้อหาสาระจากหนังสือหรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการเรียนไวยากรณ์ในภาษาบาลี การพูด การเขียน การแต่งฉันทลักษณ์ จึงทำให้ผู้เรียนสามารถมีความรู้ในเรื่องพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี เรียนแบบสหศึกษาทั้งพระและคฤหัสถ์เรียนร่วมกัน ตัวอย่างเช่น มหาวิทยาลัยกัลกัตตา มหาวิทยาลัยปูนาและมหาวิทยาลัยเดลี เป็นต้น โดยเฉพาะที่มหาวิทยาลัยเดลี

ได้เปิดสอนวิชาเอกพระพุทธศาสนา (Buddhist Studies) ในระดับบัณฑิตศึกษา ตั้งแต่ปีฉลอง 25 พุทธศตวรรษ ซึ่งเป็นปีเดียวกับที่ได้มีการจัดตั้งสถาบันนวนาถมหาวิหาร (Nava Nalanda Mahavihara หรือ Nava Nalanda Pali Institute) สำหรับเป็นที่เล่าเรียนบาลีโดยเฉพาะ ซึ่งรวมทั้งพระพุทธศาสนาด้วย หลักสูตรด้านพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่จะเปิดสอนในระดับบัณฑิตศึกษา เช่นใน University of Jammu, Central Institute of Higher Tibetan Studies, Magadh University, และ Delhi University

สรุปการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ในประเทศอินเดีย (Nanavati.1994)

ก. ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

1. ให้รู้และเข้าใจภาษาต้นกำเนิดของพุทธศาสนาจนสามารถใช้งานได้
2. ให้รู้และเข้าใจประวัติทางพุทธศาสนา หลักคำสอน ตามคัมภีร์
3. ให้มีความสามารถฟัง พูด อ่าน เขียน แต่งฉันทลักษณ์ วรรณกรรม พุทธศาสนาด้วยภาษาต้นกำเนิดได้

ข. การจัดการเรียนการสอน

เป็นแบบสหศึกษา ไม่มีการแยกพระสงฆ์ออกจากฆราวาส ฝึกฝนทักษะทางด้านการใช้ภาษา โดยมีหนังสือ ตำรา คัมภีร์ทางพุทธศาสนาเป็นแบบเรียน ไม่ได้เน้นการฝึกอบรมให้เป็นนักบวช

ค. โครงสร้างหลักสูตร จัดเหมือนระบบมหาวิทยาลัยทั่ว ๆ ไป คือมี

1. หมวดวิชาพื้นฐานด้านมนุษยศาสตร์ สังคม วิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ
2. หมวดวิชาเอก (บังคับ) มีการศึกษาทางด้านไวยากรณ์ภาษาบาลี โดยใช้เนื้อหาสาระทางพุทธศาสนา
3. หมวดวิชาเลือก เป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับการศาสนาให้เลือกศึกษา

1.3.4 การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนา ในประเทศศรีลังกา

ประเทศศรีลังกา จัดการศึกษาพุทธศาสนาตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษา จนถึงระดับอุดมศึกษา โดยในระดับอุดมศึกษาชั้นปริญญาตรี แบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นปรารัมภะ ชั้นมัธยมและชั้นอวสาน (ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร, 2528) รัฐบาลไม่จำกัดสิทธิของพระสงฆ์ในการเรียนในมหาวิทยาลัย ดังนั้น พระสงฆ์จึงสามารถเลือกเรียนสาขาวิชาต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยได้ ทำให้พระสงฆ์มีความรู้ทางโลกเท่าทันคนทั่วไป จึงมีความสามารถเผยแผ่ศาสนาได้ดี (พระราชธรรมนิเทศ, 2536)

สรุปการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา

ก. จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

1. ให้มีความรู้และเข้าใจในหลักพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง
2. ให้มีความสามารถใช้ภาษาต่างๆที่กำหนดไว้ในหลักสูตรได้เป็นอย่างดี

ข. การจัดการเรียนการสอน

จัดการเรียนการสอนเฉพาะพระภิกษุ สามเณร โดยเฉพาะในวัดต่างๆ ที่มีความพร้อม และจัดการสอนให้บุคคลทั่วไปในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น University of Buddhist & Pali of Sri Lanka, University of Sri Jayewardenepura และ University of Kelaniya เป็นต้น

ค. โครงสร้างของหลักสูตร

หลักสูตรที่จัดสอนภายในวัด จะเน้นการแบ่งเป็น 3 ชั้น คือ

1. ขั้นปวรัจฉิม มีวิชาบังคับ 3 วิชา คือ ภาษาบาลี สิงหล และสันสกฤต และเลือกเรียนวิชาอื่น ๆ อีก 3 วิชา คือ ภาษาทมิฬ ภาษาฮินดี ภาษาอังกฤษ เรียน ไวยากรณ์ การแต่ง การแปล และวรรณคดี ฉันทลักษณ์ เป็นต้น โดยใช้หนังสือทางพุทธศาสนาเป็นคู่มือศึกษา
2. ขั้นมัธยม เรียนภาษาทั้ง 6 ภาษา ในขั้นสูงขึ้น และมีวิชาสามัญ คือ คณิตศาสตร์ เลขคณิต พีชคณิต เรขาคณิต
3. ขั้นอาชีวศึกษา เรียนเช่นเดียวกับขั้นมัธยม แต่เรียนเกี่ยวกับประวัติของภาษาต่าง ๆ ประวัติวรรณคดี ประวัติศาสตร์เจ้าของภาษา โบราณคดี แต่งฉันทลักษณ์ขั้นสูง โดยใช้หนังสือคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเป็นตำรา

(Malalasekera, อ้างในพระธรรมมานันทมหาเถระ, 2534)

1.3.5 การศึกษาพระพุทธศาสนา ในประเทศเมียนมาร์

การศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศเมียนมาร์ จัดขึ้นในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ณ กรุงย่างกุ้งและที่เมืองมัณฑเล ในระดับปริญญาตรี เรียกชื่อแบบเดิมว่า "ธรรมาจารย์" รัฐบาลเมียนมาร์จะถวายประกาศนียบัตร ให้แก่พระสงฆ์ที่จบการศึกษาในขั้นนี้

(พระธรรมมานันทมหาเถระ, 2534)

ก. จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้และเข้าใจพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งในด้านปริยัติธรรม เพื่อเป็นศาสนทายาทสืบต่อศาสนา

ข. การจัดการเรียนการสอน

เน้นการศึกษาพระบาลี อรรถกถา และฎีกาต่าง ๆ อย่างละเอียด จนสามารถท่องจำได้ เน้นทางด้านทฤษฎี การจำแนกศัพท์ การตีความ การขยายความ และอธิบายความเป็นมาของแต่ละเรื่องได้เป็นอย่างดี ส่วนการปฏิบัติธรรมนั้น ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล จัดการเรียนการสอนเฉพาะพระสงฆ์เท่านั้น

ค. โครงสร้างของหลักสูตร แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. ก. ปาราชิกปาฬิ
 - ข. ปาราชิกกณชอฏฐกถา (รวมทั้งวินัย ฎีกา ทั้งสามคัมภีร์)
2. ก. สิลกชนธวคคปาฬิ
 - ข. สิลกชนธวคคอฏฐกถา (รวมทั้งฎีกาเก่าและฎีกาใหม่)
3. ก. ธมมสงคณิปาฬิ
 - ข. ธมมสงคณิปอฏฐกถา (อฏฐสาลินี รวมทั้งอภิธรรมฎีกาต่าง ๆ)

สามส่วนนี้ถือเป็นวิชาเอก โดยต้องศึกษาควบไปกับการแปลพระบาลีและอรรถกถาซึ่งถือว่าเป็นหมวดวิชาแกน (บังคับ)

นอกจากนี้ ยังมีหมวดวิชาพื้นฐานที่จำเป็นต้องศึกษาอีก 16 วิชา ซึ่งเป็นรายวิชาที่ให้ความรู้ด้านภาษาและไวยากรณ์ ในการช่วยให้เรียนวิชาเอกและวิชาแกนได้ง่ายขึ้น ตัวอย่างเช่น วิชาสัททวิจjar (จำแนกศัพท์) วิชาขณยวิจjar จำแนกนัย วิชาวิธีการแจงองค์ธรรมธาตุ ปัจจัย วิชาสัมพันธนิยาม (ว่าด้วยเรื่องสัมพันธ) วิชานิยามกฎไวยากรณ์ชั้นสูง เป็นต้น

ในการนี้ มีข้อบังคับว่าต้องศึกษาให้เข้าใจสภาวะคำอธิบายที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย ในพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรมให้ถ่องแท้ใน 3 นัย คือ

1. นัยประโยค คือ เรียนสิ่งที่สืบทอดมาแต่โบราณอย่างครบถ้วน
2. นัยสภาวะคำอธิบาย คือ คำอธิบายที่เป็นเนื้อหาสาระในพระบาลี

อรรถกถาและฎีกา

3. นัยการเรียนที่ทันสมัย การวิเคราะห์ วิจjarณ์ ตรวจสอบบันทึกรวบรวมข้อมูล

1.4 การศึกษาพระพุทธศาสนา ของประเทศไทย

1.4.1 การศึกษาพระพุทธศาสนา ของประเทศไทยในอดีต

การศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย สืบค้นได้ตั้งแต่สมัยลานนาไทย และสุโขทัยประมาณปี พ.ศ.1800-1891 จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ปัจจุบัน พอสรุปได้ดังนี้ คือ

สมัยลานนาไทย วัดเป็นสถานศึกษา มีพระเป็นผู้จัดการศึกษา และเป็นครูสอน

สมัยสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหง โปรดให้แบ่งการปกครองคณะสงฆ์เป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายคามวาสี และฝ่ายอรัญญวาสี ใช้วัดเป็นสถานศึกษา สำหรับหลักสูตร ให้ศึกษาพระสูตรตันตปิฎกก่อนแล้วจึงศึกษาพระวินัย จากนั้นก็จะศึกษาพระอภิธรรมปิฎก เนื่องจากมีพระภิกษุทั้งฝ่ายมหายานและเถรวาท ภาษาที่ใช้จึงมีทั้งภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต ปรากฏว่าผู้เรียนมีทั้งพระภิกษุและคฤหัสถ์ มีการ

ส่งเสริมให้ศึกษากันอย่างจริงจัง ประชาชนให้ความสำคัญต่อการศึกษามาก ต่อมา ในสมัยพระเจ้าลือไทย การปกครองบ้านเมืองอ่อนแอลง ทำให้กิจการพระศาสนาอ่อนแอตามไปด้วย

สมัยอยุธยา (พ.ศ.1891-2110) ในยุคแรก ๆ การพระศาสนายังไม่ได้รับการเอาใจใส่เท่าที่ควร เริ่มมาเจริญรุ่งเรืองในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีการฟื้นฟูการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยให้คณะสงฆ์ดำเนินการด้านโรงเรียนพระปริยัติธรรม ให้ประชาชนผู้เข้ามาบวชได้ศึกษาเล่าเรียนอย่างจริงจัง โดยมี วัตถุประสงค์ 3 อย่าง คือ

- ก. เพื่อการธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา
- ข. เพื่อกำจัดผู้เข้ามาอาศัยพระศาสนาโดยวิธีการอันไม่ชอบธรรม
- ค. เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระสัทธรรม

หลักสูตรที่ใช้ เป็นพระไตรปิฎกภาษาบาลี จำนวน 84,000 พระธรรมขันธ์ แบ่งการเรียนเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นบาเรียนตรี ต้องเรียนแปลจบพระสูตร ชั้นบาเรียนโท ต้องแปลจบพระสูตรและพระวินัย และชั้นบาเรียนเอก ต้องแปลจบพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม สถานศึกษาที่ใช้เรียน คือ บริเวณพระบรมมหาราชวังเป็นหลัก และตามวัดต่าง ๆ บ้าง การเรียนการสอนนั้น ผู้เรียนต้องเรียนหนังสือมูลกัจจายน์ เพื่อให้รู้จักพระวิธี แล้วจึงแปลพระไตรปิฎกได้ การวัดผลความรู้ผู้เรียน ใช้วิธีการสอบ เรียกว่า สอบสนามหลวง มีพระเจ้าแผ่นดินเป็นประธานในการสอบ สอบโดยการให้แปลปากเปล่า ต่อหน้าคณะกรรมการอย่างน้อย 3 ท่าน

สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ.2311-2534) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสนพระทัยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา แต่ทำไม่ได้เต็มที่นัก เพราะเป็นช่วงแห่งการปรับปรุงบ้านเมืองหลังจากการกอบกู้อิสรภาพจากพม่า การศึกษาพระพุทธศาสนา คงไว้ตามแบบอย่างกรุงศรีอยุธยา และได้พยายามอาราธนาพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิ ทำการรวบรวมคัมภีร์ต่าง ๆ มาเก็บไว้ที่กรุงธนบุรี

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ยุครัชกาลที่ 1-8 (พ.ศ.2325-2489) ในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงใส่พระทัยเกี่ยวกับปัญหาพระพุทธานุศาสนเป็นอันดับแรก ได้จัดการปกครองคณะสงฆ์ให้เรียบร้อยขึ้น และให้มีการชำระสังคายนาพระไตรปิฎก โดยจัดทำเป็น “ฉบับทองใหญ่” มีทั้งหมด 354 คัมภีร์ เก็บไว้ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยทำสำรองไว้อีก 2 ชุด และทำขึ้นถวายไปตามพระอารามหลวงต่าง ๆ และให้วัดต่าง ๆ คัดลอกเก็บไว้ศึกษา

การศึกษาพระพุทธศาสนาในยุคนี้ แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ บาเรียนตรี

บาเรียนโท และบาเรียนเอก เช่นเดียวกับยุคกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ถึงสมัยรัชกาลที่ 2 มีการปฏิรูปการเรียนการสอนใหม่ ให้เป็นระบบ ประโยค 1 ถึง ประโยค 9 แบ่งหลักสูตรเป็น 9 ชั้นตามประโยค คือ ประโยค 1-3 เป็นบาเรียนตรี ประโยค 4-6 เป็นบาเรียนโท ประโยค 7-9 เป็นบาเรียนเอก สถานที่เรียนใช้ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ใช้ในวังบ้าง สร้างศาลาเป็นที่เรียนบ้าง การสอบใช้สอบแปลปากเปล่า ต่อมาใช้การเขียนตอบแปลข้อสอบ

ตลอดระยะเวลารัชกาลที่ 2 - รัชกาลที่ 8 มีการปรับปรุงการเรียนการสอนกันบ้างในรายละเอียดตามความจำเป็น ช่วงระยะนี้ไม่ได้มีการทอดทิ้งการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา มีแต่จะช่วยกันหาทางทำนุบำรุงส่งเสริมปรับปรุงให้เหมาะสมขึ้นเรื่อย ๆ การทั้งนี้ อยู่ในความอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ทุกรัชกาล สรุปได้ว่าการศึกษาพระพุทธศาสนาในอดีต มี 2 อย่าง คือ

1) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ซึ่งมี 3 ระดับ คือ นักธรรมตรี นักธรรมโท และนักธรรมเอก กำหนดเนื้อหาวิชาให้เรียนในหลักสูตร มี 4 วิชา คือ

1. เเรียงความกระทู้ธรรม
2. ธรรม
3. พุทธประวัติและศาสนพิธี
4. วินัย

2) พระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดการศึกษาเป็นเปรียญธรรม 3 ระดับ คือ ประโยค ป.ธ.3 เป็น เปรียญตรี ประโยค ป.ธ.4-5-6 เป็น เปรียญโท ประโยค ป.ธ.7-8-9 เป็น เปรียญเอก

เนื้อหาวิชาที่ใช้เรียนในหลักสูตร แบ่งเป็นวิชาใหญ่ ๆ ได้ 4 วิชา คือ

1. วิชาบูรพภาค เป็นความรู้เกี่ยวกับการใช้ภาษาไทย เฉพาะ ป.ธ.3
2. วิชาไวยากรณ์ บาลี แยกเป็น
 - 2.1 บาลีไวยากรณ์ เฉพาะประโยค 1-2 และ ป.ธ.3
 - 2.2 วากยสัมพันธ์ เฉพาะ ป.ธ.3
3. วิชาแปลบาลี แยกออกเป็น
 - 3.1 แปลมคธเป็นไทย เป็นวิชาหลัก มีเรียนทุกชั้น
 - 3.2 แปลไทยเป็นมคธ ตั้งแต่ ป.ธ.4-ป.ธ.9
 - 3.3 แต่งไทยเป็นมคธ เฉพาะ ป.ธ.9
4. แต่งฉันทภาษาบาลี เฉพาะ ป.ธ.9

1.4.1 การศึกษาพระพุทธศาสนา ของประเทศไทยในปัจจุบัน

การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย จัดการศึกษาขึ้นในวัดให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียน ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา จนถึงอุดมศึกษา ดังนี้

ระดับประถมศึกษา

คือหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม มี 3 ชั้นคือ นักรธรรมตรี นักรธรรมโท และนักรธรรมเอก กระทรวงศึกษาธิการเทียบคุณวุฒิผู้จบนักรธรรมเอก เท่ากับระดับประถมศึกษาปริญญาตรี มีวิชาให้เรียนเป็นหลักอยู่ 4 วิชา คือ พุทธประวัติ ธรรมะ วินัย และเรียงความ แก่กระทู้ธรรม และทางวัดแต่ละแห่งที่มีความพร้อมจะเปิดสอนวิชาพุทธศาสนา ตามหลักสูตรธรรมศึกษา เฉพาะสำหรับบุคคลทั่วไปที่ประสงค์จะเรียน ได้มีโอกาสเรียนได้ในรูปของการจัดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หรือสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนทั่วไป

ระดับมัธยมศึกษา

มีหลักสูตร 2 ประเภท คือ พระปริยัติธรรม แผนกบาลี และพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ก. พระปริยัติธรรมแผนกบาลี เปิดสอนวิชาภาษาบาลี ตั้งแต่ประโยค 1-2 ไปจนถึงประโยค 9 เรียนภาษาบาลีโดยใช้ตำราเกี่ยวกับเรื่องของพุทธศาสนา คัดลายในประเทศศรีลังกา แต่เน้นภาษาบาลีอย่างเดียว ตั้งแต่ชั้นไวยากรณ์ การผสมศัพท์ การอ่าน การแปล วรรณคดี การแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ฯ โดยเทียบระดับความรู้ดังนี้

จบชั้น ประโยค 3 เทียบเท่า ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

จบชั้น ประโยค 6 เทียบเท่า ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

สำหรับผู้ที่จบชั้น ประโยค 9 จะเทียบเท่าระดับปริญญาตรี (ตามพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ.2527)

ข. พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เปิดสอนวิชาบาลีควบคู่กับวิชาสามัญ คือ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษา สังคม ฯ เพื่อส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้มีความรู้กว้างขวาง ทั้งทางโลกและทางธรรม นอกจากนี้ ยังเป็นโอกาสให้พระเณรที่บวชเรียนอยู่ มีโอกาสเลือกการดำเนินชีวิตว่าจะอยู่ในเพศบรรพชิตต่อไป หรือลาสิกขาออกมาเป็นคฤหัสถ์ เนื่องจากถ้าลาสิกขาออกมาแล้ว สามารถนำวิชาความรู้ที่ได้รับมาเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นได้เลย ไม่ต้องมาเรียนซ้ำใหม่ในทางโลก เพราะได้จัดระดับการเรียนเช่นเดียวกับโรงเรียนมัธยมศึกษาของทางโลก ทุกประการ และเทียบโอนหน่วยกิตกันได้ทุกระดับชั้นเรียน คือ จัดการเรียนการสอน เป็นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 เป็นชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 เป็นชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายแล้ว

มีสิทธิสอบเข้าเรียนต่อ ในระดับอุดมศึกษาได้ ปัจจุบันมีวัดที่จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ทั่วประเทศ จำนวน 354 โรงเรียน (กรมการศาสนา.2539)

ระดับอุดมศึกษา

มีมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่งคือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย ที่เปิดสอนในระดับอุดมศึกษา โดยรับนักศึกษาเฉพาะที่เป็นพระภิกษุ เพียงอย่างเดียว ผู้บริหาร อาจารย์ และบุคลากรภายในมหาวิทยาลัย เป็นพระภิกษุมากกว่า คฤหัสถ์ สถานที่ตั้งอาศัยที่ดินของวัดบางส่วนจัดเป็นอาคารสถานที่เรียน

การจัดการเรียนการสอน ทุกคณะมีวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาแกน เรียนแบบวิชาบรรยายเป็นหลัก มีการฝึกปฏิบัติสมาธิในช่วงสิ้นปีการศึกษา ของแต่ละชั้นปี ระยะเวลาการเรียนรายวิชาทั้งหมดโดยเฉลี่ย ใช้เวลา 4 ปี และต้องออกฝึกงานภาคสนามอีก 1 ปี จึงจะถือว่าสำเร็จการศึกษา ขณะนี้มีการเปิดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ชั้นปริญญา มหาบัณฑิต แต่ยังไม่มีการรับรองหลักสูตรจากทบวงมหาวิทยาลัย พระนักศึกษาระดับ เป็นนักศึกษาเดินเรียน ไม่มีหอพักให้อยู่

การจัดโครงสร้างการบริหารงานในมหาวิทยาลัย จัดตามแบบการบริหารงาน ของมหาวิทยาลัยของฝ่ายโลก มีสภามหาวิทยาลัย ทำหน้าที่บริหารงานด้านนโยบาย กรรมการสภา เป็นพระภิกษุมากกว่าคฤหัสถ์ ตำแหน่งอธิการบดี รองอธิการบดี และคณบดี ต้องเป็นพระภิกษุเท่านั้น

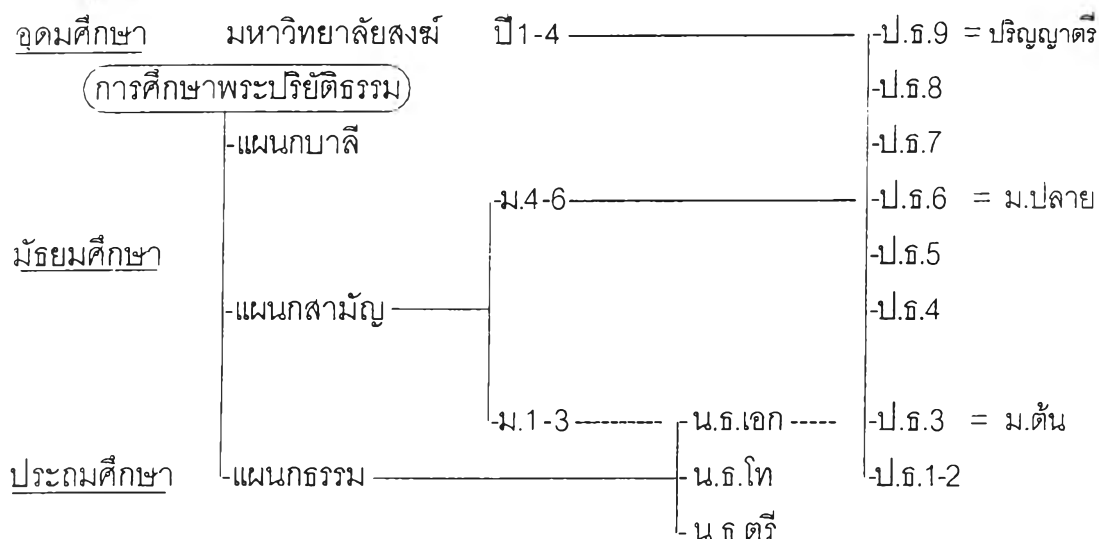
กฎเกณฑ์ ระเบียบการปฏิบัติงานของบุคลากร การดำเนินงานวิชาการ การวัดผล การจัดสรรงบประมาณ ใช้กฎเกณฑ์ ระเบียบอิงระบบราชการไทย

โครงสร้างหลักสูตรของทุกคณะวิชา แบ่งเป็น 5 ส่วน คือ

วิชาแกนพุทธศาสตร์	35	หน่วยกิต
วิชาพื้นฐานทั่วไป	31	หน่วยกิต
วิชาเอก	30	หน่วยกิต
วิชาโท	18	หน่วยกิต
วิชาเลือกเสรี	6	หน่วยกิต
รวม	120	หน่วยกิต

สำหรับคณะครุศาสตร์ ต้องเรียนวิชาชีพครูอีก 30 หน่วยกิต รวมเป็นต้องเรียนทั้งสิ้น 150 หน่วยกิต การออกฝึกภาคสนาม 1 ปี ไม่นับหน่วยกิต

แผนภาพที่ 2.1 ผังการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ลักษณะพิเศษของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี มีความสัมพันธ์กันคือ ผู้เรียนจบนักธรรมตรีแล้ว ในขณะที่เรียนนักธรรมโท สามารถเรียนบาลีในระดับเปรียญธรรม 1-2 ควบคู่ไปได้ และถ้าสอบผ่านทั้งนักธรรมโทและเปรียญธรรม 1-2 ได้แล้วขึ้นไปเรียนนักธรรมเอก ก็สามารถเรียนเปรียญธรรม 3 ควบคู่กันไปได้อีก เมื่อสอบผ่านนักธรรมเอก และเปรียญธรรม 3 ได้ กระทรวงศึกษาธิการได้เทียบความรู้ให้เท่ากับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

ในทำนองเดียวกัน การเรียนแผนกสามัญศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม. 1 - ม. 3) ถ้าผู้เรียนจบนักธรรมเอกและเปรียญธรรม 3 แล้ว ไม่ต้องเรียนวิชาทางบาลีและธรรมะ ให้เลือกเรียนแต่วิชาสามัญ เมื่อครบหน่วยกิตของวิชาสามัญ ก็ได้ประกาศนียบัตรปริยัติธรรมแผนกสามัญ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1.5 เปรียบเทียบการศึกษาพระพุทธศาสนา ในประเทศต่าง ๆ

จากการศึกษาการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนา ของประเทศต่าง ๆ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา แคนาดา ญี่ปุ่น อินเดีย ศรีลังกา เมียนมาร์ และไทย ในด้านของจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา การจัดการเรียนการสอน และโครงสร้างของหลักสูตร เปรียบเทียบกันได้ดังนี้

1.5.1 จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

ทุกประเทศต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้และเข้าใจ ในเรื่องของพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง มหาวิทยาลัยซีไฮล ในสหรัฐอเมริกา เป็นแห่งเดียวที่ระบุว่าการ

สร้างสรรค์สังคมและสันติภาพ จุดมุ่งหมายเพื่อบริการช่วยเหลือสังคม และให้เกิดศรัทธาในศาสนา มีเพียงสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และไทย ที่ระบุให้ชัดเจน ญี่ปุ่น เมียนมาร์ และไทย มีจุดประสงค์ต้องการสร้างศาสนทายาท ในขณะที่อินเดีย เมียนมาร์ และศรีลังกา ต้องการให้ใช้ภาษาต้นกำเนิดให้แคล่วคล่องในการเรียนพุทธศาสนา

ตารางที่ 2.1 จำแนกมิติการศึกษาพระพุทธศาสนา ของประเทศต่าง ๆ

ประเทศ มิติของการศึกษา	สหรัฐ/ แคนาดา	ญี่ปุ่น	อินเดีย	ศรีลังกา	เมียนมาร์	ไทย
จุดมุ่งหมายทางการศึกษา						
สร้างสรรค์สังคม/สันติภาพ	√	-	-	-	-	-
บริการช่วยเหลือสังคม	√	√	-	-	-	√
ศรัทธาในศาสนา	√	√	-	-	-	√
รู้เข้าใจหลักธรรมลึกซึ้ง	√	√	√	√	√	√
สร้างศาสนทายาท	-	√	-	-	√	√
ใช้ภาษาต้นกำเนิด ได้คล่อง	-	-	√	√	√	-
การจัดการเรียนการสอน						
เฉพาะพระสงฆ์	√	-	-	√	√	√
สหศึกษา	√	√	√	√	-	-
ฝึกปฏิบัติจิตใจเข้มข้น	√	√	-	-	-	-
จัดหลักสูตรสอนแยก	√	-	-	√	-	-
พระกับฆราวาส						
เรียนภาษาโดยใช้ตำรา ทางพุทธศาสตร์	-	-	√	-	-	-
โครงสร้างหลักสูตร						
เฉพาะพุทธศาสนาล้วนๆ	-	√	-	-	√	-
หลักสูตรตามระบบสากล (วิชาพื้นฐาน วิชาแกน วิชาเลือก)	√	√	√	√	-	√

1.5.2 การจัดการเรียนการสอน

ในสหรัฐอเมริกา ศรีลังกา และไทย มีการจัดการเรียนเฉพาะให้แก่พระสงฆ์ ทุกประเทศมีการจัดให้เรียนร่วมกันระหว่างพระกับคฤหัสถ์ ยกเว้นประเทศไทยและเมียนมาร์ ที่พระต้องแยกเรียนโดยเฉพาะ ในสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น มีเน้นเรื่องการฝึกปฏิบัติจิตใจให้เข้มข้นจริงจัง ในสหรัฐอเมริกาและศรีลังกา มีการจัดหลักสูตรแยกเรียนระหว่างพระกับคฤหัสถ์ และมีหลักสูตรเรียนร่วมกัน อินเดียเน้นการเรียนภาษาเดิม โดยใช้คัมภีร์/ตำราทางพระพุทธศาสนา

1.5.3 โครงสร้างหลักสูตร

ทุกประเทศมีโครงสร้างหลักสูตรแบบสากล คือ มีวิชาพื้นฐาน วิชาแกน และวิชาเลือก ยกเว้นเมียนมาร์ที่มีหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาล้วน ๆ และญี่ปุ่น มีทั้งที่เป็นพุทธศาสนาล้วน ๆ กับหลักสูตรตามระบบสากล

สรุปการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ พบว่า ไม่ว่าจะ เป็นสาขา Buddhist Studies หรือสาขา Buddhism จะเปิดสอนแก่บุคคลทั่วไป ไม่เฉพาะแต่พระสงฆ์เท่านั้น เป็นการเรียนแบบสหศึกษา แต่ถ้าจะฝึกชีวิตความเป็นพระสงฆ์ เพื่อเป็นศาสนทายาทแล้ว จะเลือกศึกษาในสาขา Buddhism ซึ่งมีความละเอียดลึกซึ้งในรายวิชาที่จัดให้เรียนมากกว่า สำหรับโครงสร้างหลักสูตร จะจัดวิชาทางพระพุทธศาสนาเป็นหมวดวิชาแกน (บังคับ) และมีหมวดวิชาเลือกที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และจะมีหมวดวิชาพื้นฐานทางด้านมนุษยศาสตร์ สังคม ภาษา และคณิตศาสตร์ แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ดังนั้น โครงสร้างหลักสูตรจึงมีลักษณะใกล้เคียงตามมาตรฐานที่จัดกันในสถาบันอุดมศึกษาทั่วไป

2. การศึกษาพระพุทธศาสนาในอดีต

2.1 สภาพการจัดการศึกษาในอดีต

พระพุทธศาสนา กำเนิดขึ้นในประเทศอินเดีย เมื่อ 2540 ปีมาแล้ว และแพร่หลายไปทั่วประเทศอินเดีย ซึ่งอยู่ในระยะเวลาประมาณ 500 ปี ก่อนคริสตกักราช จากบันทึกของจีนและทิเบต (Dutt,S,1956) พบว่า ในสมัยนั้นมีผู้นิยมบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก จึงเริ่มมีการฝึกอบรมพระภิกษุใหม่เกิดขึ้น โดยพระภิกษุใหม่ จะอยู่อาศัยกับอาจารย์ของตนชั่วระยะเวลาหนึ่ง เพื่อศึกษาหาความรู้ทางธรรม ฝึกปฏิบัติวินัย เรียกว่า "การถือนิสสัย" ตามพุทธบัญญัติกำหนด เป็นเวลา 5 ปี ใช้วิธีสอนปากเปล่าให้ศิษย์ท่องจำ สอนศิษย์เป็นกลุ่มเล็ก ๆ (พบหลักฐานจากรูปแกะสลักในพิพิธภัณฑสถานโบราณคดี ที่เมืองมถุรา) เรื่องที่สอนแบ่งเป็นเรื่องใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ ธรรม และวินัย การให้ศิษย์ท่องคำสอนบ่อย ๆ บางทีก็ท่องรวมกันเป็นกลุ่ม จะทำให้เกิดความจำได้แม่นยำขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการสนทนาธรรม การแสดงธรรม การบรรยายธรรมล้วน ๆ

อย่างละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของการศึกษาในสมัยนั้น การสนทนาธรรม ไม่เพียงทำให้จิตใจผ่องใสอย่างเดียว แต่ยังเป็นการฝึกหัดตัวเองให้เป็นผู้สามารถในการโต้ตอบ อภิปรายธรรมะ เพื่อให้เกิดความชำนาญและสร้างความเข้าใจได้มากขึ้น เท่ากับเป็นการสร้างเสรีภาพในการศึกษาอย่างกว้างขวางให้แก่ภิกษุ ซึ่งทุกท่านจะต้องใช้ความคิดหาเหตุผล ตัดสินใจเรื่องเกี่ยวกับธรรมะด้วยตนเอง สำหรับแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แม้ว่าเสรีภาพดังกล่าว จะเป็นการสนับสนุนส่งเสริมความคิดอิสระ และสมรรถภาพทางสติปัญญา แต่ก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการเริ่มแตกเป็นนิกายเล็กนิกายน้อยมากมาย ในเวลาต่อมา

เมื่อมีพระภิกษุเพิ่มมากขึ้น การศึกษาเจริญขึ้น การสอนแบบกันเองเป็นกลุ่มย่อย ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้น วัดต่าง ๆ กลายเป็นสำนักศึกษา แทนที่จะเป็นเพียงสถานที่บำเพ็ญเพียรทางจิตใจอย่างเดียว วิวัฒนาการช่วงนี้ตกอยู่ในระยะเวลาประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 1 หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย

การที่วัดพัฒนาด้านการศึกษาของตนนั้น เท่ากับเป็นการพิสูจน์ให้ประชาชนทั่วไปเห็นว่า พระภิกษุมีความรู้ มีความประพฤติดี สมควรได้รับการทำนุบำรุงอุปถัมภ์ ซึ่งนอกจากจะมีผลดีต่อการเผยแผ่ศาสนาแล้ว ยังมีผลในด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมอีกด้วย เพราะการศึกษาเพียงคัมภีร์พระพุทธศาสนาอย่างเดียว เป็นการไม่เพียงพอ ภิกษุจำเป็นต้องศึกษาวิชาการต่าง ๆ มากขึ้นกว่านั้น เช่น หลักศาสนาอื่น ๆ ระบบปรัชญาสาขาต่าง ๆ และในบางวัดยังมีการศึกษาวิชาชีพต่าง ๆ เช่น เกษตรกรรม และสถาปัตยกรรม เป็นต้น วิชาการเหล่านี้ เป็นประโยชน์ในการนำไปสั่งสอนประชาชน ในการวางผังวัด สร้างวัด บูรณะวัด ประมาณก่อนศตวรรษที่ 1 เริ่มมีการเขียนหนังสือตำรากันแล้ว ภิกษุทั้งหลาย จะมีการประชุมกันอยู่เนือง ๆ เพื่อเรียบเรียงตำราที่สำคัญ ๆ และจัดห้องสมุดเป็นระเบียบ เช่น ที่มหาวิทยาลัยยาลันทา และมหาวิทยาลัยวิกิรมศิลา เป็นต้น ตามบันทึกของหลวงจีนฟาเหียน และหลวงจีนยวนฉ่าง จากประเทศจีน พบว่า มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่สอนทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมากมาย และมีได้เปิดรับเฉพาะพระภิกษุ ในนิกายต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนาเท่านั้น แม้แต่คฤหัสถ์ผู้สนใจในพระพุทธศาสนา และนักบวชในศาสนาอื่น ๆ ก็อาจเข้าเรียนได้ โดยแยกการศึกษาเป็น 2 ฝ่ายคือ ภิกษุฝ่ายหนึ่ง คฤหัสถ์และคนนอกศาสนาฝ่ายหนึ่ง

การอุปถัมภ์บำรุงวัด รวมถึงการศึกษาพระพุทธศาสนา ได้รับจากเจ้าผู้ครองพระนคร และประชาชนผู้ใจบุญ มีการสละภาษีอากรประจำหมู่บ้าน สละทรัพย์ สละที่นา บ้าน สวน ปศุสัตว์ บำรุงวัด รวมทั้งสร้างกุฏิวิหาร ถวายสิ่งจำเป็นแก่พระสงฆ์ ไม่มีการขาดแคลน

การศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ช่วงนี้อาศัยการค้นคว้าจากบันทึกของภิกษุชาวจีนที่สำคัญ 3 รูป ที่เดินทางไปจาริกแสวงบุญที่อินเดีย หลวงจีนฟาเหียน (ระหว่าง ค.ศ.405 - 411) หลวงจีนยวนฉ่าง (ระหว่าง ค.ศ.629 - 646) และหลวงจีนอี้จิง

(ระหว่าง ค.ศ.671 - 695) เนื่องจากประมาณปี ค.ศ.500 พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปทั่วทั้งประเทศจีนแล้ว แต่ก็ยังผสมปนเปกันไปกับความเชื่อและพิธีกรรมของลัทธิเต๋า ภิกษุชาวจีนจึงคิดหาทางปรับปรุงพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์ โดยเดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่แท้จริงในอินเดีย นักประวัติศาสตร์ชาวจีน พบว่า มีนักจาริกแสวงบุญชาวจีน เดินทางไปอินเดีย ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 5 - 9 มีจำนวนถึง 162 ท่าน หลวงจินฟาเหียน ซึ่งเดินทางไปประเทศอินเดีย ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 5 ได้บันทึกถึงการเยี่ยมวัด 2 แห่ง ในเมืองปาฏลีบุตร ว่า มีความใหญ่โตสวยงามมาก วัดหนึ่งเป็นของภิกษุฝ่ายมหายาน อีกวัดหนึ่งเป็นของภิกษุฝ่ายหินยาน แต่ละวัดมีภิกษุประมาณ 600-700 รูป การศึกษาเจริญมาก มีอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิและนักศึกษาจากส่วนต่าง ๆ ของอินเดียมาศึกษาที่นั่น สำหรับการศึกษานในมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา นั้น หลวงจินยวนฉ่างและหลวงจินอิจัง บันทึกไว้ดังนี้

2.2 มหาวิทยาลัยนาลันทา

หลวงจินยวนฉ่าง (เดินทางจาริกแสวงบุญที่อินเดีย ระหว่าง ค.ศ.629 - 646) เป็นภิกษุฝ่ายมหายาน ได้ศึกษาปรัชญาอินเดีย ทั้งฝ่ายพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ ในศาสนสถานหลายแห่ง ได้กล่าวถึงมหาวิทยาลัยนาลันทา ซึ่งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย เป็นของฝ่ายมหายาน และมหาวิทยาลัยวัลภี อยู่ทางภาคตะวันตกของอินเดีย เป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน

ท่านยวนฉ่าง กล่าวถึงมหาวิทยาลัยนาลันทา ว่า ท่านได้ศึกษาปรัชญาโยคะจากท่านศิลาภัทร (ประมุขของสถาบัน) เป็นเวลา 5 ปี มหาวิทยาลัยมีห้องเรียน ห้องแสดงปาฐกถา ห้องสมุด เป็นตึกขนาดใหญ่สูงหลายชั้นที่สำคัญ ๆ มี 3 หลังคือ ตึกรัตนทรี ตึกรัตนสาคร และตึกรัตนรัญชกะ การรับนักศึกษา มีระเบียบกฎเกณฑ์แน่นอน การเข้าฟังคำบรรยาย มีกำหนดเวลาเคร่งครัด นักศึกษาต้องมีความประพฤติและปฏิบัติตามวินัยที่กำหนด ถ้าล่วงละเมิดจะถูกลงโทษรุนแรง ระบบการปกครองเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นสัดส่วน เป็นมหาวิทยาลัยขนาดใหญ่ มีอาจารย์ถึง 1,500 คน มีนักศึกษา 10,000 คน นับว่าเจริญเต็มตัวอย่างสมบูรณ์ (ในสมัยหลวงจินอิจัง กล่าวว่า มีนักศึกษา 3,000 คน) วิชาที่ศึกษา มีทั้งฝ่ายพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ ทั้งวิชาทางโลกและวิชาทางธรรม นักศึกษาอาจเลือกศึกษาในสาขาใดก็ได้

ในบันทึกของหลวงจินฮุยหลี่ กล่าวว่า มีภิกษุศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัย ประมาณ 10,000 รูป โดยมากจะศึกษาคัมภีร์มหายาน และคัมภีร์พระพุทธศาสนาทั้ง 18 นิกาย และมีการศึกษาคัมภีร์อื่น ๆ เช่น พระเวท เหตุวิทยา ศัพทวิทยา จิตตสัพทวิทยา ไสยศาสตร์ และคัมภีร์เรื่องอื่น ๆ อีก ในมหาวิทยาลัยมีคณะวิชาหนึ่งเรียกว่า คณะอภิปรายโต้ตอบ ซึ่งเป็นวิวัฒนาการของการอภิปรายโต้ตอบปัญหาในยุคต้น ๆ นักศึกษาสนใจคณะนี้กันมาก หลวงจินอิจัง เล่าถึงวิธีการศึกษาเกี่ยวกับไวยากรณ์สันสกฤต ว่าเป็นวิชาสำคัญเบื้องต้น

ที่นักศึกษาต้องเรียนรู้ และพูดถึงวิธีที่บุคคลจะสร้างตนเองให้มีวุฒิปัญญาว่ามี 2 ประเภท คือ ประการแรก โดยการท่องจำซ้ำ ๆ จนแม่นยำแล้วจะเกิดความรู้ขึ้นเอง และประการที่ 2 โดยการคิดหาเหตุผล เมื่อจบหลักสูตรนักศึกษาจะได้รับปริญญาตามแขนงต่าง ๆ

เป็นที่กล่าวขวัญกันมากกว่า นาลันทา เป็นมหาวิทยาลัยที่มีสถาปัตยกรรมที่งามสง่าที่สุดในบรรดามหาวิทยาลัยสมัยเดียวกัน จากศิลาจารึกของพระเจ้ายโศวรมัน บันทีกว่า มหาวิทยาลัยนาลันทา มีกฎวินัยเป็นทิวแถว ยอดสูงระฟ้า รอบบริเวณมีสระที่ปลูกดอกบัวสีต่าง ๆ ใ้สวยงามตามธรรมชาติ มหาวิทยาลัยนี้ ตั้งอยู่ในหมู่บ้านปารีโกน ห่างจากกรุงราชคฤห์ (เมืองราชคิร ในมณฑลพิหาร) เป็นมหาวิทยาลัยใหญ่ที่สุดฝ่ายมหายาน มีความเจริญรุ่งเรืองมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งพวกมุสลิม รุกรานแคว้นพิหารและเบงกอล ในปลายศตวรรษที่ 17 มหาวิทยาลัยนาลันทาถูกเผาทำลายสูญสิ้น กลายเป็นซากปรักหักพังไปหมด นอกจากนี้ ยังมีมหาวิทยาลัยวิกิรมศิลา มหาวิทยาลัยชคัททล และมหาวิทยาลัยโอทันตบุรี ซึ่งมีชื่อเสียงมากทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในสมัยนั้น และถูกทำลายล้างสูญสิ้นไป โดยพวกมุสลิมรุกราน ในปลายศตวรรษที่ 17 เช่นกัน

3. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย

การศึกษาของพระภิกษุสามเณรในมหาวิทยาลัยสงฆ์ รวมทั้งวิทยาเขตสาขาเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา และการศึกษาวิชาการชั้นสูงทางพระพุทธศาสนา ด้านปรัชญาและสังคมศาสตร์ ตลอดจนการฝึกหัดครูศาสนศึกษาสำหรับโรงเรียนปริยัติธรรมและหน่วยเผยแพร่ของคณะสงฆ์ระดับต่าง ๆ ด้วยการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย มีอยู่ 2 แห่ง คือ

3.1 การศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย เป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงของคณะสงฆ์ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อ ร.ศ. 108 (พ.ศ. 2432) มีชื่อเดิมว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” และได้มีพระบรมราชโองการเปลี่ยนใหม่ว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” เมื่อวันที่ 13 กันยายน ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439) โดยมีพระราชประสงค์จะให้เป็นอนุสรณ์เฉลิมพระเกียรติของพระองค์สืบไป

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เริ่มดำเนินการศึกษาในรูปมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยสมบูรณด้วยอาศัยมติของพระเถรานุเถระแห่งคณะสงฆ์ไทย ประกาศ ณ วันที่ 9 มกราคม 2490 ตั้งเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ฝ่ายพระพุทธศาสนา มีพระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทัตตเถร) เป็นปฐมสภานายก และได้เปิดดำเนินการการศึกษา ตั้งแต่วันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2490 เป็นต้นมาการบริหารกิจการทั้งปวงของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้น อยู่ในความควบคุมของสภามหาวิทยาลัย ซึ่งมีสภานายกเป็นประธาน มีอำนาจหน้าที่ควบคุมนโยบายของมหา

วิทยาลัย และพิจารณาแต่งตั้งถอดถอนคณะกรรมการของมหาวิทยาลัย

แผนการศึกษา

ก. ชั้นปริญญา

ระดับปริญญาตรี มีหลักสูตร 4 ปี ให้ปริญญา "พุทธศาสตรบัณฑิต" (พธ.บ.) ตามสาขาวิชาที่เปิดสอนในคณะวิชาต่าง ๆ ที่แบ่งออกเป็น 4 คณะ คือ

- (1) คณะพุทธศาสตร์
- (2) คณะครุศาสตร์
- (3) คณะมนุษยศาสตร์
- (4) คณะสังคมศาสตร์

มีบัณฑิตวิทยาลัย จัดการศึกษาในระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มี 2 สาขาวิชาที่เปิดสอน คือ สาขาพระพุทธศาสนา และสาขาปรัชญา

นิสิตผู้สอบได้ชั้นปีที่ 3 โดยสมบูรณ์แล้ว ไม่ประสงค์จะศึกษาต่อในชั้นปีที่ 4 หรือไม่สามรถศึกษาให้สำเร็จชั้นปีที่ 4 ได้ อาจได้รับอนุญาตของคณะนั้น ๆ

ข. ชั้นต่ำกว่าปริญญา

- (1) แผนกอบรมครุศาสตร์ศึกษา มีหลักสูตร 2 ปี ให้ประกาศนียบัตร "อบรมครุศาสตร์ศึกษาระดับสูง"
- (2) แผนกบาลีเตรียมอุดมศึกษามีหลักสูตร 2 ปี ให้ประกาศนียบัตร "บาลีเตรียมอุดมศึกษา"
- (3) แผนกบาลีอบรมศึกษา มีหลักสูตร 2 ปี ให้ประกาศนียบัตร "บาลีมัธยมศึกษา"
- (4) แผนกบาลีสาริตศึกษา มีหลักสูตร 6 ปี ให้ประกาศนียบัตร "บาลีมัธยมศึกษา"

ผู้ศึกษาในชั้นปริญญา เรียกว่า "นิสิต" ผู้ศึกษาในแผนกอบรมครุศาสตร์ศึกษา เรียกว่า "นักศึกษานักศึกษา" ผู้ศึกษาในแผนกอื่น ๆ เรียกว่า "นักเรียน"

โครงสร้างหมวดวิชาและหน่วยกิตของหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต มีดังนี้

หมวดวิชา	จำนวนหน่วยกิต
วิชาแกนพุทธศาสตร์	35
วิชาพื้นฐานทั่วไป	31
วิชาเอก	30
วิชาโท	18
วิชาเลือกเสรี	6
วิชาชีพครู (สำหรับคณะครุศาสตร์)	30

รวม 120 - 150

นอกจากการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรโดยตรงแล้ว มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยยังได้ดำเนินงานเผยแพร่และสงเคราะห์ต่าง ๆ อีก ดังต่อไปนี้

1. แผนกธรรมวิจัย เป็นส่วนงานเพื่อการค้นคว้า และเผยแพร่แก่ประชาชนทั่วไป ด้วยการบรรยายธรรม เทศนา จัดพิมพ์หนังสือและสอนภาษาบาลีภาคพิเศษสำหรับคฤหัสถ์
2. แผนกโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย รับนักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ขึ้นไป
3. นิติยสาร คือ พุทธจักร เสียงธรรม และเพื่อนใจ
4. การพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
5. โครงการปฏิบัติศาสนกิจในส่วนภูมิภาค ส่งผู้สำเร็จการศึกษาไปช่วยปฏิบัติศาสนกิจในจังหวัดต่าง ๆ
6. โครงการอบรมพระภิกษุ เพื่อส่งเสริมพัฒนาท้องถิ่น เป็นโครงการร่วมกับสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย
7. งานพระธรรมทูต รับผิดชอบงานคณะสงฆ์ในฐานะพระธรรมทูตสายที่ 8
8. งานพระธรรมจาริก ส่งพระธรรมจาริกไปสงเคราะห์ชาวเขาตามที่คณะพระธรรมจาริกขอความร่วมมือมา
9. งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ส่งพระวิทยากรไปอบรมนักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ ตามที่ได้รับการขอความร่วมมือจากกรมการศาสนา โรงเรียนและสถาบันต่าง ๆ
10. มูลนิธิมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ทุนการศึกษาแก่พระนิสิตและนักเรียน และบำรุงโรงเรียนพระพุทธศาสนาวินิจฉัย ในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3.2 สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

เมื่อ พ.ศ. 2436 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ตั้งวิทยาลัยขึ้นในบริเวณวัดบวรนิเวศวิหาร พระราชทานนามว่า "มหามกุฏราชวิทยาลัย" เพื่อเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนของภิกษุสามเณรฝ่ายธรรมยุตทรงอุทิศพระราชทรัพย์บำรุงประจำปีและก่อสร้างสถานศึกษาของวิทยาลัยนี้

ครั้นเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2436 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาเปิดมหามกุฏราชวิทยาลัย พระองค์ทรงรับอุปถัมภ์ด้วย ทรงประทานพระราชทรัพย์บำรุงประจำปี แม้นบัดนี้ มหามกุฏราชวิทยาลัยก็ยังอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ อาศัยพระราชประสงค์ ดังกล่าวแล้วนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงตั้งพระวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินกิจการของมหามกุฏราชวิทยาลัยนี้ 3 ประการ ดังนี้

1. เพื่อเป็นสถานศึกษาของภิกษุสามเณร
2. เพื่อเป็นสถานศึกษาวิทยาการอันเป็นของชาติภูมิ และของต่างประเทศ
3. เพื่อเป็นสถานที่เผยแพร่พระพุทธศาสนา

เมื่อกิจการของมหามกุฏราชวิทยาลัยได้ดำเนินแล้ว ปรากฏว่า พระวัดฤประสงค์ เหล่านั้นได้รับผลเป็นที่น่าพอใจตลอดมา เพื่อให้พระวัดฤประสงค์เหล่านั้นได้ผลดียิ่งขึ้น วันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2488 สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราช ในฐานะที่ทรงเป็น นายกรรมการมหามกุฏราชวิทยาลัย พร้อมด้วยพระเถรานุเถระ จึงได้ทรงประกาศตั้งสถาบัน การศึกษาชั้นสูงในรูปมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาขึ้น โดยอาศัยนามเดิมว่า "สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย" โดยมีจุดมุ่งหมาย คือ

1. เพื่อให้เป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรม
2. เพื่อให้เป็นสถานศึกษาวิชาทั้งของชาติ ทั้งของต่างชาติ
3. เพื่อให้เป็นสถานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งในและนอกประเทศ
4. เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้และความสามารถในการบำเพ็ญประโยชน์ แก่ประชาชนได้ดียิ่งขึ้น
5. เพื่อให้ภิกษุสามเณร มีความรู้ความสามารถในการค้นคว้า ได้ตอบ หรือ อภิปรายธรรมได้อย่างกว้างขวางแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ
6. เพื่อให้ภิกษุสามเณร ได้เป็นกำลังสำคัญในการจรรโลงพระพุทธศาสนา และเป็นศาสนทายาทที่เหมาะสมแก่กาลสมัย
7. เพื่อความเจริญก้าวหน้าและคงอยู่ตลอดกาลนานของพระพุทธศาสนา

ทั้งนี้ ภายใต้การบริหารของคณะกรรมการคณะหนึ่ง เรียกว่า กรรมการสภา การศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย สถาบันการศึกษาแห่งนี้ ได้เริ่มเปิดให้การอบรมศึกษาแก่ ภิกษุสามเณร ตั้งแต่ วันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2489 จนถึงบัดนี้ (พ.ศ. 2539) รวมเวลาได้ 50 ปีแล้ว ปัจจุบันเปิดสอนหลักสูตร ศาสนศาสตร์บัณฑิต (ศน.บ.) แบ่งเป็น 4 คณะ คือ

1. คณะมนุษยศาสตร์
2. คณะศาสนาและปรัชญา
3. คณะสังคมศาสตร์
4. คณะศึกษาศาสตร์

มีแผนการเรียนของทุกคณะ ดังนี้

รายการ	จำนวนหน่วยกิต
วิชาศาสนาบังคับ	50
วิชาพื้นฐานทั่วไป	34
วิชาเอก	52 / 48
วิชาเลือก หรือวิชาโท	8 / 16
รวม	144 / 148

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ

มนัส เกิดปรางค์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พัฒนาการของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย (Development of Buddhist Universities in Thailand) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ถึงความเป็นมาในการจัดตั้งและพัฒนากิจการของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทยในด้านต่าง ๆ 3 ด้าน คือหลักสูตรและการสอน, การบริหารงานและบทบาทที่มีต่อสังคมไทย นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อคาดคะเนแนวโน้มของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในระยะหลัง พ.ศ. 2526 ผลของการวิจัยพบว่า

1. การศึกษาพระปริยัติธรรมในประเทศไทยเริ่มตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ หลักสูตรเดิมของการศึกษาพระปริยัติธรรม แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ บาเรียนตรี บาเรียนโท บาเรียนเอก ในสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนแปลงหลักสูตรการศึกษา พระปริยัติธรรมจาก 3 ระดับ เป็น 9 ระดับ หรือ 9 ประโยค ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2359 เป็นต้นมา ในปัจจุบันนี้ มหาเถรสมาคมและกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ รับผิดชอบสำนักเรียนพระปริยัติธรรมทั้งหมดทั่วประเทศ

2. สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ดำเนินการในรูปของสถาบันการศึกษาของสงฆ์ เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2436 ในพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใช้นามว่า มหามกุฏราชวิทยาลัย ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ครั้นถึงวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2488 สมเด็จพระสังฆราช เจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ได้ทรงประกาศตั้งสถานศึกษาชั้นสูงในรูปมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น ใช้นามว่า สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ประกาศใช้ระเบียบและหลักสูตรของสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2489 และได้เปิดสอนตามหลักสูตรนี้แก่ พระภิกษุสามเณร เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2489 เป็นต้นมา

ส่วนมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นสถาบันการศึกษาของสงฆ์ สถาปนาโดยพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2432 ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ใช้นามว่า มหาธาตุวิทยาลัย ครั้นถึงวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2439 พระราชทานนามใหม่ว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2490 พระพิมลธรรม (ช้อย สุวณฺฑิตตเถร) พร้อมด้วย ฉันทานุมัติ จากที่ประชุมพระเถระผู้ใหญ่หลายรูป ประกาศยกสถานภาพขึ้นดำเนินการในรูปมหาวิทยาลัยสงฆ์ ใช้นามว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเปิดสอน เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา มูลเหตุในการจัดการศึกษาในรูปมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งนั้น เกิดจากพระเถระผู้ใหญ่เหล่านั้น มีความเห็นว่า การศึกษาของรัฐบาลได้ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงให้ทันกับวิทยาการสมัยใหม่อยู่ตลอดเวลา การศึกษาของคณะสงฆ์ยังไม่

เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพื่อให้เหมาะสมกับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปในขณะนั้น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรม ได้รับการยอมรับจากสังคมไทย น้อยลงและรัฐบาลไม่ได้สนับสนุนมากนัก ดังนั้น จึงสมควรจะได้ปรับปรุงการศึกษาของ คณะสงฆ์ เพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันกับวิชาสามัญ ทางโลก จะได้มีความรู้ ความสามารถ เท่าทันกับเหตุการณ์ในสังคมปัจจุบัน และเพื่อ สอนองพระราชประสงค์เดิม ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระราชทาน เพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง

3. หลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งเป็นระบบเบ็ดเสร็จ ได้จัดหลักสูตรการศึกษาระดับต่ำกว่าอุดมศึกษา และระดับอุดมศึกษาไว้ในสถาบันเดียวกัน สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยฯ ได้จัดหลักสูตรการศึกษาเป็น 2 ระดับ คือ ระดับต่ำกว่า อุดมศึกษา ได้แก่ หลักสูตรบวรศึกษา หลักสูตรบาลีสามัญศึกษา และหลักสูตรเตรียมศาสน ศาสตร์และระดับอุดมศึกษา ได้แก่หลักสูตรปริญญาศาสนศาสตร์บัณฑิต ส่วนมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดหลักสูตรการศึกษาไว้ 2 ระดับคือ ระดับต่ำกว่าอุดมศึกษา ได้แก่ หลักสูตรบาลีสาธิตศึกษา หลักสูตรบาลีอบรมศึกษา และหลักสูตรบาลีเตรียมอุดมศึกษา และ ระดับอุดมศึกษา ได้แก่ หลักสูตรประกาศนียบัตรครูศาสนศึกษา และหลักสูตรปริญญาพุทธ ศาสตร์บัณฑิต การพัฒนาการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งนั้น จะปรับปรุง หลักสูตรการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ และทบวง มหาวิทยาลัยอยู่เสมอ ทั้งนี้ เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้เท่าทันสังคมทางโลก

4. การบริหารงานของมหาวิทยาลัยทั้งสองแห่ง ตั้งแต่เริ่มดำเนินการในรูป มหาวิทยาลัยสงฆ์จนถึงวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2512 เป็นหน่วยงานเอกเทศ การบริหารงาน ใช้ระบบคณะกรรมการ ครั้นถึงวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2512 มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ได้ขึ้นสังกัดกับมหาเถรสมาคม เป็นต้นมา การบริหารงานภายในใช้ระบบสภามหาวิทยาลัย ประกอบด้วย กรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ กรรมการโดยตำแหน่งจะมี เฉพาะฝ่ายบรรพชิตเท่านั้น กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจะมีทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ โดย กรรมการฝ่ายบรรพชิตจะมีบทบาทมากในการตัดสินใจของการบริหารงานในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ส่วนกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์จะเป็นเพียงที่ปรึกษาเท่านั้น โครงสร้างในการบริหารงานเช่นนี้ อาจมีแนวโน้มว่าการตัดสินใจใด ๆ ในการบริหารงานก็ย่อมเน้นไปในทางพระพุทธศาสนา ค่อนข้างสูง

5. บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งที่มีต่อสังคมไทย ได้แก่ การผลิต บัณฑิตส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุสามเณร มีภูมิลำเนาเดิมมาจากต่างจังหวัด ซึ่งมีโอกาสน้อย ในอันที่จะได้รับการศึกษาในระดับสูงกว่าการศึกษาคณะบังคับ มหาวิทยาลัยสงฆ์ จึง เป็นช่องทางเอื้ออำนวยประโยชน์ทางศาสนศึกษาแก่ผู้มีโอกาสน้อย เหล่านี้เป็นอย่างยิ่ง ใน สังคมไทย

นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งยังมีบทบาทในการให้บริการ ทางวิชาการพระพุทธศาสนาแก่สังคมไทยนานาประการ เช่น การเผยแผ่ธรรม การจัดทำนิตยสารธรรมจักรและพุทธจักร และจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

6. มหาเถรสมาคมได้รับรองวิทยฐานะ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งแล้ว เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2512 แต่รัฐบาลไทยยังไม่ได้รับรองวิทยฐานะชั้นปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งในปัจจุบันนี้ (พ.ศ. 2526)

7. คาดคะเนแนวโน้มที่สำคัญของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ในระยะหลัง พ.ศ. 2526 ก็คือ รัฐบาลไทยอาจจะรับรองวิทยฐานะของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ อาจจะเพิ่มสาขาสถาบันศึกษา หรือวิทยาเขตในต่างจังหวัดมากขึ้น

8. หลังจากที่ได้วิเคราะห์พัฒนาการของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทยแล้ว จะพบว่าอิทธิพลที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น เกิดจากอิทธิพลทางด้านวิทยาการสมัยใหม่ ๆ ทำให้พระภิกษุสามเณรต้องศึกษาหาความรู้ เพื่อให้เท่าทันเหตุการณ์ของโลก อิทธิพลทางด้านศาสนาคริสต์ที่เป็นแรงจูงใจให้พระเถระผู้ใหญ่หลายรูปในพระพุทธศาสนา คิดจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ อิทธิพลทางด้านระบบอุดมศึกษาของรัฐที่เห็นว่า ระบบการศึกษาของรัฐที่จัดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่คนนิยมศึกษากัน จึงได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น เพื่อพระภิกษุสามเณรจะได้ศึกษาในระดับอุดมศึกษาและมีความรู้ทันสมัยขึ้น รวมทั้งกลไกทางการเมืองในแต่ละยุคแต่ละสมัย ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในด้านใดด้านหนึ่งด้วยเสมอ

9. การจัดการศึกษาในรูปมหาวิทยาลัยสงฆ์จะเกิดผลดีหลายอย่าง คือ พระภิกษุสามเณรมีโอกาสในการศึกษาเพิ่มมากขึ้น เพราะมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นการศึกษาของมวลชนอย่างแท้จริง อันเป็นการศึกษาแบบให้เปล่า นอกจากนั้น มหาวิทยาลัยสงฆ์ช่วยปรับปรุงการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณรให้ดีขึ้น เพราะพระภิกษุสามเณรที่ได้รับการศึกษาย่อมจะมีความรู้ในการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นผลดีต่อพระพุทธศาสนาและประเทศชาติ รวมทั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์มีบทบาทในการสร้างพระภิกษุสามเณรให้เป็นผู้นำชุมชน และให้บริการด้านต่าง ๆ แก่สังคม

สายทิพย์จิตตมาศ ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย 2498 - 2526 (The Role of Buddhist Universities in Thai Society 1946 - 1983) พบว่าตามประวัติพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนา ได้ให้กำเนิดมหาวิทยาลัยแห่งแรกของโลก ณ ลานทามหาวิหาร เมื่อประมาณ พ.ศ. 1000 ซึ่งเป็นกิจการที่พระภิกษุเป็นผู้ดำเนินการ โดยรัฐให้ความอุปถัมภ์ มีการจัดการศึกษาแก่พระสงฆ์ทั้งในด้านศาสนาและวิชาการ

ทางโลกทั่ว ๆ ไป แสดงให้เห็นว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้มีบทบาทที่สำคัญในการเป็นสถานที่ให้ การศึกษาแก่พระภิกษุแต่ครั้งโบราณกาล สำหรับประเทศไทยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น 2 แห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อเป็นสถานศึกษาสำหรับพระสงฆ์ ทั้งด้านพระ ปริยัติธรรม และวิชาการที่ทันสมัยต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน สังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2489 - 2526 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง ได้มีการจัดการศึกษาในรูปแบบของ มหาวิทยาลัยอย่างแท้จริง

จากการศึกษาทำให้ทราบว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่งนี้ ได้มีบทบาทต่อ สังคมไทย หลายประการ คือ มีบทบาทในการจัดการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ ทั้งในศาสนาและวิชาการสมัยใหม่ อาทิเช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาไทย กฎหมาย จิตวิทยา ปรัชญา ภูมิศาสตร์ ศิลปะ และบรรณารักษศาสตร์ เป็นต้น พร้อมกันนี้ มหาวิทยาลัย สงฆ์ยังได้จัดหลักสูตรให้พระภิกษุได้ออกไปปฏิบัติศาสนกิจในการพัฒนาชนบท โดยการ พัฒนาวัด พัฒนามุ่บ้าน พัฒนาจิตใจและพัฒนาสติปัญญา รวมทั้งการศึกษา ตลอดจน ให้การบริการและการสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน

ปรากฏว่า ในปีหนึ่ง ๆ มีพระภิกษุที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นจำนวน มาก ได้กลับไปพัฒนาท้องถิ่นเดิมของตน และมีจำนวนหนึ่งไปศึกษาต่อในต่างประเทศ แล้วกลับมาเป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัยสงฆ์ หรือทำงานด้านธุรการต่าง ๆ ของมหา วิทยาลัย อีกจำนวนหนึ่งลาสิกขาไปประกอบอาชีพแบบฆราวาส เป็นต้นว่า ครู อาจารย์ และ อนุศาสนาจารย์ หรือหากมีโอกาสไปศึกษาต่อในต่างประเทศ และลาสิกขาก็กลับมารับ ราชการ ในกระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยสงฆ์ยังได้ส่งพระภิกษุ ที่สำเร็จการศึกษาจำนวนหนึ่งออกไปบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมตามโครงการต่าง ๆ ของ มหาวิทยาลัย เช่น โครงการพระธรรมทูตและพระธรรมจาริก

ความพยายามให้มีการศึกษาที่เป็นระบบในวงการคณะสงฆ์

การศึกษาของคณะสงฆ์ จัดดำเนินการตามประเพณีกันมาช้านาน คือ เมื่อมี ผู้มาบวชในวัด เจ้าอาวาสโดยส่วนใหญ่จะทำหน้าที่สอนผู้บวชใหม่ให้อ่านออก เขียนได้ เพื่อ สามารถศึกษาพระธรรมคำสอนทางศาสนาได้ เมื่อมีผู้สนใจเรียนมากขึ้นแพร่หลายออกไป ในวงกว้างขึ้น คณะสงฆ์ก็พยายามที่จะทำให้มีมาตรฐาน โดยการจัดสอบร่วมกัน และมีการ พัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ ทั้งด้านการศึกษาในระดับต้น คือ นักธรรม ตี - โท - เอก จนถึงระดับ สูง คือ ภาษาบาลี ที่เรียกว่าเปรียญธรรมประโยค 1 ถึง 9 รวมไปถึงมหาวิทยาลัยสงฆ์ แต่ ในกรณีนี้ หน่วยงานทางราชการไม่ได้เข้าไปก้าวไปด้วย คงปล่อยให้คณะสงฆ์ดำเนินการ กันไปเอง แต่เนื่องจากทางฝ่ายคณะสงฆ์นั้น ผู้ที่ร่วมกันดำเนินการไม่มีความรู้ทางด้านจัด การศึกษาที่มีระบบ ที่จัดทำได้เพียงเป็นการลอกเลียนแบบการจัดการศึกษาของฝ่ายโลก

ที่ทำกันอยู่ ทำให้ไม่มีนโยบายและแผนการศึกษาที่แน่นอน ดังนั้น เมื่อมีคณะกรรมการการศึกษาของคณะสงฆ์เกิดขึ้น ตามพระราชบัญญัติรับรองวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2527 คณะกรรมการชุดนี้ จึงได้ประกาศใช้นโยบายและแผนการจัดการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2531 ขึ้น ซึ่งในแผนดังกล่าวนี้ ได้เตรียมการจัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาเอาไว้ 2 แผน คือ แผนที่ 1 ปรับการศึกษาเปรียญธรรม 1 - 4 ประโยค ให้เท่ากับการศึกษาระดับปริญญาตรี เปรียญธรรม 5 - 6 ประโยค เป็นการศึกษาในระดับปริญญาโท เปรียญธรรม 7 - 9 ประโยค เป็นการศึกษาในระดับปริญญาเอก ถ้าไม่ใช้ ตามแผนที่ 1 ก็เลือกใช้ตามแผนที่ 2 คือ ให้เปรียญธรรมประโยค 1 - 6 เทียบเท่ามัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 จากนั้นปรับเปรียญธรรม 7 ประโยค ให้กระจายเป็นการศึกษาระดับปริญญาตรี คือ เท่ากับปริญญาตรีปีที่ 1 - 4 เปรียญธรรม 8 ประโยค ให้เทียบเท่าปริญญาโท 2 ปี และเปรียญธรรม 9 ประโยค ให้เป็นปริญญาเอกเทียบเท่าปริญญาเอก 3 ปี

จะเห็นได้ว่าตามนโยบายและแนวการจัดการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2531 ได้มีแนวคิดและเตรียมแผนการสำหรับการปรับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเข้าสู่ระบบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาสมัยใหม่เอาไว้แล้ว แม้จะเน้นแต่เฉพาะการศึกษาทางภาษาบาลีก็ตาม แต่ก็ยังเป็นแนวทางที่เปิดให้สำหรับการศึกษาในสาขาวิชาอื่นได้ต่อไป และแม้ว่าจะมีนโยบายและแผนการจัดการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนาแล้วก็ตาม แต่จากการติดตามประเมินผลของกองศาสนศึกษา ในปี 2536 พบว่า การดำเนินการต่าง ๆ ด้านการศึกษาสงฆ์ไม่เป็นไปตามนโยบายและแผนที่กำหนดได้อย่างเต็มที่ เพราะมีปัญหาข้อจำกัดมากมาย ทั้งด้านการจัดการและการงบประมาณ เป็นต้น โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยสงฆ์ จะพบปัญหาต่าง ๆ ดังนี้

1. ผู้บริหารส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษาสูงมากกว่า 70 ปี ขึ้นไปทั้งอธิการบดีและรองอธิการบดี ในวิทยาเขตต่าง ๆ ซึ่งมักจะยึดติดกับขนบธรรมเนียมประเพณีโดยไม่ประยุกต์ระบบการศึกษาให้ทันกับสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว
2. ผู้สอนยังมีประสบการณ์รอบด้านทุกสาขาไม่มากนัก โดยเฉพาะอาจารย์ประจำมีการลาออกสูง มีการเปลี่ยนตัวกันอยู่ตลอดเวลา จึงไม่สามารถเป็นผู้นำในการสร้างบูรณาการแห่งวิชาและแนวความคิดที่เหมาะสมตามหลักวิชาต่าง ๆ ได้
3. ผู้เรียนมีประสบการณ์ ทักษะคติ ความศรัทธา ค่านิยม อุดมการณ์ในการศึกษาทางศาสนา คุณลักษณะของนักวิชาการ วิธีการจัดการทางด้านวิทยาศาสตร์ การวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินค่า ตลอดจนจนความรู้ความสามารถ ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นในการศึกษาของผู้สมัครเรียนมีไม่เพียงพอ เช่น ทักษะการแสวงหาความรู้อย่างมีคุณภาพ ทำให้ประสิทธิภาพในการเรียนการสอนได้ผลไม่เต็มที่
4. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และความพึงพอใจในการปฏิบัติงานทางวิชาการของผู้สอนลดลง และตามไม่ทันวิทยาการที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้การเรียนการสอนได้ผลไม่คุ้มค่า

5. หลักสูตรขาดความคล่องตัวในการพัฒนาให้สามารถนำการเปลี่ยนแปลง และป้องกันปัญหาอนาคตได้ จึงล้าหลังอยู่เสมอ โดยเฉพาะหลักสูตรที่เน้นเนื้อหาทางด้านบาลีอย่างเดียว (Content Oriented Curricular)

6. แหล่งความรู้ไม่ทันสมัย และการบริการไม่เอื้ออำนวยต่อความก้าวหน้า และความเป็นเลิศทางวิชาการ ก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายที่จะแสวงหาความรู้ทั้งผู้เรียนและผู้สอน เช่น ห้องสมุด สภาพแวดล้อม อาคาร สถานที่ ซึ่งไม่เอื้ออำนวย

7. บัณฑิตที่จบการศึกษาต้องใช้เวลาอันยาวนานในการปรับตัวให้เข้ากับระบบงาน และสังคมภายนอก คุณภาพของบัณฑิตไม่สอดคล้องกับการมีภารกิจ ในการเผยแผ่ทั้งในประเทศและนอกประเทศ

8. งบประมาณที่ได้รับจากรัฐบาล เป็นหมวดเงินอุดหนุน และจัดสรรให้เพียงบางส่วนทำให้ไม่พอที่จะบริหารงานได้เต็มที่นัก

ดังนั้น การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมหาวิทยาลัย ส่วนที่มีอยู่เดิมให้เป็นรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ จึงอาจทำให้ยากและสิ้นเปลืองกว่าการสร้างสถาบันใหม่ แต่ทั้งนี้ ต้องพิจารณาต่อไปหลังจากสามารถพัฒนารูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติเสร็จเรียบร้อยแล้ว

4. ภารกิจของมหาวิทยาลัยสงฆ์

มหาวิทยาลัยสงฆ์ ได้กำหนดวัตถุประสงค์อย่างหนึ่ง ในการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยสงฆ์ว่า ให้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งระเบียบกองงานพระธรรมทูต พ.ศ.2534 ได้กล่าวถึงหน้าที่ของพระธรรมทูต หรือพระที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา สรุปว่าเป็นการทำงานที่นำมหาชน โดยเฉพาะพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไป ให้เกิดความรู้ถึงคุณค่าของธรรมะและความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติธรรมะสามารถนำธรรมะมาใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งสามารถใช้ธรรมะ แก้ปัญหาต่าง ๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและสิ่งแวดล้อม ใช้ธรรมะพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น เป็นงานพัฒนาบุคคล และเป็นงานที่เป็นหลักแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ ช่วยรัฐบาลพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยอาศัยคุณธรรมของศาสนา มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้ยึดถือปฏิบัติตามหลักพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานแก่พระสงฆ์สาวกก่อนที่จะทรงส่งไปประกาศพระศาสนาครั้งแรกว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทเวดาและมนุษย์ เธอทั้งหลายอย่าไป 2 รูป ในทางเดียวกัน จงแสดงธรรมอันมีความงามในเบื้องต้น คือ ศีล อันมีความงามในท่ามกลาง คือ สมภาณี อันมีความงามในที่สุด คือ ปัญญา จงประกาศพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง" (กองงานพระธรรมทูต, 2535)

พรชูลี อาชวอำรุง และ อำนาจ บัวศิริ (2536) ได้เสนอผลงานเกี่ยวกับบทบาท

ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในพุทธศาสนา เพื่อความเข้าใจระหว่างประเทศและสันติภาพต่อที่ประชุมสหประชาชาติ เพื่อนวัตกรรมทางการอุดมศึกษา ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยได้เน้นว่ามหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางหนึ่งที่จะก่อให้เกิดสันติภาพ และความเข้าใจระหว่างประเทศผ่านบัณฑิตสงฆ์ โดยสามารถปฏิบัติภารกิจหลัก ๆ 2 ประเภทดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาประเทศ

1.1 ระบบสหกรณ์ - เศรษฐกิจ - พ่อค้าคนกลาง ประชากรโลกโดยเฉพาะประชากรไทย ส่วนหนึ่งต้องเสียรายได้จากซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่ราคาสูงขึ้น เพราะผ่านพ่อค้าคนกลาง วัดมีอยู่ทุกแห่งหนทั้งในประเทศไทยและทั่วโลก บัณฑิตสงฆ์อาจอาศัยความรู้จากมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา เพื่อจัดตั้งสหกรณ์ กลุ่ม ชุมชน ขึ้นในวัด เพื่อลดการสูญเสียรายได้ดังกล่าว

1.2 การสร้างสุขภาพที่ดี โดยรู้จักใช้ยาแผนปัจจุบัน และยกเลิกการใช้ยาพื้นบ้านบางอย่าง ที่เป็นอันตราย ในชนบทประชาชนยังคงมีความเชื่อผิดเกี่ยวกับยาพื้นบ้านและการรักษาพยาบาลแบบโบราณบางประการ พระบัณฑิตอาจช่วยลดปัญหาทางด้านสาธารณสุข เกี่ยวกับความรู้เท่าไม่ถึงการณ์นี้ได้

1.3 ภาวะการนิ่งดูตาย ซึ่งชาวชนบทของโลกส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในประเทศไทย มักถูกปกครองโดยไม่มีปากเสียง และมีทัศนคติที่ทอดอาลัยในความเป็นอยู่ คิดว่าไม่สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ พระบัณฑิตอาจช่วยในการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่และพัฒนาศักยภาพของชาวชนบทได้

1.4 การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาเป็นพ่อเกิดของวัฒนธรรมชาวพุทธซึ่งมีมากกว่า 2,000 ปีแล้ว พระธรรมคำสอน พิธีการ สถาปัตยกรรม พระพุทธรูป และองค์ประกอบอื่น ๆ ของพระพุทธศาสนา เป็นวัฒนธรรมเก่าแก่อย่างหนึ่งของโลก พระบัณฑิตอาจรับผิดชอบภารกิจในการจรรโลงและเผยแพร่วัฒนธรรมชาวพุทธนี้

2. ภารกิจนานาชาติในยุคโลกาภิวัตน์

2.1 สันติภาพโลกและความเข้าใจระหว่างประเทศ

พระพุทธศาสนามีหลักแห่งศีล ซึ่งสอนให้ละเว้นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต และเน้นอภัยทาน สันติภาพ และความสงบเป็นแก่นของพระพุทธศาสนา พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา พัฒนาสันติภาพในหมู่ชนและความสงบของเอกัตตบุคคล ซึ่งจะส่งผลกระทบไปยังประเทศต่าง ๆ ทำให้ประชากรชาวพุทธทั่วโลกส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดสันติภาพและความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศเป็นจุดหมายสูงสุด พระบัณฑิตตามวัดต่าง ๆ ทั่วโลก สามารถกระตุ้นให้เกิดลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อความสงบในบุคคลและสันติภาพในหมู่ชนทั่วโลกได้

2.2 การส่งเสริมกลวิธีที่ไม่ก้าวร้าว กลวิธี “อหิงสา” ละเว้นการกระทำที่ก้าวร้าวอยู่ในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็น “ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา” ให้ละเว้นความอาฆาตพยาบาท นั่นคือ “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” การที่บัณฑิตสงฆ์ทั่วโลก สามารถสั่งสอนอบรมให้ประชากรโลกซึ่มซั่มธรรม และลดความก้าวร้าว มีพฤติกรรมที่เอื้ออำนวยต่อการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ ย่อมมีส่วนนำสันติภาพมาสู่โลกได้

โลกปัจจุบันและอนาคตที่คาดเดาได้นั้นมีความขัดแย้งมากมาย ทั้งทางด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมิมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาโลกเพื่อผลิตบัณฑิตสงฆ์ให้ทันต่อความต้องการของพุทธศาสนิกชนในโลกและเพื่อก่อให้เกิดความสมดุลย์และเอื้ออำนวยต่อการจรรโลงความสงบในบุคคลและสันติภาพของโลก

5. การอุดมศึกษากับความเป็นนานาชาติ

5.1 ความหมายของการศึกษานานาชาติ (International Education)

สำนักงานการศึกษาของสหรัฐอเมริกา (The U.S. Office of Education) ให้ความหมายของการศึกษานานาชาติว่า หมายถึง การศึกษากิจกรรมของคนหรือกลุ่มประเทศต่าง ๆ มากกว่าหนึ่งประเทศซึ่งติดต่อสัมพันธ์กัน คำว่า International Education สามารถประยุกต์ใช้กับการติดต่อสื่อสารการแลกเปลี่ยน และการถ่ายทอดอื่น ๆ ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างประเทศ

The Encyclopedia Americana International Edition (1988:296) ได้ให้ความหมายของการศึกษานานาชาติว่าหมายถึงความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรมและการศึกษาหลายด้านระหว่างประเทศต่าง ๆ ในโลก

นอกจากนี้ รอสเซนเกิน และคณะ (Rosengren และคณะ, 1983) ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษานานาชาติ คือ รูปแบบซึ่งรวมเป้าหมาย กลยุทธ์ด้านการศึกษาอันหลากหลายเข้าไว้ด้วยกันในระดับต่าง ๆ ของระบบการศึกษา อาทิ ระดับโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย

วิจิตร ศรีธำรง (2534) อธิบายความเป็นนานาชาติว่ามีหลักสำคัญ 2 ประการ คือ เรื่องขององค์ความรู้ที่มีเนื้อหาสาระถ่ายทอดกันทั่วโลก และเรื่องของการจัดการต้องประยุกต์ใช้ให้ได้ในแต่ละสังคมที่แตกต่างกัน

สรุปความหมายได้ว่าการศึกษานานาชาติ หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่าง ๆ ในโลก ด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการศึกษา เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ความช่วยเหลือ ตลอดจนความเข้าใจอันดีระหว่างชาติต่าง ๆ อาศัยการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนอาจารย์ นักศึกษา และนักวิชาการ โดยใช้ภาษากลางเป็นสื่อในการติดต่อ

5.2 องค์ประกอบของการศึกษานานาชาติ

เดจตัน (Deoghton, 1971:166-171) ได้แบ่งองค์ประกอบที่สำคัญของการศึกษานานาชาติ เป็น 3 ส่วน คือ

1. การศึกษากิจการของโลก (World Affairs Education)
2. การแลกเปลี่ยนทางการศึกษา (Transit of Learning of Assistance of Development)
3. ความช่วยเหลือทางการศึกษา หรือการพัฒนา (Education Assistance of Development)

ใน The Encyclopedia Americana International Edition (1988 : 296-298) ได้แบ่งขอบเขตทางการศึกษานานาชาติเป็น 4 ด้าน คือ

1. การแลกเปลี่ยนทางการศึกษา (Education Exchange)
2. การศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative Education)
3. การศึกษาเพื่อพัฒนา (Development Education)
4. การศึกษาควัฒนธรรมของประเทศต่างๆ (Cross-Cultural Education)

และวอร์เรน อภิชัย (2525:19) ได้สรุปว่าองค์ประกอบของการศึกษานานาชาติขึ้นอยู่กับการศึกษาที่แตกต่างกันออกไป และสาขาต่าง ๆ ก็ขึ้นอยู่กับเป้าหมายที่แตกต่างกันออกไป การเตรียมผู้เชี่ยวชาญสำหรับหลักสูตรต่าง ๆ นั้น ความเป็นเลิศทางวิชาการเป็นสิ่งสำคัญ การฝึกบุคคลที่จะทำงานด้านต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นในโรงเรียน ธนาคาร บริษัทการค้า หรือบริษัทที่ปรึกษาด้านวิศวกรรม จะต้องมีการฝึกทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งแต่ก่อนมีการฝึกเฉพาะผู้ที่ทำงานด้านการทูตเท่านั้น แต่ปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญสำหรับทุกคนที่จะไปต่างประเทศ ในฐานะเป็นตัวแทนของหน่วยงานและตัวแทนของประเทศ

5.3 แนวความคิดที่เกี่ยวกับการจัดสร้างสถาบันอุดมศึกษาให้เป็นนานาชาติ

จอห์น (John, 1985) เสนอแนวทางการปรับปรุงระบบอุดมศึกษาในปัจจุบันให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 5 แนวทางคือ

1. การฝึกหัดด้านภาษา (Language Training)
2. การวางแผนหลักสูตร (Curriculum Planning)
3. การแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ (International Exchange)
4. การรับรู้และทัศนคติ (Perceptions and Attitudes)
5. การฝึกอบรมแก้ปัญหาาร่วมกัน (Training for Joint Problem Solving)

รอสเซนกัน และคณะ (Rosengren and Others, 1983) ให้แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินการจัดการศึกษาให้เป็นนานาชาติ 6 วิธี ดังนี้

1. การศึกษาเรื่องราวของประเทศต่าง ๆ และภาษาต่างประเทศ
2. ศึกษาวัฒนธรรมหลากหลายและวัฒนธรรมระหว่างประเทศ
3. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
4. ศึกษารูปแบบแนวทางการพัฒนาที่เป็นนานาชาติ
5. ศึกษาสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงของโลก
6. การศึกษาด้านโลกทัศน์ที่กว้างไกล

นอกจากนี้ อีบุชิ (Ebuchi, 1989:50-52) กล่าวถึงมิติของความเป็นนานาชาติ ดังนี้

1. ปรับปรุงโปรแกรมการศึกษาให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น
2. การสร้างความเชื่อถือต่อสถาบัน
3. สร้างความสอดคล้องของความเป็นนานาชาติในด้านการบริหาร

สถาบันอุดมศึกษา

4. การส่งเสริมความเข้าใจต่อกิจกรรมความร่วมมือทั้งในและนอกมหาวิทยาลัยด้วยการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และการพัฒนาบรรทัดฐานในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็น
5. เพิ่มโอกาสให้แก่นักวิชาการในการทำโครงการวิจัยระหว่างประเทศ

สุชาติ ตันธนะเดชา (2534:10) กล่าวถึงความเป็นนานาชาติของมหาวิทยาลัยว่า น่าจะพิจารณาจากองค์ประกอบ 5 ส่วน คือ หลักสูตร ผู้เรียน ผู้สอน รูปแบบ และเจ้าของ โดยอธิบายว่า ด้านหลักสูตร ควรมีเนื้อหาสาระกิจกรรมที่ครอบคลุมการศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศต่าง ๆ ที่นำไปสู่การสร้าง ความสัมพันธ์ และความเข้าใจอันดีสู่มิติใหม่ ของโลกที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน การให้ความรู้ที่ ขยายทัศนะและโลกทัศน์ กว้างสู่การเป็นประชาคมโลก แลกเปลี่ยนความรู้ทางเทคโนโลยี ในโลกของสังคมยุคข่าวสาร ภาษาที่เป็นสื่อถ่ายทอด อาจเป็นภาษาไทย หรือภาษาสากลก็ได้ ด้านผู้เรียน-ผู้สอน มาจากนานาชาติ มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างผู้เรียน คณาจารย์มาจากประเทศต่าง ๆ ทั้งอาจารย์ประจำ และพิเศษ ใช้ภาษาที่ผู้เรียนและผู้สอน สื่อสารกันเข้าใจ ซึ่งเกี่ยวพันกันไปถึงเรื่องของหลักสูตรและการกำหนดพื้นฐานความรู้ของ ผู้เรียน ด้านรูปแบบมีทั้งการขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศในรูปของการพัฒนา หลักสูตร การส่งผู้เชี่ยวชาญมาสอน การแลกเปลี่ยนคณาจารย์ นักศึกษา การเทียบโอน หน่วยกิต การให้ปริญญาร่วมกัน การประสานความร่วมมือกับสถาบันต่างประเทศ ด้าน เจ้าของ รวมถึงเงินทุนดำเนินการ อาจดำเนินการภายใต้มูลนิธิการกุศล มูลนิธิทางศาสนา ระหว่างประเทศ หรือสถาบันขององค์กรนานาชาติ เป็นต้น

ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ (2534:13) ได้พูดถึงเป้าหมายสูงสุดของการเป็นนานาชาติ ของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย คือ สามารถ Contribute ต่อโลกได้และสิ่งที่ Contribute ได้มีหลายอย่างเช่น ด้านพระพุทธศาสนา ด้านระบบการคิด วิถีชีวิต เป็นต้น ซึ่งต้องจัด

ดำเนินการหลายอย่างเช่น การจัดการเรียนการสอน คือ เกี่ยวกับไทยคดีศึกษาให้ลึกและจริงจัง โดยใช้ภาษาต่างประเทศ หรือเปิดหลักสูตรเป็นภาษาต่างประเทศในสถาบันใดสถาบันหนึ่ง และต่อมา ได้พูดถึงการศึกษาไทยในปัจจุบันว่า เป็นยุคที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นไปอย่างกว้างขวางและหลากหลาย จึงต้องเน้นด้านความคิด สติปัญญา และกระบวนการสร้างปัญญาควบคู่ไปกับการรับผิดชอบในบรรดาแนวทางหลักเด่น ๆ คือ

1. กิจกรรมในเชิงนานาชาติที่จะต้องส่งเสริมให้เป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
2. การพัฒนาจริยธรรมและค่านิยมที่เหมาะสม

(ไพฑูริย์ สนิลรัตน์, 2538)

วิจิตร ศรีสอาน (2534) อธิบายว่า ความเป็นนานาชาติของอุดมศึกษา ดูได้จากหลักสำคัญ 2 ประการคือ เรื่องขององค์ความรู้ และ เรื่องของการจัดการ ในเรื่องขององค์ความรู้ มีทั้งเนื้อหาสาระที่ถ่ายทอดกันได้ทั่วโลก และมีส่วนจำกัดด้านวัฒนธรรม ที่จะต้องสร้าง มีการประยุกต์องค์ความรู้มาใช้ในแต่ละสังคมที่แตกต่างกัน และแนวคิดที่จะทำให้อาณาเขตของสถาบันอุดมศึกษาเป็นนานาชาติ มี 3 ประการ คือ หนึ่ง ต้องเตรียมบัณฑิตสำหรับสังคมอนาคตที่มีโลกทัศน์กว้าง เน้นความรู้ภาษาต่างประเทศที่ใช้การได้ เพื่อการติดต่อสื่อสาร สอง ต้องเปิดระดับอุดมศึกษาไปสู่ประชาคมโลก สามารถถ่ายทอดแลกเปลี่ยนนักศึกษา ระหว่างชาติได้ และสาม สร้างระบบเครือข่ายของสถาบันให้กว้างออกไป มีการแลกเปลี่ยนร่วมมือกันระหว่างสถาบัน ในการพัฒนาหลักสูตร แลกเปลี่ยนอาจารย์ ข้อมูล การวิจัย และเทคโนโลยีสมัยใหม่แบบต่าง ๆ

ชมพันธุ์ กุญชร ณ อยุธยา (2534) พูดถึงปัจจัยที่นำไปสู่ความเป็นนานาชาติมี 3 ด้าน คือ สภาพสังคม เศรษฐกิจ และ การเมือง โดยให้ข้อคิดว่า "เมื่อโลกมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูงขึ้น คนจะเป็นมนุษยวิทยาศาสตร์ยิ่งขึ้น ความเป็นมนุษย์ที่แท้จะหายไป จะเกิดการฟื้นฟูศาสนา วัฒนธรรม ศิลปะ ขนบธรรมเนียมและประเพณี ของแต่ละชาติขึ้น

สรุปได้ว่า ความเป็นนานาชาติของสถาบันอุดมศึกษา เป็นสิ่งสำคัญ และการปรับบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาให้มีความเป็นนานาชาติ จะต้องปรับทั้งสาระ ความรู้ และการจัดการ โดยปรับหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอน ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะส่งเสริมให้สถาบันบรรลุความเป็นนานาชาติ ตามที่ประสงค์ ดังนั้น ถ้าจะมองภาพรวมว่า สถาบันอุดมศึกษาจะมีรูปแบบของความเป็นสากลหรือความเป็นนานาชาติหรือไม่ จะมองได้ใน 4 ส่วน คือ อุดมการณ์ทางการศึกษา วิธีการหลัก สื่อกลางที่ใช้ และวิธีดำเนินการ กล่าวคือ

1. อุดมการณ์ทางการศึกษา ซึ่งกำหนดให้สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาของสถาบันว่าจะดำเนินการเพื่อสร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างชาติ จะสร้างโลกทัศน์ที่กว้างไกลให้บัณฑิต ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรม การสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็น

ประชาธิปไตย สร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความเสมอภาค ความเป็นอิสระในการคิด และตระหนักในหน้าที่ ลดการเอาตัวเอวเปรียบในเชิงการค้า และเศรษฐกิจ แต่หันหน้ามาช่วยเหลือซึ่งกันและกันแทน

2. วิธีการที่จะนำมาเป็นหลักในการทำงาน ตามอุดมการณ์ คือ จะต้องมีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้สอนกับผู้สอน ในสถาบันเดียวกัน และต่างสถาบัน และระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน เช่น การแลกเปลี่ยนและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งด้านวิชาและทรัพยากร การแก้ปัญหาาร่วมกัน

3. สื่อกลางที่จะใช้ให้การดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีหลายสื่อด้วยกันเช่น ภาษา การเรียนรู้ภาษาซึ่งกันและกัน จะสร้างความเข้าใจได้ง่ายขึ้น การนำหลักที่ดีของแต่ละศาสนามาร่วมกันวิเคราะห์ เช่นเดียวกับการเรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งกันและกัน จะทำให้เกิดการสร้างหลักสูตร องค์ความรู้ต่าง ๆ แบบสหสาขาวิชาร่วมกันโดยอาศัยเทคโนโลยี เป็นเครื่องช่วยอำนวยความสะดวก

4. การดำเนินการ ในเมื่อมีอุดมการณ์เดียวกัน มีวิธีการคิดเห็นที่ตรงกัน มีสิ่งที่ตกลงว่าจะใช้ร่วมกันแล้ว การดำเนินการร่วมกันจะเกิดขึ้นตามมา เริ่มตั้งแต่การฝึกการใช้ภาษา การวางแผนการใช้หลักสูตร การแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ ในเรื่องทรัพยากรการเรียน บุคลากร ผู้เรียน ผู้สอน การจัดประชุมแก้ไขปัญหาาร่วมกันของกลุ่มต่าง ๆ การฝึกอบรมสัมมนาร่วมกัน จะทำให้สภาพความเป็นสากลเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม

สรุปความเป็นนานาชาติ ภายใต้องค์ประกอบ 4 ส่วน

1. อุดมการณ์ด้านการศึกษา

สร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างชาติ

สร้างโลกทัศน์ที่กว้างไกล

จิตสำนึกความเป็นประชาธิปไตย ตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบ

ความเสมอภาค

ความเป็นอิสระในการคิด

การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2. วิธีการ

เรียนรู้ซึ่งกันและกัน

แลกเปลี่ยนระหว่างกัน

ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

แก้ปัญหาาร่วมกัน

3. สื่อกลางที่ใช้

ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม

ระบบการคิด หลักสูตร

องค์ความรู้ต่าง ๆ

เทคโนโลยี

4. การดำเนินการ

ฝึกการใช้ภาษา

วางแผนหลักสูตร สหสาขาวิชา

แลกเปลี่ยนครู อาจารย์ บุคลากร ผู้เรียน ทรัพยากรการเรียน

ประชุมแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

ฝึกอบรม สัมมนาวิชาการ การดำเนินชีวิตในสังคมร่วมกัน

5.4 นโยบายเพื่อการสนับสนุนความเป็นนานาชาติของสถาบันอุดมศึกษา

เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการและระบบการสื่อสาร รวมทั้งการที่ประเทศไทยมีการติดต่อสัมพันธ์กับประชาคมโลกอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ ทำให้คนและสังคมปรับตัวตามไม่ทัน ดังนั้นจึงต้องเร่งดำเนินการสร้างบุคลากรให้มีความสามารถ และมีทักษะในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น มีความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศ เพื่อการติดต่อสื่อสารกับนานาชาติประเทศได้ และมีความสามารถรักษาเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของไทย ในอันที่จะเป็นกำลังสำคัญ ที่จะช่วยเสริมบทบาทของประเทศไทยให้โดดเด่นขึ้นในประชาคมโลก

นโยบายในแผนอุดมศึกษาระยะยาว (พ.ศ. 2533 - 2547) (ทบวงมหาวิทยาลัย: 2533) ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ชัดเจนเป็น 2 ประการ คือ

1) เพื่อพัฒนาระบบอุดมศึกษาให้เป็นแบบที่มีผลวัดและประสิทธิภาพเอื้อต่อการปฏิบัติการทุกด้านด้วยความเป็นเลิศ

2) เพื่อปรับแนวคิดรูปแบบ และวิธีการดำเนินการกิจแต่ละด้านของอุดมศึกษาให้สอดคล้องสภาพความเปลี่ยนแปลง และเอื้ออำนวยต่อภาพที่พึงประสงค์ในอนาคต

องค์การยูเนสโก ได้สนับสนุนการจัดการศึกษานานาชาติ โดยอ้างถึงข้อความซึ่งระบุในกฎบัตรสหประชาชาติ (1947) ว่า "โดยเหตุที่สงครามเริ่มขึ้นที่จิตใจมนุษย์ การป้องกันสันติภาพ ย่อมจักต้องสร้างขึ้นในจิตใจมนุษย์"

"Since wars begin in the minds of men, it is in the minds of men that the defence of peace must be constructed. Ignorance of each other's ways and lives has been a common cause throughout the history of mankind, of that suspicion and mistrust between the peoples of the world through which their differences have all too often broken into war."

โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งองค์กร สรุปได้ว่า เพื่อสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ด้านการศึกษา การวิทยาศาสตร์ และการวัฒนธรรมของประชาคม ให้เกิดสันติภาพระหว่างนานาชาติ โดยเกิดความร่วมมือ การเผยแพร่ และการแบ่งปันความรู้และการมีชีวิตที่ดีขึ้นของมนุษยชาติ

สิ่งที่จะยืนยันสนับสนุนภารกิจที่การอุดมศึกษานานาชาติมีหน้าที่ควรดำเนินการให้บังเกิดผลสำเร็จขึ้นมา ในด้านของจริยธรรมที่เป็นสากล คือ ผลรายงานเรื่อง Our Creative Diversity ที่เสนอต่อที่ประชุมใหญ่สามัญของยูเนสโก ที่กรุงปารีส โดยคณะกรรมการโลกว่าด้วยวัฒนธรรมและการพัฒนาขององค์กรยูเนสโก และสหประชาชาติ เมื่อเดือนกันยายน 2538 ซึ่งเสนอกรอบจริยธรรมโลก บนพื้นฐานหลัก 4 ประการ คือ

1. หลักของสิทธิมนุษยชน
2. หลักความชอบธรรม ของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย
3. หลักความรับผิดชอบต่อสาธารณะ
4. หลักของการพิสูจน์หาความจริงจากหลักฐาน

(วิชัย ตันศิริ, 2538.)

5.5 การจัดหลักสูตรการศึกษานานาชาติ

5.5.1 ความหมายของหลักสูตรนานาชาติ

วรพรรณ อภิชัย (2535: 15) ได้ให้คำนิยามของคำว่า หลักสูตรนานาชาติ หมายถึง การจัดการเรียนการสอนระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก ที่ได้รับความเห็นชอบจากทบวงมหาวิทยาลัย ให้เป็นหลักสูตรนานาชาติ โดยที่หลักสูตรนี้ต้องมีลักษณะดังนี้ คือ

- 1) เป็นหลักสูตรที่สอนด้วยภาษาต่างประเทศ
- 2) เป็นหลักสูตรที่รับนักศึกษาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้าศึกษา
- 3) เป็นหลักสูตรที่มีเนื้อหาสาระเป็นนานาชาติ

5.5.2 ความเป็นนานาชาติของการอุดมศึกษาในต่างประเทศ

5.5.2.1 ประเทศออสเตรเลีย

เคน แมคคินนอน อธิการบดีมหาวิทยาลัยวอลลองกอง ประเทศออสเตรเลีย อธิบายว่า ออสเตรเลียเริ่มความเป็นสากลด้วยความต้องการยกระดับการศึกษาและการวิจัย ร่วมกับยุโรปและอเมริกา ปัจจุบันแพร่หลายไปยังประเทศต่าง ๆ รวมทั้งไทยด้วย โดยมีโครงการแลกเปลี่ยนอาจารย์ นักศึกษา โครงการวิชาการต่าง ๆ การเข้าร่วมประชุมนานาชาติ ฯลฯ และคาดหวังว่าต่อไปจะใช้เทคโนโลยีทางการสื่อสารเข้ามาช่วย โดยจะทำมหาวิทยาลัยของโลกโดยใช้โทรทัศน์เป็นสื่อ แม้ว่าการปฏิบัติจะก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ กับประเทศทั่วโลก แต่ก็มักมีปัญหาในเรื่องการทำความเข้าใจให้ตรงกัน ในเรื่อง

ความเป็นสากลระหว่างประเทศ การโอนเทียบหน่วยกิตข้ามประเทศ ความพร้อมทาง นักศึกษาต่างชาติ การจัดเตรียมหลักสูตรที่ผสมผสานวัฒนธรรม

5.5.2.2 ประเทศญี่ปุ่น

ศาสตราจารย์ ดร.โยชิยา อาเบ อาจารย์มหาวิทยาลัยไออิชิ กาคุอิน ประเทศญี่ปุ่น เล่าถึงความเป็นสากลของมหาวิทยาลัยในญี่ปุ่นว่า เริ่มเห็นได้ชัดเจนเมื่อก่อตั้งมหาวิทยาลัยโตเกียว อิมพีเรียล ใน พ.ศ.2421 ด้วยการจ้างอาจารย์จากอเมริกาและยุโรปมาสอน ในปัจจุบันมีการพัฒนาไปมากด้วยการที่นักศึกษา อาจารย์ ผู้ทำงานแล้วชาวญี่ปุ่น เดินทางไปศึกษาต่อนอกประเทศมากขึ้น นำประสบการณ์กลับมาประยุกต์ใช้ในบ้านตนเองมากขึ้นอย่างได้ผล จนญี่ปุ่นมีความเจริญก้าวหน้ามากในทุก ๆ ด้าน ขณะเดียวกันญี่ปุ่นเองก็เปิดรับนักศึกษาต่างชาติเข้ามาศึกษามากขึ้น เกิดการไหลเวียน นักศึกษาระหว่างกัน มีการร่วมมือระหว่างสถาบัน มีการจัดตั้งวิทยาเขตสาขานอกประเทศในอเมริกา มีหลักสูตรนานาชาติสำหรับผู้ทำงานแล้ว ตลอดจนจัดการเรียนการสอนและวิจัยร่วมกัน ทั้งนี้ยังมีปัญหาในเรื่องของมาตรฐานการศึกษา นโยบาย กฎหมาย ข้อบังคับ ซึ่งคงต้องแก้ไขต่อไป

5.5.2.3 ประเทศสหรัฐอเมริกา

ดร.เกลน ไชว์พ ผู้อำนวยการของสภาการศึกษานานาชาติจีน-อเมริกา ได้สรุปถึงความเป็นสากลทางการอุดมศึกษาในสหรัฐอเมริกาว่า เริ่มต้นจากสถานการณ์โลกทำให้อเมริกาต้องมีบทบาทยุ่งเกี่ยวกับประเทศต่าง ๆ มากขึ้นในนานาชาติ ระบบการศึกษาจึงต้องสนองตอบ เพื่อฝึกคนให้มีความเป็นนานาชาติ และมีการพัฒนาให้เจริญไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากมีปัจจัยหนุนหลายเรื่อง เช่น การแข่งขันกันระหว่างมหาวิทยาลัยที่มีอยู่มากมายไปประเทศ การสนับสนุนเรื่องทุนในการดำเนินการโดยรัฐบาล ความหลากหลายในพื้นที่วัฒนธรรมคนในชาติและเชื้อชาติของผู้เรียน จำนวนนักศึกษาในมหาวิทยาลัยในประเทศลดลง การปฏิบัติทางเทคโนโลยี ฯลฯ ขณะนี้กำลังดำเนินการขยายผลการพัฒนาความเป็นสากลไปสู่ทวีปยุโรปและอื่น ๆ ด้วยการวางรูปแบบที่เหมาะสมให้ความร่วมมือและแลกเปลี่ยนให้เกิดการยอมรับ และสอดคล้องกับกฎหมายระหว่างประเทศ โดยคำนึงถึงคุณภาพเป็นหลัก

สรุปแล้ว การจัดการศึกษาที่เป็นนานาชาติ ในประเทศที่เจริญแล้วทั้ง 3 ประเทศที่กล่าวถึงเริ่มดำเนินการกันมานานแล้ว ในรูปของการรับนักศึกษาต่างชาติเข้ามาศึกษาในประเทศของตน ส่งนักศึกษา อาจารย์ หรือผู้ทำงานแล้วไปศึกษาดูงานทั้งระยะสั้นและระยะยาว ในประเทศต่าง ๆ นอกจากนี้ยังให้ความช่วยเหลือในการให้ทุนจัดทำโครงการศึกษา ค้นคว้า วิจัยร่วมกัน ในสิ่งที่เป็นความต้องการของประเทศต่าง ๆ ถึงกระนั้น ก็ยังมีปัญหาในเรื่องของความเข้าใจไม่ตรงกัน ในความเป็นสากลระหว่างชาติ ระบบ

การเรียนที่แตกต่างกัน หลักสูตรที่ยังไม่สามารถปรับให้สอดคล้องกันอย่างสมบูรณ์ การโอนหน่วยกิตข้ามกัน ระบบเทคโนโลยีทางการสื่อสารที่เจริญไม่เท่าเทียมกัน กฎหมายระเบียบ ข้อบังคับระหว่างประเทศที่ยังไม่เอื้ออำนวยกันมากนัก ฯลฯ สิ่งทีกล่าวนี้อาจเป็นอุปสรรคในการจัดการศึกษานานาชาติ ทำให้ยังไม่สามารถขยายไปทั่วโลกอย่างรวดเร็วตามแนวคิดที่เป็นสากลได้

5.5.3 หลักสูตรนานาชาติในประเทศไทย

สรุปรายงานการสัมมนาในระดับชาติ เรื่อง ความเป็นสากลของการอุดมศึกษาไทย จัดโดยกองวิเทศสัมพันธ์ ทบวงมหาวิทยาลัย ระหว่างวันที่ 28 - 30 มกราคม 2534 โดยความร่วมมือของ USAID และมูลนิธิการศึกษาไทย - อเมริกา ได้มีผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน กล่าวถึงประเด็นต่าง ๆ ไว้ดังต่อไปนี้

5.5.3.1 สถานภาพปัจจุบันของความเป็นสากลของการอุดมศึกษาไทย

ศาสตราจารย์ ดร. วิจิตร ศรีสัจจัน อดีตปลัดทบวงมหาวิทยาลัย (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2534) ได้กล่าวถึงสภาพการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จำเป็นต้องพึ่งพาข่าวสารข้อมูล ที่สัมพันธ์กับชุมชนนานาชาติ เช่นเดียวกับการอุดมศึกษาของไทย ที่ต้องก้าวตามให้ทันกับการผสมผสานวิทยาการนานาชาติ โดยให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้พลเมืองมีคุณภาพอันพึงประสงค์ของประเทศและของประชาคมโลก การอุดมศึกษาของไทยได้เตรียมแผนระยะยาว เพื่อความเป็นสากล 4 ด้าน คือ

1. ด้านการเรียนการสอน ต้องเสริมสร้างคุณภาพบัณฑิต ทางด้านภาษา คอมพิวเตอร์ มีหลักสูตรนานาชาติ และสนับสนุนให้จัดการศึกษาร่วมกันกับต่างประเทศ
2. ด้านการวิจัย สนับสนุนการวิจัยในประเทศ และร่วมวิจัยกับต่างประเทศ
3. การให้บริการทางวิชาการ บริการวิชาการกับสถาบันอุดมศึกษาต่างประเทศและปรับปรุงเครือข่ายสารสนเทศระหว่างกัน
4. ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม คำนึงถึงความแตกต่างทางสังคม และวัฒนธรรมระหว่างประเทศ สนับสนุนการตั้งสถาบันไทยคดีศึกษาหรือศูนย์วัฒนธรรมไทยในต่างประเทศ

5.5.3.2 เส้นทางสู่ความเป็นสากลของการอุดมศึกษาไทย

นาย เจ เฮนเดอร์สัน ผู้อำนวยการด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของสภาการแลกเปลี่ยนทางการศึกษาระหว่างชาติ ได้กล่าวว่า การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์ระหว่างประเทศ เป็นการเข้าสู่ภาวะความเป็นสากลของการศึกษา ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความแตกต่างทางสังคมและสภาพแวดล้อม ตลอดจนผลกระทบทางเศรษฐกิจและความเจริญ ในอเมริกาเหนือและยุโรป มีการศึกษานานาชาติมานานแล้ว โดยการส่งนักศึกษาไปเรียนข้ามประเทศ เป็นบางภาคเรียน ประเทศไทยต้องทำเช่นนี้บ้างเพื่อเพิ่มพูน

ประสบการณ์ในต่างประเทศ ทั้งอาจารย์ และนักศึกษา เพื่อนำความรู้กลับมาพัฒนาประเทศ ต้องปรับโครงสร้างทางการศึกษา ในแผนภาษาต่างประเทศและภาษาไทย สำหรับชาวต่างประเทศ ต้องปฏิรูปหลักสูตร ทั้งนี้ต้องไม่ลืมการผสมผสาน ในการคงความเป็นไทยเอาไว้ด้วย

ดร.วิวัฒน์ มุ่งการดี รองอธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พูดถึงการจัดการอุดมศึกษาให้เป็นสากล ต้องเริ่มจากการเปลี่ยนทัศนคติของผู้เกี่ยวข้องให้กว้างขึ้น ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถและข้อจำกัดทางสถาบันด้วย สิ่งที่จะทำได้ก่อนคือ การพัฒนาความสามารถในเรื่องภาษา และหลักสูตร ที่เป็นสากล

ดร.อำนาจ ทะพิงค์แก อธิการบดีมหาวิทยาลัยพายัพ กล่าวถึงหัวใจสำคัญของการพัฒนาความเป็นสากล คือ ความมั่นคง และความพร้อมของสถาบัน จึงจะเกิดประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง ความร่วมมือต้องอยู่บนพื้นฐานผลประโยชน์ร่วมกัน นักศึกษาที่เข้าโครงการแลกเปลี่ยนต้องเป็นผู้มีวุฒิภาวะสูง มีความรับผิดชอบและเข้าใจความเป็นสากล สามารถนำประสบการณ์กลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศของตนได้

ดร.ปัญญา สมบูรณ์สิน ผู้อำนวยการโรงเรียนนานาชาติ กรุงเทพ กล่าวถึงการพัฒนาศึกษาให้เป็นสากล แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือระดับปัญญา หมายถึงทำให้ผู้เรียนเข้าใจความแตกต่างระหว่างประเทศและสังคม สามารถเข้าสู่ความเป็นสากลได้ เช่น การใช้ภาษา คอมพิวเตอร์ ส่วนที่ 2 คือ ระดับปฏิบัติการ หมายถึงต้องมีรูปแบบหลากหลายให้ปฏิบัติแลกเปลี่ยนความร่วมมือ โดยต้องเตรียมฝึกพื้นฐานความพร้อมตั้งแต่ระดับเตรียมอุดมศึกษา

สรุปได้ว่า การศึกษาที่เป็นสากลหรือเป็นนานาชาตินั้น จะต้องส่งเสริมความเข้าใจกันระหว่างคนต่างวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาไปสู่ความสำเร็จ เน้นการศึกษาเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ การพัฒนาการศึกษาสู่ความเป็นสากลควรมี 3 ชั้น คือ

- 1) การพัฒนาหลักสูตร ความร่วมมือ และการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ
- 2) การปฏิรูปโครงสร้างการอุดมศึกษา เพื่อจัดโครงการความร่วมมือต่าง ๆ
- 3) การพัฒนาการเปลี่ยนทัศนคติในวงการอุดมศึกษา

ตารางที่ 2.2 หลักสูตรนานาชาติ ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชน

ชื่อมหาวิทยาลัย/วิทยาลัย	จำนวนหลักสูตรในระดับการศึกษาที่เปิด		
	ปริญญาตรี	ปริญญาโท	ปริญญาเอก
สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ			
เกษตรศาสตร์	-	4	-
ขอนแก่น	-	1	-
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	-	4	1
เชียงใหม่	-	2	-
มหิดล	2	9	3
ธรรมศาสตร์	3	2	1
สงขลานครินทร์	-	1	-
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี	-	1	-
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์	-	-	2
ศรีนครินทรวิโรฒ	1	-	-
ศิลปากร	1	2	1
สถาบันอุดมศึกษาเอกชน			
กรุงเทพ	4	2	-
เซนต์จอห์น	1	-	-
รังสิต	1	2	-
พายัพ	-	1	-
หัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ	1	-	-
อัสสัมชัญ	8	6	1
รวม	22	37	9

สรุป การจัดหลักสูตรนานาชาติในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชนในประเทศไทย มีทั้งสิ้น 17 แห่ง จัดหลักสูตรจำนวน 68 หลักสูตร แบ่งเป็นระดับปริญญาตรี 22 หลักสูตรระดับปริญญาโท 37 หลักสูตร ปริญญาเอก 9 หลักสูตร

ตัวอย่างชื่อหลักสูตรที่เปิดสอน เช่น ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เปิดสอนหลักสูตรนานาชาติในระดับบัณฑิตศึกษา 1 หลักสูตร คือ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเกษตรศาสตร์เชิงระบบ (Master's Program in Agricultural)(Agricultural System) คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เปิดสอนหลักสูตรนานาชาติในระดับบัณฑิตศึกษา 2 หลักสูตร คือ 1) หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ) (Master's Degree Program in Economics) คณะเศรษฐศาสตร์ และ 2) หลักสูตรการตลาดมหาบัณฑิต (Master's Degree Program in marketing) คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี เป็นต้น

สรุปได้ว่าประเทศไทย เริ่มจัดการศึกษาที่เป็นนานาชาติอยู่บ้างแล้ว ซึ่งมีปัญหาตามรายงานการวิจัยของ วรพรรณ อภิชัย (2535) สรุปได้ดังนี้

- 1) สภาพปัญหาทางด้านผู้สอน ผู้สอนขาดความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศอย่างเพียงพอ ผู้สอนไม่ได้รับการพัฒนาทางด้านวิชาการอย่างเต็มที่ เพราะงบประมาณมีจำกัด
- 2) สภาพปัญหาด้านผู้เรียน ผู้เรียนมีความรู้ทางด้านภาษาอังกฤษไม่ดี และผู้เรียนมีพื้นฐานทางการศึกษาต่างกันทำให้เป็นอุปสรรคต่อการสอน
- 3) ปัญหาด้านอาคารสถานที่ งบประมาณ และเงินรายได้ ห้องเรียนไม่สะดวกสำหรับการเรียนการสอน จำนวนห้องเรียนไม่เพียงพอ งบประมาณไม่เพียงพอ
- 4) ปัญหาทางด้านวัสดุอุปกรณ์และตำราเรียน จำนวนตำราเรียนและ/หรือเอกสารประกอบการสอนไม่เพียงพอ ตำราและ/หรือเอกสารประกอบการสอนไม่ทันสมัย
- 5) ปัญหาด้านการบริหารหลักสูตร บางวิชาในหลักสูตรนานาชาติ นักศึกษาต้องไปเรียนร่วมหลักสูตรปกติ ขาดความร่วมมือทางด้านวิชาการกับต่างประเทศ การจัดเวลาของอาจารย์ลำบากเนื่องจากเป็นอาจารย์พิเศษเป็นส่วนมาก และหาอาจารย์สอนยาก เพราะเป็นหลักสูตรภาษาอังกฤษ

และ วรพรรณ อภิชัย ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษานานาชาติ ในอนาคต 10 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2544) ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวคิดประกอบการจัดรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พอสรุปได้ดังนี้

- 1) องค์ประกอบของหลักสูตรนานาชาติ ได้แก่ การใช้ภาษาสากล ผู้เรียนและผู้สอนมาจากชาติต่าง ๆ และเป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานได้รับการยอมรับระดับโลก โดยที่เนื้อหาของหลักสูตรจะช่วยส่งเสริมให้คนมีความรู้เกี่ยวกับปัญหาของโลก มีโลกทัศน์ที่กว้างมีทักษะในการติดต่อระหว่างประเทศ

2) แนวทางการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาให้มีความเป็นสากลนั้น ควรเน้นการใช้ภาษาต่างประเทศเป็นสำคัญ มีกิจกรรมทางด้านการแลกเปลี่ยนทางวิชาการ และมีความพร้อมทางด้านสิ่งอำนวยความสะดวก รวมทั้งผู้บริหาร อาจารย์และนักศึกษาต่างเห็นความสำคัญ ของความเป็นนานาชาติ และมีการพัฒนาผู้สอนให้มีความรู้และประสบการณ์ด้านนานาชาติด้วย

3) การขยายหลักสูตรนานาชาติสาขาต่าง ๆ ในอนาคต โดยได้จำแนกสาขาวิชาตาม ISCED (International Standard Classification of Education) นั้นสาขาวิชาที่ควรมีการขยายมากที่สุด คือ สาขาวิชามนุษยศาสตร์ ศาสนาและเทววิทยา สาขาวิชาสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ รองลงมาคือ สาขาวิชาการพาณิชย์การและธุรกิจ สาขาวิชาวิศวกรรมศาสตร์ และสาขาวิชาแพทย์และวิชาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ตามลำดับ เพื่อที่จะได้มีความหลากหลาย กว้างขวาง และครอบคลุมการพัฒนาประเทศในเกือบทุกด้าน ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความจำเป็นต่อการเข้าไปสู่ความเป็นประชาคมโลก ทั้งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ การค้าระหว่างประเทศ ตลอดจนการพัฒนาทางด้านสุขภาพอนามัย

4) ส่วนระดับการศึกษาที่ควรเปิดนั้น ควรเปิดระดับปริญญาโทขึ้นไป หรืออาจเปิดทุกระดับ ได้แก่ ระยะต้นควรเป็นระดับบัณฑิตศึกษาก่อนแล้ว จึงขยายเปิดระดับปริญญาตรีต่อไป

5) แนวโน้มภาษาที่จะใช้สำหรับการเรียนการสอนหลักสูตรนานาชาติ ควรเน้นภาษาอังกฤษเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ ภาษาญี่ปุ่น ภาษาฝรั่งเศส และภาษาจีนตามลำดับ

6) การจัดตั้งองค์การบริหารหลักสูตรนานาชาติ ควรจัดตั้งหน่วยงานที่จัดการศึกษานานาชาติโดยเฉพาะในมหาวิทยาลัย โดยมีคณะกรรมการกลางชุดหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนชาวต่างประเทศทั่วโลก และมีคณะกรรมการประสานงานหลักสูตรชุดต่างๆ ภายในแต่ละคณะ และโดยที่การจัดหลักสูตรนานาชาติเป็นการจัดหลักสูตรพิเศษ จึงมีความจำเป็นต้องมีความคล่องตัวในการบริหารงาน การบริหารเงิน และงบประมาณ ตลอดจนการบริหารด้านบุคคลากร การแลกเปลี่ยนอาจารย์ การแลกเปลี่ยนนักศึกษา และการพัฒนาอาจารย์ ดังนั้น รูปแบบการจัดองค์การบริหารหลักสูตรนานาชาติในอนาคต จึงน่าจะมีการพัฒนารูปแบบปัจจุบันไปสู่รูปแบบการบริหารที่มีความคล่องตัวและมีอิสระในเชิงการบริหารงานมากขึ้น

6. การศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ กับโลกที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสากล

สภาพการศึกษาของประเทศที่เจริญแล้วทั้งหลาย เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สามารถอธิบายความสำเร็จของประเทศนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ดังเช่นประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศเยอรมัน ประเทศอังกฤษ ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำ แรงงาน

ของประเทศ มีค่าเฉลี่ยของจำนวนปีที่พวกเขามีโอกาสเข้าเรียนในสถานศึกษา มากกว่า 10 ปีขึ้นไป ในขณะที่ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ เช่น ประเทศเกาหลี และฮ่องกง มีค่าเฉลี่ยของจำนวนปีที่กลุ่มแรงงานมีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียน ตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไป โดยที่ประเทศไทย มีค่าเฉลี่ยจำนวนปี เพียง 3-8 ปีเท่านั้น (ดูได้จากตารางต่อไปนี้)

ตารางที่ 2.3 ดัชนีชี้กำลังปัญญาของบางประเทศ และประเทศไทย

กลุ่มประเทศ	ระดับการศึกษาของแรงงาน (จำนวนปี)	สัดส่วนนักวิทยาศาสตร์ ต่อประชากร 1,000 คน
อุตสาหกรรมชั้นนำ		
สหรัฐอเมริกา	12.3	55
เยอรมันนี	11.1	84
อังกฤษ	11.5	ไม่มีข้อมูล
ฝรั่งเศส	11.6	83
ญี่ปุ่น	10.7	110
อุตสาหกรรมใหม่		
เกาหลี	8.8	41
ฮ่องกง	7.0	47
ไทย	3.8	2

ที่มา : Human Development Report 1995, P,174.

ประเทศที่ประกอบไปด้วยกำลังคนที่มีการศึกษาสูงมาก ๆ ก็ย่อมมีสติปัญญา ความคิดและพลังสร้างสรรค์จากประชาชนมากเป็นเงาตามตัว เป็นพื้นฐานที่จะช่วยสร้างสรรค์ประเทศ และมีความสามารถประสานความร่วมมือที่จะแข่งขันกับประเทศต่าง ๆ มีความเจริญมั่นคงในการพัฒนา และแสวงหาโอกาสได้อย่างเหมาะสม ทันกับยุคสมัยที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างสลับซับซ้อน ซึ่งโลกอนาคตจะต้องมีการแข่งขันกันด้วยปัญญา ประเทศใดมีกำลังปัญญามาก ก็จะมีหนทางสร้างโอกาสแห่งความเจริญก้าวหน้ามั่นคงได้มาก

โลกทุกวันนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจำกัด ชาวสารจากซีกโลกต่าง ๆ สามารถถ่ายทอดถึงกันได้ด้วยอนุภาพของเทคโนโลยี ที่สามารถนำภาพเหตุการณ์การสู้รบกับในกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง เหตุการณ์แผ่นดินไหวในประเทศอินเดีย เหตุการณ์อุบัติเหตุเครื่องบินตกในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น ถ่ายทอดให้เห็นกันสด ๆ เหมือนตัวผู้ดูเข้าไปอยู่ในเหตุการณ์ ทำให้มนุษยชาติมีความรู้สึกใกล้ชิดกัน และเข้าใจกันมากขึ้น

ความเป็นคนต่างชาติต่างภาษาค่อย ๆ รู้สึกว่าหมดไป เนื่องจากโลกดูเหมือนจะเล็กลง จนไร้พรมแดนระหว่างกัน มนุษยชาติได้คบหาสมาคมกันใกล้ชิดมากขึ้น มีการผสมผสาน ความคิด ค่านิยม วิธีการดำเนินชีวิตหลาย ๆ อย่าง เริ่มคล้ายคลึงกัน เช่น อาหารประเภท แฮมเบอร์เกอร์ ไก่ทอด พิซซ่า กำลังแพร่หลาย มีแนวโน้มว่าจะกลายเป็นวัฒนธรรมการบริโภคของคนทุกชาติทุกภาษา เสื้อผ้าการแต่งกายกลายเป็นสมันนิยมแห่งแฟชั่นโลก จนไปถึงความคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่คล้ายคลึงกัน ทั้งในทางการเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม และความเชื่อทางศาสนา มีลักษณะเป็นสากลมากขึ้น

ในวิถีทางการเรียนรู้ โลกเริ่มเข้าสู่ยุคแห่งการใช้เทคโนโลยีเข้ามาพัฒนา การเรียนการสอน โดยผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ (Internet) การสอนทางไกลผ่านดาวเทียม เริ่มมีมาใช้มากขึ้น โปรแกรมคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย ช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น นำไปสู่รูปแบบการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างชัดเจนขึ้น รวมไปถึงระบบการวัดผลความรู้ โดยผ่านธนาคารข้อสอบ ที่สามารถให้ผู้เรียนสอบกับเครื่องคอมพิวเตอร์ได้ การที่เทคโนโลยีเข้ามา มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตมนุษย์ไปนั้น ทำให้มนุษย์ต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้ากับรูปแบบชีวิตใหม่ ต้องเตรียมพร้อมที่จะรับกระแสการเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ ด้าน เช่น อิสรภาพในการดำรงชีวิตมีมากขึ้น มีโอกาสที่จะเลือกสิ่งที่ดีที่สุดให้แก่ตนเอง ทั้งด้านความเป็นอยู่ การใช้จ่าย การศึกษา หรือรับฟังข่าวสาร โลกกำลังก้าวไปสู่ยุคที่บุคคลมีพลังอำนาจและอิสรภาพในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้มากขึ้น ดังนั้น บุคคลจึงต้องมีหลักการทางความคิด มีจิตใจที่มั่นคง รู้จักไตร่ตรองและเลือกสรรแต่สิ่งที่มีคุณค่าอย่างแท้จริง ให้แก่ตนเองและส่วนรวม ไม่เช่นนั้นแล้วจะเกิดปัญหาเหมือนกับประเทศที่มีความเจริญทางอุตสาหกรรม หลาย ๆ ประเทศที่มีวกลงทางกับความเจริญทางเทคโนโลยี แล้วนำมาสร้างความเจริญมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ แต่ขาดความมั่นคงทางจิตใจประกอบนั้น ทำให้ผู้คนเหนื่อยต่อการวิ่งตามกระแสความเจริญ มีความทุกข์ทนกับการดำรงชีพ ที่ต้องแข่งขันกันตลอดเวลา มีความขัดแย้งกันมากขึ้น ยิ่งนานยิ่งรุนแรง เพราะเริ่มมีปรากฏการณ์ฆ่าตัวตายเพื่อหนีความล้มเหลวในชีวิตเพิ่มสูงขึ้นในประเทศที่เจริญแล้ว ทั้งในยุโรป อเมริกา และเอเชีย ตัวอย่างเช่น ประเทศญี่ปุ่นมีคนฆ่าตัวตายหนีความเครียดในชีวิตเพิ่มขึ้นเป็นปีละกว่า 40,000 คน (Human Development Report 1995.)

ดังนั้น การศึกษาในโลกยุคใหม่ จึงควรเป็นไปเพื่อการเตรียมคนและสังคม ที่มีความสามารถในการแข่งขัน ควบคู่กันไปกับการมีสติใคร่ครวญผลดีผลเสียของการพัฒนา และความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ที่เข้ามาสู่สังคม ไม่หลงทางกับการพัฒนา จนมองข้ามความสัมพันธ์เกื้อกูลกันระหว่างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม และความสมบูรณ์ของการพัฒนาแบบยั่งยืนของสภาพแวดล้อม

ตารางที่ 2.4 ปัญหาทางสังคมไทยเทียบกับประเทศอุตสาหกรรมบางประเทศ

ประเทศ	อัตรายาฆ่า (ร้อยละต่อจำนวน การจดทะเบียนสมรส)	จำนวนเด็กที่เกิดนอกสมรส (ร้อยละต่อจำนวน เด็กที่เกิดทั้งหมด)	อัตราการฆ่าตัวตาย (จำนวนคดีต่อประชากร 100,000 คน)
สหรัฐอเมริกา	48	27	12.5
อังกฤษ	41	25	8.5
ฝรั่งเศส	31	26	20.5
เดนมาร์ก	44	45	22.0
สวีเดน	44	52	16.0
แคนาดา	43	23	13.5
ไทย	11	ไม่มีข้อมูล	7.0

ที่มา : Human Development Report 1995

ข. สารระสำคัญทางพุทธศาสตร์

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสากลที่เกิดขึ้นมานานถึง 2539 ปีแล้ว มีหลักการและคำสอนที่สำคัญมีประโยชน์และสอดคล้องต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ในโลกยุคใหม่มากมาย คนในปัจจุบันสามารถศึกษาให้เกิดความรู้และเข้าใจในพระพุทธศาสนาได้ ทั้งจากพระสงฆ์ซึ่งผ่านการศึกษอบรมปฏิบัติอย่างดีจนเป็นศาสนทายาทที่ดี และศึกษาจากพระไตรปิฎกซึ่งเป็นเสมือนตำราหลัก ที่บรรจุพระธรรมวินัยรวมทั้งสารระสำคัญ พร้อมทั้งคัมภีร์และตำราต่าง ๆ ที่นำไปใช้เพื่อการจัดการเรียนการสอนได้ มีรายละเอียดของเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. การศึกษาพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับวิถีชีวิตของโลกยุคใหม่
2. ความสำคัญและประโยชน์ของพระพุทธศาสนา
3. สารระสำคัญทางพุทธศาสตร์ เพื่อการจัดการเรียนการสอน
4. ความรู้เรื่องพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่าง ๆ
5. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและความเป็นมาของ นิกายต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา

1. การศึกษาพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับวิถีชีวิตของโลกยุคใหม่

คณะศึกษา "การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์" ได้สรุปความคิดว่า ประเทศที่พร้อมสำหรับการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่นั้น จะต้องมีความพร้อมดังต่อไปนี้ คือ

1. ความพร้อมของกำลังคนและเทคโนโลยี ที่สามารถถ่ายทอดเทคโนโลยี มีการเคลื่อนย้ายทุนและปัจจัยการผลิตระหว่างประเทศได้อย่างคล่องตัว ซึ่งไม่ได้ขึ้นอยู่กับความมั่งคั่งของทรัพยากรทางธรรมชาติแต่อย่างใด แต่หากพร้อมไปด้วยประชาชนที่มีการศึกษาสูง และการลงทุนด้านการพัฒนาเทคโนโลยีสูง

2. ความเป็นพลโลก คือพลเมืองในประเทศต้องมีขีดความสามารถสูง ในการรู้ตัวเองและรู้จักคนอื่นเป็นอย่างดี สามารถสื่อสารด้วยภาษาสากล ติดต่อสัมพันธ์และเข้าใจเพื่อนร่วมโลกได้ดี มีอุดมการณ์สากล ได้แก่ความเป็นประชาธิปไตย ความเคารพในสิทธิมนุษยชน และความห่วงใยในสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยให้สามารถอยู่ร่วมกับพลโลกอื่น ๆ ได้อย่างสันติสุข

3. ความมีพลวัต คือมีความสามารถในการปรับตัวสูง ต่อสถานการณ์ใหม่ ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม สามารถเรียนรู้ รับข่าวสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและหน้าที่การงาน

4. ความยึดมั่นทางวัฒนธรรมและค่านิยม คือต้องมีหลักที่ดีในการสงวนรักษาเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของตนเอง ต้องมีปัญญาที่จะไตร่ตรองใคร่ครวญ และมีความรู้เท่าทันความเจริญทางวัตถุ มีความพอดีระหว่างการแสวงหาปัจจัยต่าง ๆ ในชีวิตกับการรักษาไว้ซึ่งสิ่งแวดล้อมและค่านิยม และวัฒนธรรมอันดีงาม เพื่อให้สามารถก้าวไปกับโลกได้อย่างมั่นคง มีเอกลักษณ์และศักดิ์ศรี

(คณะศึกษา "การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์", 2539)

การเตรียมพร้อมของคนและพลเมืองของประเทศ ให้มีความเป็นพลโลก มีความเป็นพลวัต และยึดมั่นทางวัฒนธรรมและค่านิยม ดังที่กล่าวสรุปมานั้น สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา ที่เชื่อว่ามนุษย์ประเสริฐได้ด้วยการฝึกฝนพัฒนา ซึ่งการพัฒนานี้ จะเป็นไปพร้อม ๆ กันทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา ตามกระบวนการก่อนไตรสิกขา ซึ่งเริ่มจากการมีสัมมาทิฐิ จากปัจจัยภายนอก เช่น คำสอนจากพ่อแม่ ครูอาจารย์ เป็นต้น และจากปัจจัยภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือรู้จักคิดพิจารณาด้วยตนเอง จนกระทั่งถึงขั้นไตรสิกขา คือมี ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการ และให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ

2. ความสำคัญและประโยชน์ของพระพุทธศาสนา

ได้มีนักปราชญ์ผู้รู้หลายท่าน ได้อธิบายให้เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยรวบรวมประเด็นไว้เป็นคุณลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนา ซึ่งในที่นี้ของสรุปลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา ไว้ดังนี้

2.1 พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตโต, 2532) ได้สรุปลักษณะแห่งพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

ลักษณะที่ 1 คำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง

โดยอธิบายว่า มนุษย์มักมีความโน้มเอียงสุดโต่ง 2 ทาง คือ สุดโต่งทางความคิด และสุดโต่งทางการปฏิบัติ ซึ่งไม่เป็นผลดีทั้ง 2 ทาง ทางที่ถูกที่ตรงในการปฏิบัติ นั้น พระพุทธศาสนา สอนให้ปฏิบัติทางสายกลาง "มัชฌิมาปฏิปทา" คือความพอดี

สำหรับการเอียงสุดในทางความคิด เช่น คนบางกลุ่มเชื่อว่าวัตถุเท่านั้นที่มีจริง และคนบางกลุ่มเชื่อว่าจิตเท่านั้นที่มีจริง แต่พระพุทธศาสนาสอนว่า มีทั้งวัตถุและจิตรวมอยู่ด้วยกัน อิงอาศัยร่วมเป็นนามรูป และความจริงนั้นเป็นกลาง ๆ ไม่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง เป็นสังขารธรรม ไม่โน้มเอียงไปตามความพอใจของมนุษย์ การสอนความจริงแต่พอดี ๆ ให้ตรงตามความเป็นจริงนั้น เป็นคำสอนที่เป็นกลาง พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมที่เป็นกลาง เรียกว่า มัชฌิมาธรรมเทศนา ได้แก่ หลักธรรมที่แสดงความจริง เป็นกลาง ๆ ตามเหตุปัจจัย ซึ่งไม่เป็นไปตามความปรารถนาของมนุษย์ทั้งหลาย แต่พอดีกับความเป็นจริงว่าสิ่งทั้งหลายนั้น อิงอาศัยซึ่งกันและกัน เหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น ผลเป็นอย่างไกรก็เป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้น สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์กันและกัน มิใช่ดำรงอยู่โดยลำพังตัวเอง สำหรับการปฏิบัติทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ มรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติกลาง ๆ ไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป พอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความมีชีวิตที่ดีงาม คำว่า สายกลาง นั้น มีความหมายตรงกับคำปัจจุบันว่า ดุลยภาพหรือสมดุล

ลักษณะที่ 2 มีหลักการเป็นสากล

หมายความว่า พระพุทธศาสนา มีความเป็นสากลทั้งแนวคิดและการปฏิบัติ การสอนสังขารธรรม เป็นการสอนความจริงเป็นกลาง ๆ ไม่ขึ้นต่อบุคคล กลุ่ม เหล่า พรรคพวก เช่นสอนว่า การฆ่าสัตว์เป็นบาป ไม่ว่าจะฆ่าใคร คนกลุ่มใด พวกใดก็ตาม เป็นบาปทั้งนั้น นี่เป็นแนวคิด

ในทางปฏิบัติก็เช่นกัน พระพุทธศาสนาสอนให้คนมีความกรุณาอย่างสากล คือ ให้เผื่อแผ่ความกรุณาแก่สัตว์ทั้งหลายทั่วกันหมดเหมือนกัน ไม่แบ่งพวกแบ่งเหล่า แบ่งชาติแบ่งศาสนา ในการแสดงธรรมก็ไม่บังคับให้คนต้องเชื่อตาม แต่สอนให้รู้ว่า ความจริงเป็นอย่างไรนั้น เป็นเรื่อง que ทุกคนสามารถพิจารณาได้ด้วยสติปัญญาของตนเอง ความเป็นสากลนี้ คือ การสอนเป็นกลาง ๆ ตามความเป็นจริง

ลักษณะที่ 3 ถือความสำคัญทั้งสาระและรูปแบบ

มนุษย์มักมีความขัดแย้งกัน ในเรื่องการให้ความสำคัญของสิ่งของหรือเรื่องราวต่าง ๆ ถกเถียงกันว่า สิ่งนั้นสำคัญ สิ่งนี้ไม่สำคัญ สิ่งนั้นสำคัญกว่าสิ่งนี้ เช่นในเรื่องของคนกับระบบ บางกลุ่มบอกว่า คนสำคัญกว่าระบบ ถ้าคนดีระบบก็ดี แต่บางกลุ่มบอกว่าระบบสำคัญกว่าคน เพราะถ้าจัดระบบดี คนก็จะดีตาม

ในเรื่องสาระกับรูปแบบก็เช่นกัน บางกลุ่มบอกว่า เนื้อหาสำคัญกว่ารูปแบบ ซึ่งเป็นแค่เปลือกนอก แต่บางกลุ่มบอกว่า รูปแบบสำคัญเพราะเป็นเครื่องกำหนดเนื้อหาเรื่องนี้ ในทางพระพุทธศาสนา สอนให้ยอมรับความสำคัญของแต่ละเรื่องแต่ละอย่างตามความเป็นจริงของสิ่งนั้น ตามคุณค่าที่มีอยู่ มีความสำคัญตามส่วนของสิ่งนั้น ๆ หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงให้ความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ ควบคู่กัน มีความสำคัญของแต่ละส่วนเกี่ยวเนื่องเกี่ยวพันกัน ดังธรรมกับวินัย ธรรมเป็นเนื้อหาสาระ เป็นหลักความจริง ที่บุคคลแต่ละคนจะมีปัญญารู้แจ้งเข้าถึงสังขาร และวินัยเป็นรูปแบบ เป็นกฎเกณฑ์บัญญัติขึ้นให้สังคมอยู่ได้ ซึ่งบุคคลจะมารวมกันเป็นสังคม ธรรมและวินัยสองอย่างนี้มาสัมพันธ์กัน เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งให้ความสำคัญทั้งแก่สาระและรูปแบบ

ลักษณะที่ 4 สอนหลักธรรมว่า การกระทำมีจริง ความเพียรพยายามมีผลจริง เนื่องจากพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งการกระทำ เป็นศาสนาแห่งการเพียรพยายามไม่สอนให้หยุดนิ่งเฉย เฉื่อยชา เกียจคร้าน หลักธรรมนี้สอนไว้ชัดเจนใน 3 ประการคือ

1. ไม่ให้แบ่งคนโดยชาติกำเนิด ให้แบ่งโดยการกระทำ โดยความประพฤติ
2. สอนให้รู้จักรับผิดชอบต่อตนเอง ให้ทำเอง ปฏิบัติเอง
3. สอนให้รู้จักพึ่งตนเอง ไม่ฝากโชคชะตาไว้กับปัจจัยภายนอก ความสำเร็จ

จะเกิดขึ้นตามการกระทำ ตามทางของเหตุผล

ลักษณะที่ 5 สอนให้รู้จักจำแนกแยกแยะ ไม่มองอะไรเพียงด้านเดียว (เป็นวิภาษวิทยา)

คือ การแสดงความจริง หรือการสอนโดยแยกแยะ จำแนก ไม่มองความจริงเพียงด้านเดียว แต่แยกแยะจำแนก มองความจริงครบทุกแง่ทุกด้าน ไม่โน้มเอียงไปด้านหนึ่งด้านใด

ลักษณะที่ 5 เป็นศาสนาที่มุ่งอิสรภาพ

เนื่องจากความมีอิสรภาพเป็นจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา ตามที่พระพุทธเจ้า ตรัสเป็นคำอุปมาว่า ธรรมวินัยของพระพุทธองค์ที่สอนไว้มากมาย ทั้งหมดก็มีรสเดียวคือ วิมุติตรัส ได้แก่ ความหลุดพ้นจากทุกข์และกิเลส ความหมายของความหลุดพ้นก็คืออิสรภาพ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่อิสรภาพทุกชั้นตอน ไม่ใช่เฉพาะในขั้นสุดท้ายที่ต้องการให้คนเข้าถึงความหลุดพ้นเท่านั้น แต่มีลักษณะของการไม่ยึดติดถือมั่น ไม่มีอุปทานในสิ่งต่าง ๆ อยู่โดยตลอด การเข้าถึงอิสรภาพไม่ขึ้นต่อศรัทธาหรือความเชื่อ แต่จะหลุดพ้นได้เพราะรู้เห็นแจ้งด้วยตนเอง เป็นลักษณะของการไม่ยึดติดในตัวบุคคล แต่ให้รู้จักพึ่งพาบุคคลในทางที่ถูกต้อง เขาเขาเป็นสื่อในการนำเราเข้าไปหาสังขาร

ลักษณะที่ 7 เป็นศาสนาแห่งปัญญา

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ปัญญาเป็นธรรมสูงสุด เป็นตัวตัดสินขั้นสุดท้าย

ในการเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา มีลัทธิทางศาสนาต่าง ๆ มากมาย ซึ่งอาจแยกประเภทได้เป็น 3 ประเภทคือ

1. พวกปลงศรัทธา คือมอบจิตมอบใจในองค์เทพสูงสุด แล้วทำตามคำสั่งสอน
2. พวกถือศีลวัตร คือตัดสินด้วยความเคร่งครัดเข้มงวด ตามระเบียบกฎเกณฑ์
3. พวกถือสมาธิ คือ ยึดเอาสมาธิเป็นข้อปฏิบัติทางจิตใจ ให้จิตตั้งมั่นจนถึง

สภาวะสูงสุด

พระพุทธศาสนา ไม่ได้ถืออย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ให้ความสำคัญทั้งแก่ศรัทธา ศีลวัตร และสมาธิ ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการเข้าถึงจุดหมาย แต่ไม่ใช่ตัวตัดสิน มีศรัทธาก็เพื่อนำไปสู่ปัญญา มีศีลวัตรเพื่อระคับระคองจนกระทั่งเกิดปัญญา และช่วยให้เกิดสมาธิ สมาธิก็ต้องนำไปสู่ปัญญา ปัญญาในขั้นสูงสุดคือ ปัญญาในขั้นที่จะทำงาน รู้เท่าทันสังขารธรรม ซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะว่า วิปัสสนา ผู้ใดมองเห็นอริยสัจสี่ พิจารณาด้วยปัญญา รู้เข้าใจสังขารธรรม รู้จักทุกข์ รู้ตัวปัญหา รู้เหตุของปัญหา รู้จักจุดมุ่งหมายของตนเอง ที่เป็นความดับทุกข์ แล้วปฏิบัติตามมรรคที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นทางสายกลางดับทุกข์ได้ ผู้นั้นจะเป็นผู้มีปัญญาในขั้นสูงสุด

ลักษณะที่ 8 สอนหลักอนัตตา

อนัตตา เป็นหลักเกี่ยวกับความจริงของสิ่งทั้งหลาย หรือของสภาวะธรรมต่างๆ ซึ่งพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเดียวที่สอนหลักอนัตตา การมองเห็นสภาวะที่เป็นอนัตตานี้ ป่งบอกไปถึงการที่ต้องมีปัญญารู้เท่าทันคติธรรมตา เห็นแจ้งความจริงของสิ่งทั้งหลาย ให้เป็นไปตามธรรมดาของสิ่งนั้น แต่สิ่งทั้งหลายนั้น ประกอบขึ้นจากปัจจัยย่อย ๆ มาประมวลกันเข้า และปัจจัยต่าง ๆ แต่ละอย่างนั้น อาศัยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แล้วก็เป็นไปตามเหตุปัจจัย ในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันนั้น ไม่มีสิ่งใดโดยลำพังตัวของตัวเอง เป็นหลักความจริง เรียกว่า อนัตตา ซึ่งจะไปสัมพันธ์กับหลักที่ไม่ยึดติดถือมั่นด้วยความปรารถนาของตัวตน แต่ให้รู้เท่าทันว่า สิ่งทั้งหลายนั้น เราจะให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ตามความปรารถนาไม่ได้ เพราะสิ่งทั้งหลาย เป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน เราจะต้องเรียนรู้เหตุปัจจัยนี้ แล้วไปทำไปแก้ที่เหตุปัจจัย

ลักษณะที่ 9 เชื่อว่ามนุษย์ประเสริฐด้วยการฝึกฝนพัฒนา

พระพุทธศาสนา ยอมรับความสำคัญของมนุษย์ ว่า มีภาวะเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และฝึกได้จนถึงขั้นเป็นสัตว์ประเสริฐ สัตว์ดิรัจฉานทั้งหลาย พอเกิดมาก็ดำรงชีวิตได้ด้วยสัญชาติญาณ รู้จักหากินดำรงชีวิตได้ทันที แต่มนุษย์เป็นเช่นนั้นไม่ได้ ถ้าเกิดมาแล้วปล่อยก็ตายทันที ต้องเอาใจใส่เลี้ยงดู ฝึกสอน จึงจะอยู่รอดและเจริญเติบโตได้ แต่มีศักยภาพที่พัฒนาได้ เมื่อพัฒนาแล้วก็เป็สัตว์ที่ประเสริฐสุด สัตว์อื่นพัฒนาได้แต่เป็นเครื่องมือให้มนุษย์ใช้งานเท่านั้น และพระพุทธศาสนา ได้วางหลักการฝึกฝนพัฒนาคนได้ด้วยการศึกษาที่เรียกว่า ไตรสิกขา

ลักษณะที่ 10 เป็นศาสนาแห่งการศึกษา

เนื่องจากพระพุทธศาสนา ได้นำเอาการศึกษามาเป็นสาระสำคัญ เป็นเนื้อแท้ของการดำเนินชีวิต และทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นการศึกษา การศึกษา คือ การฝึกฝนให้มีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ได้แก่ ไตรสิกขา เป็นการฝึกให้คนมีการดำเนินชีวิตตามมรรค มรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐ ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ สามารถจัดเป็นประเภทได้สามคือ ศิล สมาธิ ปัญญา ดังนั้น การฝึกฝนพัฒนาคน ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องก็คือ การศึกษา การดำเนินชีวิตทั้งหมดของเรา ก็อยู่ในเรื่องของการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิตจึงมีมาในพระพุทธศาสนาตั้งแต่เริ่มแรกแล้ว

ลักษณะที่ 11 มุ่งประโยชน์สุขเพื่อมวลชน

พิจารณาได้จากพุทธประวัติ ตอนที่พระพุทธเจ้า ส่งสาวกออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ต่าง ๆ โดยมีพระดำรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พหุชน เพื่อความสุข เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก"

2.2 สุชีพ ปุญญาอนุภาพ (2533) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนาไว้ สรุปได้ดังนี้

พระพุทธศาสนามีหลักการและวิธีการที่ทันสมัย เป็นตัวอย่างแห่งระบอบประชาธิปไตยที่เก่าแก่ที่สุดในโลก เป็นศาสนาแรกที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน โดยสอนให้เลิกระบบทาส ไม่เอามนุษย์มาเป็นสินค้าซื้อขายกัน รวมทั้งสอนให้เลิกทาสภายในจิตใจ คือ ไม่เป็นทาสความโลภ ความโกรธ ความหลง นอกจากนี้ ยังสอนให้มนุษย์เลิกดูหมิ่นเหยียดหยามกันในเรื่องถิ่น วรรณะ ชาติ ตระกูล โดยให้ถือความมีศีลธรรมเป็นบรรทัดฐานของคนดี เท่าเทียมกัน สอนไม่ให้เบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่น แต่ให้มีเมตตาช่วยเหลือสงเคราะห์สิ่งมีชีวิตทุกชีวิต ทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์จึงจะเป็นบุญ เป็นศาสนาที่มีเนื้อหา หลักเกณฑ์ วิธีการในการสั่งสอนเป็นเชิงวิทยาศาสตร์ สอนให้เผชิญกับความจริงของชีวิต เช่น ยอมรับสภาพความแก่ ความเจ็บ ความตาย ว่าเป็นความไม่เที่ยงของชีวิตที่ทุกคนต้องพบไม่สามารถหนีพ้นได้ สอนให้ถือธรรม คือความถูกต้องตามเหตุผล ที่เรียกว่าธรรมาธิปไตยเป็นที่ตั้ง ไม่ถือตนเองหรือถือผู้อื่นเป็นใหญ่ สอนหลักการใช้สติปัญญา ในการดำเนินชีวิตแก้ไขปัญหาคความทุกข์ความเดือดร้อนด้วยการพิจารณาที่ต้นเหตุและหาทางแก้ไขให้ถูกต้อง ไม่ให้เชื่อถือสิ่งใดอย่างมงาย ไร้เหตุผล สอนให้รู้จักพึ่งตนเองในการประกอบอาชีพการงาน และประกอบคุณงามความดีเพื่อยกระดับชีวิตให้สูงขึ้น ตามหลักกฎแห่งกรรม ไม่ใช้วิธีการอ่อนนอบบงสรวง

2.3 ประชุมสุข อาชวอำรุง (2536) ได้กล่าวถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาไว้อย่างชัดเจน ในบทความเรื่อง พุทธศาสนาเป็นรากฐานของสังคมโลกปัจจุบัน ซึ่งสรุปความได้ดังนี้

1. พระพุทธศาสนากับองค์การสหประชาชาติมีอุดมการณ์อย่างเดียวกัน ในเรื่องของสิทธิมนุษยชน เสรีภาพ และสันติภาพ (Human Rights, Freedom and Peace)

2. อุดมการณ์สังคมโลกปัจจุบันหลายประการ ที่มีหลักการตรงกับคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างเรื่องต่อไปนี้

2.1 สิทธิมนุษยชน ตรงกับหลักธรรมที่ว่า ตนย่อมเป็นที่พึ่งแห่งตน (อตตาคิ อตตโน นาโต) ซึ่งหมายความว่า คนแต่ละคนมีสิทธิสามารถจะตัดสินใจว่าจะทำอะไร จะช่วยตัวเองอย่างไรบ้าง ด้วยเหตุและผลอย่างไร

2.2 เสรีภาพทางวิชาการ (Academic Freedom) ตรงกับหลักธรรมในกาลามสูตรที่ว่า "อย่าเชื่อเพราะเล่าสู่กันมา อย่าเชื่อเพราะอยู่ในตำรา อย่าเชื่อเพราะมีครูสอนฯ" คนเราต้องมีเสรีภาพในการพิจารณาด้วยตนเอง มีเสรีภาพทางวิชาการ ตรงกับหลักการในระดับอุดมศึกษาที่พูดถึงเรื่องนี้อยู่ตลอดเวลา

2.3 หลักการประชาธิปไตย ตรงกับ หลักปฏิบัติของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ "ต้องมีการประชุม" เช่น การอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ต้องกระทำในที่ประชุมสงฆ์ เรียกว่า "ญัตติจตุตถกรรม" คำศัพท์ที่ใช้แทนการประชุมสงฆ์ทั่ว ๆ ไปเรียกว่า "สังฆกรรม" โดยพระสงฆ์จะปฏิบัติกรรมตามมติของที่ประชุมสงฆ์

2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล (Cause and Effect Relationship) หลักของนักวิทยาศาสตร์ที่ว่า ผล ย่อมเกิดจากเหตุ คือ หลักกฎแห่งกรรม ตรงกับพุทธสุภาษิตว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

2.5 ระเบียบวิธีวิจัย หรือกระบวนการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ หรือกระบวนการแก้ปัญหา ตรงกับวิถีทางทำตนให้พ้นทุกข์ตามหลัก อริยสัจสี่ คือ เริ่มจากเรื่องของปัญหา คือ ทุกข์ ต้องทำความเข้าใจในตัวปัญหาหรือทุกข์ ค้นหาสาเหตุของทุกข์ด้วยการตั้งสมมติฐาน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ 2 เรียกว่า สมุทัย ขั้นตอนที่ 3 เรียกว่า นิโรธ เป็นการรวบรวมข้อมูลหาทางแก้ปัญหาให้พ้นทุกข์ และขั้นตอนที่ 4 ใช้แนวทางที่ดีที่สุดจากการค้นคว้า นำมาปฏิบัติให้พ้นทุกข์ ซึ่งเป็นขั้นสุดท้ายของ กระบวนการแก้ปัญหา

2.6 หลักการสอนและแนะแนว ซึ่งเป็นภารกิจสำคัญของการอุดมศึกษา ในการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพออกสู่สังคม พระพุทธเจ้าทรงแสดงวิธีการสอนธรรมไว้หลายวิธี ตามแต่สถานการณ์ และประเภทของผู้รับฟัง เช่น วิธีการสอนแบบบรรยาย การสอนแบบสืบสวน สอบสวน การสอนโดยให้ผู้เรียนวิเคราะห์เอง เป็นต้น สำหรับการแนะแนวนั้น เนื้อหาของธรรม ซึ่งอรรถาธิบายไว้ เป็นการแนะแนวทางการดำเนินชีวิตให้อยู่เย็นเป็นสุขได้อย่างดี เช่น การปฏิบัติตามศีล 5 จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน

2.7 การประเมินผลตนเอง ซึ่งมีจุดประสงค์หลักอยู่ที่การปรับปรุง พัฒนาตนเองให้ดีขึ้น มีแนวทางคล้าย ๆ กับการปลงอาบัติ ซึ่งเป็นวิธีการที่พระสงฆ์ใช้ในการ

พิจารณาพฤติกรรมของตนเอง ทั้งกายวาจาและใจ ในแต่ละวันว่า ได้ประพฤติล่วงละเมิดศีลข้อใดบ้าง ที่จะทำให้พรหมจรรย์ของพระเสื่อมไป ท่านจะประเมินผลตัวเอง และรายงานสารภาพต่อพระสงฆ์ที่อาวโลกกว่า เพื่อประโยชน์ในการสังวรระวังไม่กระทำอีก

2.8 “การทำให้สำเร็จและเรียบร้อย” เป็นพุทธจริยาของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ของโลก เป็นหลักการบริหารงานที่สำคัญในปัจจุบัน เช่น ตามพุทธประวัติที่พระพุทธเจ้าขณะมาร แสดงธรรมหยุดขุนโจรของคูลีมาลได้สำเร็จ จนมีศรัทธาบวชเป็นพระภิกษุ และสำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้อย่างเรียบร้อย

จากคุณลักษณะของพระพุทธศาสนา ที่สรุปได้จากนักปราชญ์ทั้ง 3 ท่านดังกล่าว จะเห็นได้ชัดเจนว่า โดยสาระและรูปแบบของพระพุทธศาสนานั้น มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อแนวทางในการดำเนินชีวิตของคน และเป็นมาตรฐานของสังคมที่มีความสงบและมีสันติภาพได้ หลักการแต่ละเรื่องใช้เป็นรากฐานในการจัดการศึกษาได้เป็นอย่างดี นอกจากจะใช้จัดการศึกษาเพื่อเฉพาะตัวบุคคลแล้ว ยังมุ่งประโยชน์เพื่อมวลชน และเพื่อสังคมอีกด้วย หลักการและคำสอนยังคงมีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการพึ่งพาตนเอง การฝึกฝนและพัฒนาตนเองให้เกิดปัญญา เรื่องการสร้างสิทธิมนุษยชน ความมีอิสระเสรีภาพ การสร้างสันติภาพ ซึ่งถือเป็นรากฐานในการพัฒนาของประเทศต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการศึกษา โดยหลักการที่กว้างขวางทันสมัย และการมองปัญหาอย่างครอบคลุมทุกด้านของพระพุทธศาสนา ทำให้เชื่อได้ว่าพระพุทธศาสนา จะเป็นศาสนาหนึ่งที่เป็นรากฐานให้แก่สังคมโลกปัจจุบันได้อย่างแท้จริง การคิดสร้างมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติขึ้นมาจะ เป็นสถาบันหนึ่งที่จะช่วยให้การศึกษาด้านพระพุทธศาสนา กว้างขวางออกไปได้อย่างรวดเร็ว นำหลักการทางพระพุทธศาสนา เผยแผ่ไปให้ทั่ว ให้สังคมโลกยอมรับ โดยปฏิบัติภาระหน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษา ในการจัดการเรียนการสอน การวิจัย การให้บริการวิชาการแก่สังคม และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ทั้งนี้ ตามอุดมการณ์ในการสร้างความสงบสุข และสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในโลก

3. สาระสำคัญทางพุทธศาสตร์ เพื่อการจัดการเรียนการสอน

เรื่องหลักสูตร เป็นสาระสำคัญยิ่ง ในการจัดการศึกษาของสถาบันแห่งนี้ และเป็นภารกิจหลักที่จะกำหนดเป็นนโยบาย ในการใช้ หลักพุทธธรรมเป็นแกนนำในการจัดทำหลักสูตร ผู้วิจัยจึงได้ศึกษารวบรวมประเด็นหลักในการจัดการเรียนการสอนทางพระพุทธศาสนา ในแง่ของการเป็นสาระรายวิชาในหลักสูตรที่เป็นแกนในการศึกษา และรายวิชาที่เป็นการประยุกต์พุทธศาสนาให้เข้ากับสภาพการณ์ที่เป็นเรื่องของนานาชาติ ได้ดังนี้

3.1 พุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งการศึกษา

จากหนังสือนวโกวาท ในหลักสูตรนักธรรมตรี ทางแม่กองธรรมสนามหลวง ให้ความรู้ว่า การศึกษาทางพระพุทธศาสนานั้น มีการศึกษา 3 ประการ เรียกว่าไตรสิกขา

คือ การศึกษาให้เข้าใจเรื่อง ศิล ซึ่งเป็นกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือวินัยที่จะช่วยกำกับพฤติกรรมไม่ให้แสดงออกในทางที่ชั่ว เป็นประการที่ 1 มีการฝึกปฏิบัติ สมาธิ เพื่อช่วยกำกับจิตใจให้มีสมาธิ ไม่วันทวนไปกับอารมณ์ที่อยากทำชั่ว เป็นประการที่ 2 และประการสุดท้าย คือ การฝึกให้เกิดมี ปัญญา ความคิดที่จะปฏิบัติแต่สิ่งที่ดี เกิดความรู้ ความเข้าใจ จนเข้าถึงความจริงของโลกและชีวิตซึ่งจะมีอนิสงส์อื่น ๆ ต่อเนื่องไปอีก เป็นประการที่ 3

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ในสมัยที่ท่านมีสมณศักดิ์ที่พระเทพเวที ได้แสดงปาฐกถาพิเศษเรื่อง หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา (พระเทพเวที, 2531) โดยให้ความหมายของการศึกษาว่า เป็นไตรสิกขา คือ ศิล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญ ที่กล่าวถึงในหนังสือที่แสดงหลักพระพุทธศาสนาทั่วไป เช่น นวโกวาท และกล่าวถึงหลักการแก้ปัญหาเชิงพุทธ ซึ่งทำให้กระบวนการศึกษาดำเนินไปได้และเป็นหลักแม่บทของการแก้ปัญหาว่ามี 2 ขั้นตอน คือความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับหลักการแก้ปัญหา และกิจกรรมในการแก้ปัญหา

สิ่งที่พระธรรมปิฎกแสดงข้อคิดเห็นไว้นั้น เป็นเรื่องการศึกษาในความหมายของทางพระพุทธศาสนา ที่มีความเป็นสากลและเป็นความรู้พื้นฐานที่มนุษย์โลกทุกคนควรศึกษา เพื่อช่วยให้ตนเองเข้าใจตนเองและโลกดีขึ้น สามารถช่วยแก้ปัญหาให้แก่ตัวเอง ช่วยสังคมได้

3.2 พระพุทธศาสนา เป็นระบบแห่งการศึกษาเพื่อการพัฒนาคน

พระเทพเวที ได้อธิบายเรื่องพุทธศาสนากับการพัฒนาคน ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นหลักในการจัดการศึกษา เพื่อฝึกฝนพัฒนาพฤติกรรม จิตใจและปัญญาของบุคคลให้ดีขึ้นได้ (พระธรรมปิฎก, 2536) โดยสรุปเป็นประเด็นใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

3.2.1 ธรรมชาติของมนุษย์ที่ทำให้ต้องมีการศึกษา

มนุษย์เกิดขึ้นมามีชีวิตอยู่ในโลกยังไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร จะดำรงชีวิตให้รอดได้อย่างไร ก็เกิดความคิดขัด คับข้องใจ เรียกว่า เกิดทุกข์ หรือมีปัญหาเกิดขึ้นแก่ชีวิต และเมื่อมีความรู้เกิดขึ้นสามารถปฏิบัติแก้ไขปัญหาก็หมดไป การมีชีวิตอยู่ด้วยดีของมนุษย์ จึงต้องอาศัยการหาความรู้โดยรับการฝึกสอนจากมนุษย์อื่น ความไม่รู้หรือ "อวิชชา" ก็จะหมดไป อวิชชา เป็นที่มาของสิ่งที่เรียกว่า ทุกข์ ดังนั้นธรรมชาติของอวิชชาจึงเป็นสิ่งที่ไม่เกื้อกูลต่อชีวิต

การรับรู้ของมนุษย์ รับได้จากอวัยวะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ที่เรียกว่าอายตนะหรืออินทรีย์ เป็นทางรับรู้ประสบการณ์ หรือเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล โดยทำหน้าที่ 2 อย่าง คือ

- 1.เป็นทางรับรู้ข้อมูล รับรู้ประสบการณ์เข้ามาในลักษณะที่เป็นข้อมูล
- 2.เป็นทางรับรู้ความรู้สึก เกิดขึ้นพร้อมกับการรับรู้ข้อมูล เป็น

คุณสมบัติของข้อมูลที่ได้รับรู้ ความรู้สึกนี้เรียกว่า เวทนา ถ้าเกิดความรู้สึกชอบ สบาย

เป็นความรู้สึกในทางบวก เรียกว่า สุขเวทนา ถ้าเกิดความรู้สึกไม่ชอบ ไม่สบายๆ เป็นความรู้สึกในทางลบเรียกว่า ทุกขเวทนา เรียกปฏิกริยานี้ว่า "ตัณหา"

ถ้ามองการใช้อายตนะเฉพาะในแง่ของความรู้สึก ก็เท่ากับเป็นการใช้เพื่อเสพรส หรือหาสิ่งเสพมาสนองตัณหา เกิดเป็นพฤติกรรมหลักของการดำเนินชีวิต เป็นตัวนำทางพฤติกรรม ซึ่งถ้าจะทำอะไร ตามความปรารถนาที่จะได้รับสุขเวทนาและหลีกเลี่ยงทุกขเวทนาเท่านั้น ก็จะเกิดปัญหาหลายชั้นตอน คือ

1. อันตรายต่อชีวิตตน ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ
2. อันตรายต่อการอยู่ร่วมกันของมนุษย์และสังคม
3. อันตรายต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การใช้เวทนาและตัณหาเป็นเกณฑ์ตัดสินว่า สิ่งใดเป็นคุณหรือเป็นโทษ จึงทำไม่ได้ ดังนั้น จึงต้องใช้ความรู้มาเป็นตัวนำพฤติกรรม ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในตอนต่อไป

3.2.2 แนวคิดพื้นฐานของพุทธศาสนาในการพัฒนามนุษย์

การเกิดปัญหาจากตัณหา ทำให้มนุษย์คิดหาทางออกที่จะแก้ปัญหาให้ถูกต้อง ไม่ใช่ปฏิบัติไปตามตัณหาที่อยากเสพสุขเวทนา ฉะนั้น การจัดการศึกษาจะต้องฝึกคนให้มีความรู้ ให้พัฒนาปัญญาคือ ให้รู้ความมุ่งหมายในการจะทำ ว่าทำไปเพื่ออะไร เมื่อมองเห็นวัตถุประสงค์ที่เกิดประโยชน์จากการกระทำ ก็เริ่มมีตัวตัดสินในการกระทำ ถึงตอนนี้ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาจะเป็นตัวนำพฤติกรรม จะกำหนดพฤติกรรมแทนตัณหา เมื่อปัญญามานำ มนุษย์ก็ไม่ต้องทำตามตัณหา เพราะมองเห็นคุณค่าที่แท้จริงที่ต้องการแล้ว

โยนิโสมนสิการ เป็นตัวเริ่มต้นที่หักเหกระแสความคิดออกจากตัณหา โดยนำปัญญามาใช้กับเรื่องที่เกี่ยวข้อง แล้วทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนไป จากนั้นจะเกิดความอยากที่ 2 ขึ้น คือ ฉันทะ เป็นความอยากที่ดี เป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำชีวิตไปสู่จุดหมายที่ตั้งงาม เป็นองค์ธรรมสำคัญมาก ถ้าขาดฉันทะก็จะทำอะไรให้สำเร็จได้ยาก ฉันทะต้องอาศัยปัญญาพิจารณาว่าอะไรดี มีคุณค่า เป็นประโยชน์ที่แท้จริง ฉันทะก็อยากทำให้เกิดสิ่งนั้น ผิดกับตัณหาที่ไม่ต้องอาศัยปัญญา อะไรถูกหู ถูกลิ้น ถูกใจๆ ตัณหาก็อยากได้ อยากเสพในสิ่งนั้น ตัณหาจึงอยู่ด้วยอวิชชา แต่ถ้าปัญญาเกิดขึ้นตัณหาก็หายไป

ปัญญารู้ว่าอะไรเป็นคุณ เป็นประโยชน์แท้จริง ฉันทะก็เกิดขึ้นในสิ่งนั้น ดังนั้น ปัญญาพัฒนาไป ฉันทะก็พัฒนาควบคู่ไปด้วย ในทางการศึกษา ถ้าจับจุดนี้ไม่ได้ ก็พูดได้ว่า "การศึกษานั้นพลาด" เสียหลักไปแล้วตั้งแต่ต้นทาง ยากจะสำเร็จด้วยดี

สรุปกระบวนการแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ได้เป็น 2 แบบ คือ

แบบที่ 1 (ไร้การศึกษา) : อวิชชา + ตัณหา ---> พฤติกรรมสร้างทุกข์ (ก่อปัญหา)

แบบที่ 2 (มีการศึกษา) : ปัญญา + ฉันทะ ---> พฤติกรรมสลายทุกข์ (แก้ปัญหา)

กระบวนการแบบที่ 2 เป็นแนวทางในการพัฒนามนุษย์ และการพัฒนาจะเป็นไปพร้อมกัน 3 ด้าน คือ พัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิตใจ พัฒนาปัญญา ในพระพุทธศาสนา มีหลักการให้การศึกษามนุษย์ ด้วยการฝึกฝนพัฒนาให้รู้จักรับรู้และรู้จักปฏิบัติต่อสิ่งที่เกี่ยวข้องในชีวิตได้อย่างถูกต้อง ทำให้ไม่มีปัญหาเกิดขึ้น เรียกว่า ทำให้ไร้ทุกข์

กระบวนการของการศึกษา หรือระบบการพัฒนาบุคคล

กระบวนการที่จะพัฒนาบุคคลนั้น แยกได้เป็น 2 ขั้นตอน คือขั้นตอนก่อนเข้าสู่กระบวนการพัฒนา และขั้นตอนในกระบวนการพัฒนา แต่ละขั้นตอนมีหลักการสำคัญ ดังนี้

1. ขั้นตอนก่อนเข้าสู่กระบวนการพัฒนา หรือขั้นนำสู่ศึกษา คือ ขั้นก่อนที่จะเข้าสู่ไตรสิกขา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ขั้นก่อนมรรค ต่อจากนั้นจึงเข้าสู่ตัวมรรค ซึ่งมีองค์ 8 สิกขา คือ การศึกษาหรือฝึกฝนพัฒนา มรรค คือ วิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตที่ดี ไตรสิกขา เป็นการศึกษาที่ฝึกฝนพัฒนาคน ให้เขาดำเนินชีวิตได้อย่างนั้น นั่นเอง

การดำเนินชีวิตที่ดี (มรรค) เริ่มจาก สัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นชอบ เป็นความเชื่อที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย (เชื่อในหลักการที่ถูกต้อง) ที่เป็นฐานสำคัญของการพัฒนา ทำให้มีการพัฒนาต่อไปได้ แต่ถ้ามีความเชื่อที่ผิด (มีทิฏฐิที่ผิด) ก็จะตัดหนทางการพัฒนาไปเลย ปัจจัยที่ทำให้คนเกิดมีสัมมาทิฏฐิ มี 2 ประการ คือ

- 1.1 ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปรโตโฆชะ (เสียงจากผู้อื่น)
- 1.2 ปัจจัยภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ (การรู้จักคิดพิจารณาด้วยตนเอง)

หมายความว่า สัมมาทิฏฐิ เริ่มจากปัจจัยภายนอก เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้ใหญ่ หรือวัฒนธรรม ทำให้บุคคลนั้นได้รับอิทธิพลความเชื่อ ความนึกคิด ความเข้าใจภูมิธรรม ภูมิปัญญาและพฤติกรรมที่ถ่ายทอดกันมา ถ้าได้รับปัจจัยภายนอกที่ดีงาม ถูกต้อง เป็นเหตุเป็นผล ก็จะนำเข้าสู่กระแสการพัฒนาหรือกระบวนการฝึกไปสู่ความเป็นคนที่พัฒนาดีแล้ว ซึ่งมีคุณสมบัติที่สำคัญ คือ "พึ่งตนเองได้โดยอิสระภาพ" คุณสมบัตินี้จะเกิดขึ้น ต่อเมื่อเขารู้จักใช้ปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการ หมายถึง การรู้จักคิด รู้จักพัฒนาด้วยตนเอง

ปัจจัยภายนอกที่ดี เรียกว่ากัลยาณมิตร จะเป็นตัวสื่อเบื้องต้นที่ช่วยชักนำให้คนสามารถใช้โยนิโสมนสิการ จนมีปัจจัยภายในของตนเองเกิดขึ้นได้ ในกรณีนี้จะมีองค์ประกอบแทรกที่ช่วยหนุนอีก 5 ประการ ซึ่งอยู่ในกระบวนการฝึก ขั้นก่อนที่จะเข้าสู่มรรคด้วย เมื่อรวมปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในแล้ว จะมีทั้งหมด 7 ประการ คือ

1. กัลยาณมิตร คือ มีปรโตโฆชะ (ปัจจัยภายนอก) ที่ดี
2. ศีลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล) คือ ความเป็นผู้มีวินัย มี

ระเบียบ คือ ฝึกจนมีพฤติกรรมเคยชินที่ดี

3. ฉันทสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ) คือ มีแรงจูงใจที่ถูกต้อง คือ ความใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ ต้องการเข้าถึงความจริง

4. อุตตสัมปทา (ความทำตนให้ถึงพร้อม) คือ มีจิตสำนึกในการที่จะฝึกฝน พัฒนาตนเองอยู่เสมอ

5. ทิฏฐิสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยหลักการแห่งความเชื่อถือ) คือ เชื่อถือในหลักการแห่งเหตุผล หรือความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้น

6. อัปปรมาทสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท) คือ ความกระตือรือร้น ไม่เฉื่อยชา มีสติ ไม่ปล่อยปละละเลย มีจิตสำนึก ตระหนักในความเปลี่ยนแปลง ทำให้เห็นคุณค่าของเวลา ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์

7. โยนิโสมนสิการสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ) รู้จักมนสิการหรือรู้จักคิด รู้จักพิจารณาด้วยตนเอง ไม่มองอะไรข้าม ๆ รู้จักสืบสาวหาเหตุปัจจัย แยกแยะให้เห็นองค์ประกอบ นำส่วนดีมาใช้ประโยชน์ได้ รู้จักโยงให้เห็นองค์รวม หรือสร้างองค์ความรู้ ความคิดใหม่ได้ ทำให้เกิดปัญญาเข้าถึงความจริง

องค์ประกอบหรือปัจจัยฝึกทั้ง 7 ประการนี้ เป็นจุดเริ่มที่จะนำเข้าสู่ มรรค คือ วิถีชีวิตที่ดีงามของผู้มีการศึกษา กัลยาณมิตร เป็นปัจจัยแรกที่จะช่วยชักนำให้เกิด ปัจจัยอื่น ๆ ตั้งแต่ประการที่ 2 จนถึง 7 ดังนั้น การที่จะเข้าไปช่วยบุคคลอื่น เพื่อนำเขา เข้าสู่ไตรสิกขานั้น กัลยาณมิตรจะต้องรู้จักบุคคลเสียก่อนว่า มีลักษณะอย่างไร จึงต้อง เรียนรู้ถึงบุคคล 4 จริต 6 เป็นต้น เพื่อจะได้ประยุกต์กระบวนการศึกษาให้เหมาะกับบุคคล นั้น ๆ ในการปฏิบัติเฉพาะกรณี เช่น การพัฒนาทางจิตชั้นลึก ที่เรียกว่า การบำเพ็ญ กรรมฐาน ต้องเรียนรู้เรื่องจริต 6 เป็นสำคัญ เมื่อจัดการสอนได้เหมาะสมกับบุคคลแล้ว การสอนจะได้ผลดี

ในการศึกษาที่จัดทำกันอย่างเป็นทางการ เป็นกิจกรรมสังคมนั้น การสร้างกัลยาณมิตรที่ดี เป็นเรื่องใหญ่ มีความสำคัญมาก รัฐหรือสังคมมีหน้าที่จัดสรร และเตรียมบุคลากรที่จะทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร เช่น ครูอาจารย์ ถ้าได้กัลยาณมิตรที่ดี มีคุณสมบัติที่รู้ชัดเจนในกระบวนการของการศึกษาและสามารถทำหน้าที่ของกัลยาณมิตรได้ดี กิจกรรมการศึกษาของสังคมจะประสบความสำเร็จด้วยดี

2. ชั้นไตรสิกขา เป็นขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาบุคคล โดยใช้หลัก ไตรสิกขาเต็มระบบ

เนื่องจากมนุษย์มีความสามารถในการฝึกตนเองได้จนถึงที่สุด ถึงขั้น เป็นพุทธะ การศึกษาตามหลักพุทธศาสนาหรือการปฏิบัติธรรมนั้น สิ่งสำคัญที่จะต้องมีคือ ความเชื่อในโพธิ์ (เชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์เป็นพุทธ) เขาก็พร้อมที่จะฝึกฝนพัฒนาตนเอง

ส่วนการที่บุคคลจะแจ้งประกษโพธิ์ได้หรือไม่ นั้น เป็นเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคล
ชีวิตที่ดีคือ ชีวิตที่ดำเนินในแนวทางของโพธิ์ ชีวิตที่ดีอย่างนี้เรียกว่า
มรรค ส่วนวิธีการหรือกระบวนการฝึกมนุษย์ให้มีชีวิตที่ดี เรียกว่า ลิกขา

ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นระบบการศึกษาที่ทำให้
บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการและให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ

2.1 ศีลเป็นเรื่องของการฝึกในด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรม
เคยชิน เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกศีล ก็คือวินัย วินัยเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการศึกษา และ
การพัฒนามนุษย์ เป็นตัวจัดการเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนา เอื้อต่อการ
ฝึกคนให้คุ้นกับพฤติกรรมที่ดี ตลอดจนจัดระเบียบระบบทั้งหมดทั้งปวงในสังคมมนุษย์

2.2 สมาธิ เป็นเรื่องของการฝึกในด้านจิต พัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ
ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม (เช่น ความเมตตา กรุณา) ในด้านความสามารถของจิต (เช่น
ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ) และในด้านความสุข (เช่น
ความอิมใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ) สรุปได้ว่า เป็นการพัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพและ
สุขภาพของจิต

2.3 ปัญญา เป็นเรื่องของการฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง
เริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัย
ไตร่ตรอง ตรวจสอบ คิดการต่าง ๆ สร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เน้นการรู้ตรงตาม
ความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่เป็นจริง ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นกิเลสของสิ่งทั้งปวง
จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหาไร้ทุกข์
เข้าถึงอิสระภาพโดยสมบูรณ์

หลักการทั้ง 3 ประการที่กล่าวมานี้ เป็นส่วนประกอบของชีวิตที่ดีงาม
เราก็ฝึกคนให้เจริญงอกงามในองค์ประกอบเหล่านี้ และให้องค์ประกอบเหล่านี้เข้าสู่การ
เข้าถึงอิสระภาพและสันติสุขที่แท้จริง ตัวการฝึกที่จะทำให้มีชีวิตที่ดีงามเป็นลิกขา ตัวชีวิตที่
ดีงามที่เกิดจากการฝึกนั้นก็มรรค

3.3 วัฒนธรรมทางพุทธศาสนา สร้างอิสระภาพและสันติสุข

หลักการทางพุทธศาสนา สอนให้พระสงฆ์ไม่ติดยึดอยู่กับค่านิยมและวัฒนธรรม
ที่สืบทอดกันมาผิด ๆ สอนให้อยู่กับโลกปัจจุบันเพราะอดีตผ่านพ้นมาแล้ว ไม่สามารถ
ย้อนกลับไปหาได้ และอนาคตก็ยังไม่ถึง ไม่สามารถทำอะไรได้เช่นกัน การที่จะอยู่อาศัย
ในโลกปัจจุบันได้อย่างมีความสุข ไม่ติดยึดกับวัฒนธรรมที่ผิด ๆ และสร้างสรรค์ค่านิยม
และวัฒนธรรมที่ถูก ไม่เห่อคลั่งไคล้ตามคนอื่น รู้จักมองตามความเป็นจริงและสำเนียง
เอาประโยชน์จากวัฒนธรรมที่ดี ซึ่งรวมทั้งวัฒนธรรมข้ามชาติ ที่ติดต่อกันได้อย่าง
อย่างรวดเร็วในภาวการณ์ปัจจุบัน พุทธศาสนาสอนสังฆธรรม ซึ่งเป็นความจริงของธรรมชาติ

และเป็นพื้นฐานในพฤติกรรมกาปฏิบัติตนของมนุษย์ ซึ่งเรียกพฤติกรรมดังกล่าวนี้ว่า จริยธรรม เมื่อมนุษย์นิยมประพฤติปฏิบัติตามมากขึ้น ก็กลายเป็นฐานของวัฒนธรรม การแพร่หลายของวัฒนธรรมที่ดี ไปสู่การยอมรับของสังคมที่กว้างขึ้น จะทำให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมจริยธรรมที่ดี ด้วยความรู้สึกที่เป็นอิสระ ซึ่งจะนำพาให้เกิดสันติสุขร่วมกัน มนุษยชาติจำเป็นต้องฝึกให้มีแนวคิดเบื้องต้นของการศึกษาแนวพุทธ ซึ่งพระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) ได้ให้หลักการการศึกษาไว้ว่า ต้องคิดอย่าง โยนิโสมนสิการ คือต้องคิดเป็น คิดอย่างมีกระบวนการ รู้จักแยกแยะองค์ประกอบ ศึกษาเหตุปัจจัยต่าง ๆ (พระเทพเวที, 2531) การคิดเช่นนี้ได้จะทำให้มนุษย์รู้จักปฏิบัติตามทางสายกลาง ซึ่งมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ อิศราภาพ และสันติสุข ซึ่งสมควรจะเป็นวัฒนธรรมร่วมโลกที่นานาชาติต่างก็ปรารถนาให้เกิดขึ้น

3.4 พุทธศาสนาสอนหลักการทางการเมืองและสังคม

ศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม มีความสัมพันธ์กัน อย่างใกล้ชิด (สมบุญ สุธงษา, 2527) โดยเฉพาะพุทธศาสนาได้กำหนดหลักธรรมหลายประการ สำหรับให้ผู้นำประเทศใช้เป็นหลักยึดถือปฏิบัติ ในการปกครองประเทศ ให้สงบสุข เช่น ทศพิธราชธรรม เป็นต้น (Craig, 1972) จากความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการเมืองและสังคม ซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกันได้ในทุกยุคทุกสมัย ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ทำให้มองเห็นภาพอนาคตว่า การจัดการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ต้องคำนึงถึงวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเหล่านี้ด้วย เช่น การเมืองในทรรศนะของพุทธศาสนา พุทธศาสนากับความชอบธรรมทางการเมือง พุทธศาสนากับลัทธิชาตินิยม ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและพุทธจักร การควบคุมสถาบันสงฆ์ พลังศาสนาเพื่อพัฒนาการเมือง จริยธรรมของนักการเมือง พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท สถานะพุทธศาสนา ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ดังนั้น การจัดหลักสูตรในมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ ต้องให้สอดคล้องกับเรื่องของสังคมและการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของศาสนากับการเมืองระหว่างประเทศ (Trevor, 1976) นอกจากจะกำหนดไว้ให้เรียนในหลักสูตรแล้ว มหาวิทยาลัยต้องทำการศึกษาวิจัย ถึงความสัมพันธ์และผลกระทบในเรื่องเหล่านี้ด้วย

3.5 การศึกษาทางพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาต่อเนื่อง

พระพุทธศาสนาสอนให้อยู่กับสภาพปัจจุบัน ปฏิบัติในทางสายกลาง แต่ต้องระลึกอยู่เสมอถึงความต่อเนื่องจากอดีตปัจจุบันถึงอนาคต ทั้งนี้ เพื่อศึกษาอดีตไว้เป็นบทเรียนและประสบการณ์ เพื่อใช้ดำเนินการกับปัจจุบันให้ดีที่สุด และวางแผนอนาคตให้สมบูรณ์ อีกนัยหนึ่งของการศึกษาต่อเนื่องก็คือ การที่มนุษย์มีการพัฒนาชีวิตให้ดียิ่งขึ้น อยู่ตลอดเวลา ตามธรรมชาติที่เป็นสัตว์ซึ่งต้องฝึกจนกว่าจะบรรลุถึงนิพพาน ตามหลักการของพุทธศาสนาที่กำหนดไว้อย่างดี เป็นคำสอนที่สอดคล้องกับทุกกาลเวลา การระมัดระวัง

ตน มีสติครบถ้วนสมบูรณ์อยู่เสมอ เป็นลักษณะของการศึกษาต่อเนื่อง สภาพปัจจุบัน ปรากฏว่า ชาวพุทธ ชาติการศึกษาตามหลักพุทธธรรม อาจเกิดจากสาเหตุที่พระสงฆ์ ไม่สอนหลักธรรมให้แก่ชาวบ้าน หรือพระสงฆ์ไม่มีความรู้ที่จะสอน หรือเกิดจากการขาด ความสัมพันธ์กันระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน ทั้ง ๆ ที่พระสงฆ์ควรจะเป็นปัจจัยสร้างสรรค์ พัฒนาคนและสังคม (พระธรรมปิฎก, 2539)

3.6 ภารกิจของบัณฑิตสงฆ์นานาชาติ

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึงภารกิจของพระสงฆ์ที่ต้องปฏิบัติ ต่อชาวโลก ซึ่งสอดคล้องกับหน้าที่ของมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ ที่ต้องผลิตบัณฑิต ให้ได้ตามอุดมการณ์ดังนี้ คือ ฝึกฝนพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา คือมีศีล ฝึกปฏิบัติ ความประพฤตินี่ดีงาม สุจริตและเกื้อหนุนสังคม ฝึกสมาธิให้จิตใจสงบ มีสติมั่นคงและ เจริญงอกงามในคุณธรรม ฝึกความมีปัญญาคือการพิจารณาวิเคราะห์เรื่องราวอย่างมี เหตุผล มีความสามารถเข้าถึงความจริงในระดับต่าง ๆ บัณฑิตที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมา ดีแล้ว จะเป็นศาสนทายาท ทำหน้าที่เผยแผ่ สอนหลักไตรสิกขาให้ประชาชนทั่วไปนำไป ฝึกฝนตนเองต่อไป นอกจากนี้ ยังทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมอันควร รักษาความสัมพันธ์ที่ดี ต่อชาวบ้าน เพื่อรักษาพระศาสนาและสังคมให้คงอยู่ได้ พระสงฆ์ต้องเป็นผู้นำ ตามรูปแบบ ที่ถูกต้องและเป็นผู้ให้ อย่าเอาแต่ตามกระแสบ้านเมืองเพราะจะทำให้เสียหลักการที่ถูกต้อง ต้องทำให้ชาวโลกได้รับการศึกษา เพื่อพัฒนาตนเองได้ถูกต้อง (พระธรรมปิฎก, 2539)

4. ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก และคัมภีร์ต่าง ๆ

มหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ เป็นสถาบันการศึกษาเฉพาะทางพุทธศาสนา รับ นักศึกษาเฉพาะที่เป็นพระสงฆ์ จากหลายเชื้อชาติหลายประเทศ ซึ่งอาจมีความแตกต่างกัน ในเรื่องของนิกาย แต่อยู่ภายใต้หลักการศึกษาศาสนาของพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขา ซึ่งเป็นหลักการ ใหญ่ ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกไม่ว่าจะเป็นฉบับใดก็ตาม ดังนั้น จึงควรศึกษาให้ทราบถึง เรื่องของพระไตรปิฎก และนิกายทางพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน ในการพิจารณากับเรื่อง ที่เกี่ยวข้องกันในด้านอื่น ๆ ดังนี้

4.1 ความหมายของพระไตรปิฎก หมายถึง คัมภีร์หรือตำราทางพระพุทธ ศาสนา ที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่ไม่ให้เกิดกระจาย เช่นเดียวกับ คัมภีร์ไตรเวทของพราหมณ์ คัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ หรือคัมภีร์อัลกุรอานของ ศาสนาอิสลาม แบ่งออกเป็น 3 ปิฎก คือ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2533)

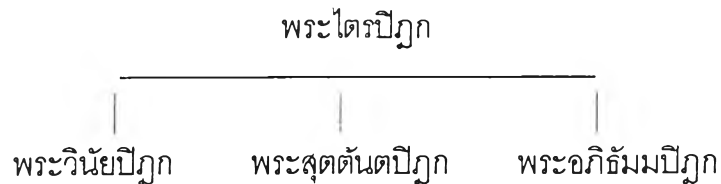
พระวินัยปิฎก ว่าด้วยเรื่องวินัยหรือศีลของภิกษุ ภิกษุณี

พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระธรรมเทศนาทั่ว ๆ ไป

พระอภิธรรมปิฎก ว่าด้วยเรื่องของธรรมะล้วน ๆ หรือธรรมะที่สำคัญ

แสดงให้เห็นเป็นแผนภาพองค์ประกอบของพระไตรปิฎก ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ปิฎก และรายละเอียดภายในของแต่ละปิฎก พร้อมคำอธิบายพอสังเขป ดังต่อไปนี้

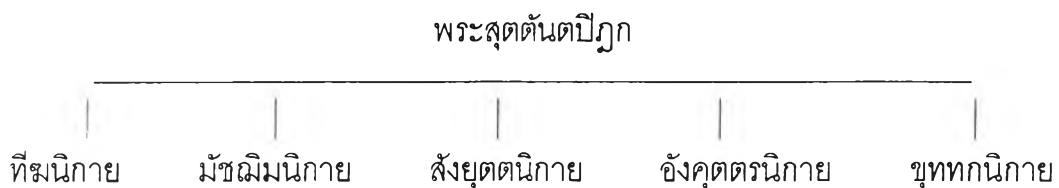
แผนภาพที่ 2.2 องค์ประกอบพระไตรปิฎก

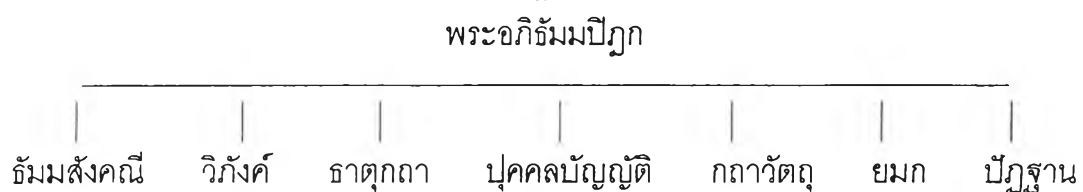
แผนภาพที่ 2.3 องค์ประกอบพระวินัยปิฎก

แผนภาพที่ 2.4 องค์ประกอบพระสุตตันตปิฎก

แผนภาพที่ 2.5 องค์ประกอบพระอภิธรรมปิฎก

4.2 มูลเหตุแห่งการเกิดพระไตรปิฎก

ในสมัยที่พระพุทธเจ้าดำรงพระชนมชีพอยู่ ยังไม่มีพระไตรปิฎกเกิดขึ้น มีแต่พระพุทธเจ้าทรงตรัสแนะนำพระจุนทะ ให้รวบรวมธรรมภาสิตของพระองค์ จัดให้เป็นระเบียบ และในสมัยเดียวกันนั้น พระสารีบุตร เมื่อได้รับมอบหมายให้แสดงธรรมแทนพระพุทธองค์ แล้วจึงได้เสนอแนะต่อพระภิกษุที่มาประชุมฟังธรรม ให้รวบรวมร้อยกรองพระธรรมวินัย โดยแสดงตัวอย่างการจัดหมวดหมู่ธรรมเป็นข้อ ๆ จึงเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าและพระสารีบุตร ได้เห็นความสำคัญของการรวบรวมพระพุทธรวจนะ ร้อยกรองให้เป็นหมวดหมู่ ถือว่าเป็นการเริ่มต้นในการแนะนำเพื่อให้เกิดพระไตรปิฎกในปัจจุบัน

พระพุทธเจ้า ประทานพระโอวาทไว้มากมาย ต่างกาลต่างเวลา ต่างสถานที่กัน พระสาวกก็ท่องจำกันได้ คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เรียกว่า พระธรรมวินัย ซึ่งในสมัยเมื่อใกล้จะปรินิพพาน ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า "ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่ท่านทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จะเป็นพระศาสดาของท่านทั้งหลาย เมื่อเราล่วงไปแล้ว" (สุชีพ ปุณฺณานุกาพ, 2533)

การที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่กว้างไกลออกไป ทำให้การติดต่อ สอบทานความรู้ความเข้าใจ ในพระธรรมวินัยไม่สะดวกเท่าที่ควร พื้นเพของคนที่มาบวช และเจตนาของผู้มาบวช มีแตกต่างกันหลายสาย ทำให้การปฏิบัติธรรมมีความผิดเพี้ยน แตกต่างกันไปบ้าง ตามความคิดเห็นของแต่ละบุคคล พระเถระที่มีความรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนาสูง ได้พยายามรักษาปกป้องพระธรรมวินัยด้วยวิธีการต่าง ๆ ส่วนผู้ที่บวชเป็นพระสงฆ์ แต่ไม่ยินดีปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ก็แสดงความคิดเห็นแปลกแยกออกไป โดยเฉพาะเหตุการณ์หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จสู่ปรินิพพานได้ 7 วัน พระอรชยะบุคคลทั้งหลาย มีสติอดกลั้น ปลงสังขาร สรุปรว่า "ไม่อาจหาสิ่งที่เที่ยงจากสังขารทั้งหลาย สิ่งใดเกิดแล้วมีแล้ว ปัจจัยปรุงแต่งแล้ว ต้องมีความแตกสลายไปเป็นธรรมดา การหวังให้สิ่งนั้น ไม่สลายเลย เป็นไปไม่ได้" แต่สุภัททชฎมบรรพชิต กลับให้เหตุผลว่า "พวกเราพ้นจากมหาสมณนั้นด้วยดีแล้ว เพราะท่านได้เบียดเบียนเรา ด้วยการตักเตือนว่า นี่ควร นี่ไม่ควร บัดนี้พวกเราสบายดีแล้ว ต้องการทำอะไรก็ทำสิ่งนั้น ไม่ต้องการทำอะไรก็ไม่ทำสิ่งนั้น" (พระราชาธรรมนิเทศ, 2536) คำกล่าวของสุภัททชฎมบรรพชิต ถือเป็นการกล่าวจาบจ้วงขาดความเคารพต่อพระธรรมวินัย หลังจากการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระแล้ว พระมหากัสสปเถระ (ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่าเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติตนได้เคร่งครัด และมีความสามารถในการเข้าฌานสมาบัติ) ได้นำเรื่องเข้าสู่ที่ประชุมสงฆ์ แล้วเสนอให้มีการสังคายนาพระธรรมวินัย โดยให้เหตุผลว่าถ้าปล่อยนานไป "สิ่งที่ไม่ใช่ธรรมไม่ใช่วินัยจักเจริญ สิ่งที่เป็นธรรมเป็นวินัยจะเสื่อมถอย" ที่ประชุมพระเถระในคราวนั้น จึงมีมติกำหนดให้มีการสังคายนาพระธรรมวินัย โดยพระอรหันต์ 500 รูป ดำเนินการที่สัตตบพริณฑุมา กรุงราชคฤห์ มีพระมหากัสสป พระอุบาลี และพระอานนท์ ทำหน้าที่ปุจฉาและวิสัชนาพระวินัยและพระธรรม ใช้เวลา 7 เดือนจึงสำเร็จ นับเป็นการสังคายนา ครั้งที่ 1 ซึ่งยังไม่มีการใช้คำว่า ไตรปิฎก แต่เรียกว่าธรรมวินัย รวม ๆ กันไป

ในหนังสืออรรถกถา ได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องพระไตรปิฎกไว้ว่า การจัดหมวดหมู่ ประเภทของพระพุทธวจนะ อาจแบ่งได้หลายแบบ คือ ถ้ามีหนึ่ง ก็คือมีความ หลุดพ้น ถ้าแบ่งเป็น 2 คือ พระธรรม กับ พระวินัย ถ้าแบ่งเป็น 3 ก็คือ ไตรปิฎก ซึ่งแยกเป็น วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก และอภิธัมมปิฎก ถ้าแบ่งเป็น 5 ก็ได้ 5 หมวด คือ ทิฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และขุททกนิกาย นอกจากนี้ยังมีแบ่งเป็น 9 ส่วน และ 84,000 ส่วนอีกด้วย (สุชีพ ปุณฺณานุกาพ อ้างแล้ว) สรุปรได้ว่า การทำสังคายนา

นี้ เป็นพื้นฐานให้เกิดการจัดหมวดหมู่ธรรมวินัยให้เกิดเป็น พระไตรปิฎก

การทำสังคายนาที่สำคัญมีอีก 2 ครั้งด้วยกัน คือ การสังคายนาครั้งที่ 2 ทำที่วาฬิการาม เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี ประเทศอินเดีย โดยพระยสะภากัณทกบุตร ปรรวชข้อปฏิบัติย่อหย่อน 10 ประการ ทางพระวินัยของพวกภิกษุวัชชีบุตร เกี่ยวกับเรื่องการเก็บอาหารไว้ฉัน การรับเงินทอง การสังคายนาครั้งนี้หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 100 ปี

สำหรับการสังคายนา ครั้งที่ 3 ทำที่โศภการาม กรุงปาตลีบุตร ประเทศอินเดีย พระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระ เป็นหัวหน้า ด้วยข้อปรรวชที่ว่า นักบวชศาสนาอื่นมาปลอมบวช แล้วแสดงลัทธิศาสนาและความเห็นของตนว่าเป็นพระพุทธศาสนา เมื่อมีการชำระสอบสวนกำจัดเดียรฉัตรเหล่านั้นได้แล้ว จึงสังคายนาพระธรรมวินัย เหตุการณ์นี้ เกิดหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ประมาณ 234 ปี

ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปประเทศต่าง ๆ นาน ๆ เข้า จากสภาพแวดล้อมและภูมิประเทศ ความเป็นอยู่ของพลเมือง สภาพทางการเมือง และสงครามระหว่างประเทศ มีผลให้หลักปฏิบัติบางประการสูญหาย บิดเบือน ผิดเพี้ยนไปจากแนวดั้งเดิม จึงทำให้เกิดมีการสังคายนาหลักธรรมวินัยขึ้นในหลาย ๆ ประเทศหลาย ๆ ครั้งด้วยกัน เช่น ในประเทศลังกา มี 3 ครั้ง ในประเทศพม่า มี 6 ครั้ง และประเทศไทย 9 ครั้ง เป็นต้น

4.3 ลำดับชั้นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา แต่ก็มีคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกันอยู่ ดังนี้

1. พระไตรปิฎก เป็นหลักฐานชั้น 1 เรียกว่า บาลี
2. คำอธิบายพระไตรปิฎก เป็นหลักฐานชั้น 2 เรียกว่า อรรถกถา
3. คำอธิบายอรรถกถา เป็นหลักฐานชั้น 3 เรียกว่า ฎีกา
4. คำอธิบายฎีกา เป็นหลักฐานชั้น 4 เรียกว่า อนุฎีกา

นอกจากนี้ มีคัมภีร์ที่แต่งว่าด้วยไวยากรณ์ภาษาบาลีฉบับต่าง ๆ และอธิบายศัพท์ต่าง ๆ เรียกรวมกันว่า สัททวิเสส

5. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและความเป็นมาของนิกายต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา

5.1 ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา

ชมพูทวีป ในสมัยช่วง 100 ปีก่อนพุทธศักราช เป็นที่ตั้งของประเทศเนปาล อินเดีย และบางส่วนของประเทศปากีสถาน ทิศเหนือจดเทือกเขานีมาลัย ทิศใต้จดมหาสมุทรอินเดีย ทิศตะวันออก จดแคว้นอัคสสัม และทิศตะวันตกจดแม่น้ำสินธุ เป็น

ที่อยู่ของชนเผ่าอารยันมากกว่าพันปี แถบลุ่มแม่น้ำคงคา เรียกว่า มัชฌิมประเทศ เป็นถิ่นที่เจริญรุ่งเรืองมาก ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพราหมณ์ บ้างก็นิยมลัทธิโยคะ สักกะชนบทเป็นรัฐเล็ก ๆ ทางตอนเหนือสุดของชมพูทวีป ติดเทือกเขาหิมาลัย ปัจจุบันอยู่ในประเทศเนปาล มีความอุดมสมบูรณ์มาก ปกครองโดยกษัตริย์แห่งคากยะวงศ์ พระเจ้าสุโทณะ เป็นกษัตริย์ในราชวงศ์นี้ โดยปกครองกรุงกบิลพัสดุ์ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของรัฐ ก่อนพุทธศักราช 81 ปี พระองค์ได้พระราชโอรสประสูติจากพระนางสิริมหามายา มีพระนามว่า สิทธัตถ ผู้ซึ่งพราหมณ์โองมัญญะทำนายว่าจะต้องเป็นศาสดาเอกในโลก

เจ้าชายสิทธัตถ ทรงศึกษาเล่าเรียนวิทยาการต่าง ๆ ตามแบบกษัตริย์ในสมัยนั้น ได้อภิเษกสมรสกับ พระนางพิมพายโสธรา เมื่อพระชนมายุ 16 ปี เมื่อพระชนมายุ 29 พรรษา พระองค์ได้พระราชโอรส ประสูติจากพระนางพิมพายโสธรา ตั้งพระนามว่า ราहुล และในปีนั้นเองที่พระองค์ตัดสินใจออกบวช เนื่องจากเกิดความเบื่อหน่ายในโลกียวิสัย โดยพยายามศึกษาค้นคว้าหาวิธีให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงอยู่ 6 ปี จึงตรัสรู้ได้พระโพธิญาณ เมื่อพระชนมายุได้ 35 พรรษา และได้เริ่มเผยแผ่ศาสนาแสดงธรรมครั้งแรก แก่ปัจจุวัคคีย์ที่เคยดูแลปรนนิบัติมาแต่ก่อน จนภิกษุปัญจวัคคีย์ได้เป็นพระอรหันต์ ต่อจากนั้นพระองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจเสด็จเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปในที่ต่าง ๆ ในชมพูทวีปอยู่ถึง 45 ปี จนพระชนมายุได้ 80 พรรษา จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยพระองค์เองและที่มอบให้พระอรหันต์สาวกออกไปดำเนินการเผยแผ่ จนเป็นที่ยอมรับนับถือของชาวชมพูทวีปอย่างกว้างขวาง ทำให้พระพุทธศาสนาได้วางรากฐานที่มั่นคง ในชมพูทวีปตั้งแต่นั้นมา (คุนยสังเสริมพระพุทธศาสนา, 2535)

เหตุการณ์หลังจากการเสด็จสู่ปรินิพพานได้ 7 วัน พระภิกษุชื่อ สุภททะ ได้กล่าวจาบจ้วงว่า การที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานนี้เป็นผลดี เพราะพวกพระภิกษุจะได้พ้นจากการถูกว่ากล่าว ด้วยมูลเหตุนี้เองทำให้คณะสงฆ์ประชุมมอบหมายให้พระมหากัลลปเป็นประธานในการสังคายนาพระธรรมวินัย ที่กรุงราชคฤห์ ภายหลังจากการฉานาปนกิจพระพุทธสรีระ และแบ่งปันพระบรมสารีริกธาตุแล้ว โดยมีพระเจ้าอาชาตศัตรู เป็นองค์อุปถัมภ์ นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 1

ต่อมาประมาณ พ.ศ. 100 มีกลุ่มภิกษุพวกวัชชีบุตร แสดงการบิดเบือนพระธรรมวินัย ให้เข้าใจไขว่เขวขึ้นอีก พระยศกาทัณฑบุตร ได้ร่วมพระอรหันต์ทำการสังคายนาพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์ อีกวาระหนึ่ง นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นมูลเหตุให้เกิดการแบ่งแยกนิกายของพระพุทธศาสนาชัดเจนขึ้น เป็น 2 นิกาย คือ มหายาน และเถรวาท

ถึงสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ประมาณ พ.ศ. 224 พระพุทธศาสนาเริ่มเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น ทำให้มีเดียรฉัตร ปลอดภัยเป็นพระสงฆ์ หากินอยู่ทั่วไป ทำให้

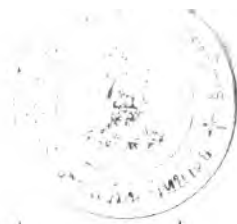
พระธรรมวินัยเปลี่ยนแปลงไปมาก พระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระ ประธานสงฆ์ในสมัยนั้น ได้ดำเนินการสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งที่ 3 ในราวปี พ.ศ. 235 โดยทำที่วัด อโศการาม เมืองปาตลีบุตร โดยมีพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นองค์ศาสนูปถัมภก หลังการสังคายนาครั้งนี้ราว พ.ศ. 236

พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงสนับสนุนให้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ออกไปนอกชมพูทวีป โดยจัดพระอรหันต์แบ่งกันออกเป็น 9 สาย นับเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งใหญ่ที่สุด ทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปทั่ว จนมาถึงประเทศไทย พระสมณทูตที่ส่งไปประกาศพระพุทธศาสนา ทั้งในและนอกประเทศ รวม 9 สาย มีดังนี้

1. พระมหาเทวเถระ ไปยังมณฑลสทมนทล ทางทิศใต้ของแม่น้ำโคธาวารี ได้แก่ แคว้นไมเซอร์ในปัจุบัน
2. พระรักขิตเถระ ไปยังวนวาสีประเทศ ซึ่งอยู่ในเขตกระระนะแคว้นบอมเบร์ ในปัจุบัน
3. พระมหาธัมมรักขิตเถระ ไปยังมหารัฐประเทศ ได้แก่ อังธรประเทศ ในปัจุบัน
4. พระมัชฌันติกเถระ ไปยังแคว้นกัษมีระและคัณฑาระ ได้แก่ แคว้นแคชเมียร์ และประเทศอัฟกานิสถานในปัจุบัน
5. พระมัชฌิมเถระ ไปยังหิมวันประเทศ ได้แก่ ประเทศเนปาลในปัจุบัน
6. พระมหารักขิตเถระ ไปยังโยนกประเทศ ได้แก่ เปอร์เซียในปัจุบัน
7. พระธัมมรักขิตเถระ ไปยังอปรันตชนบท ได้แก่ อารเบียน ทางเหนือบอมเบร์ ในปัจุบัน
8. พระโสภณเถระและพระอุตตรเถระ ไปยังสุวรรณภูมิ ได้แก่ พม่าและไทย ในปัจุบัน
9. พระมหินทเถระกับพระนางสังฆมิตตาเถรี (พระโอรสและพระธิดาของพระเจ้าอโศก มหาราช) ไปยังประเทศลังกา (ไสว มาลาทอง, 2538)

พระโสณเถระ และ พระอุตตรเถระ ได้เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งสันนิษฐานว่า มีอาณาเขตครอบคลุม 6 ประเทศ คือ ไทย เมียนมาร์ เวียดนาม กัมพูชา ลาว และมาเลเซียในปัจุบัน และมีหลักฐานเชื่อได้ว่าชาวชมพูทวีป และชาวสุวรรณภูมิ ได้มีการติดต่อค้าขายกันมานานแล้ว (กรมการศาสนา, 2528) แผ่นดินแห่งแรกของอาณาจักรสุวรรณภูมิ ที่พระสมณทูตเดินทางมาถึง คือบริเวณจังหวัดนครปฐม (จุดหมายเหตุของจีนเรียกว่า ทวาราวดี) พระพุทธศาสนาที่เริ่มเข้ามาเป็นแบบเถรวาทดั้งเดิม พระพุทธศาสนาจึงมีจุดเริ่มต้นในดินแดนนี้ สมัยทวาราวดีนี้เอง

ต่อมาในสมัยอาณาจักรอ้ายลาว ขุนหลวงเม้า ผู้ครองอาณาจักร ได้ต้อนรับ

คณะทูตสันถวไมตรี จากพระเจ้าเม็งตีกษัตริย์จีน ซึ่งนำพระพุทธศาสนาแบบมหายานเข้ามาเผยแพร่ ทำให้คนไทยหันมานับถือพระพุทธศาสนาแทนการนับถือผีลางเทวดาตามความเชื่อถือของคนชั้นก่อน ๆ

ในสมัยศรีวิชัย กษัตริย์แห่งศรีวิชัยในเกาะสุมาตรา ได้แผ่อำนาจมาถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานี และนำพระพุทธศาสนาแบบมหายานเข้ามาทางภาคใต้ของประเทศไทยด้วย เช่นเดียวกับสมัยลพบุรี ราชวงศ์สุริยวรมันของกัมพูชา ได้แผ่อำนาจเขตลงมาทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง ของประเทศไทย ได้นำพระพุทธศาสนาแบบมหายานที่ปนผสมกับศาสนาพราหมณ์เข้ามา ประชาชนในถิ่นนี้จึงมีผู้นับถือศาสนาสองแบบและมีพระสงฆ์ทั้ง 2 นิกาย คือ เถรวาทและมหายาน ทำให้ภาษาสันสกฤต อันเป็นภาษาหลักของศาสนาพราหมณ์ และพระพุทธศาสนาแบบมหายาน เข้ามามีอิทธิพลในภาษาและวรรณคดีไทยตั้งแต่นั้นมา สำหรับคนไทยในแถบภาคเหนือ ครั้งแรกได้รับอิทธิพลของขอมส่วนหนึ่ง เมื่ออาณาจักรพุกามของพม่าแผ่เข้ามาครอบงำ คนไทยในถิ่นนี้ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาเป็นพื้นอยู่แล้ว ก็รับนับถือพระพุทธศาสนาแบบพุกามจนเจริญแพร่หลายขึ้นในฝ่ายเหนือ

ครั้นอาณาจักรพุกามและกัมพูชาเสื่อมอำนาจลง คนไทยตั้งตัวเป็นอิสระขึ้นทางเหนือเกิดอาณาจักรล้านนา ทางใต้ลงมาเกิดอาณาจักรสุโขทัย ในระยะนั้น พระพุทธศาสนากำลังเจริญรุ่งเรืองในลังกา มีพระสงฆ์ชาวลังกาและพระภิกษุไทยที่อุปสมบทแบบลังกาเดินทางมาตั้งสำนัก ที่เมืองนครศรีธรรมราช เมื่อพ่อขุนรามคำแหงขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 1820 ได้ส่งเสริมให้พระพุทธศาสนาแบบลังการุ่งเรืองขึ้นในอาณาจักรสุโขทัย และทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นหลักฐานมั่นคงในประเทศไทยตั้งแต่นั้นมา

5.2 การกำเนิดของนิกายต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา

การกำเนิดของนิกายต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา เกิดจากความคิดเห็นแตกแยกกันของพระสงฆ์ ในแนวปฏิบัติปลีกย่อยต่าง ๆ เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนมชีพอยู่ ซึ่งยังไม่มีเหตุการณ์รุนแรงอันใด เนื่องจากเมื่อมีความเห็นแย้งกัน ก็จะนำไปกราบทูลถาม คำตอบจากพระโอรสผู้ถือเป็นสิ้นสุด แต่ภายหลังจากที่พุทธองค์เสด็จสู่ปรินิพพาน ทิฐิที่เกิดจากความเชื่อความเห็นที่ต่างกัน ไม่สามารถลงให้แก่กันได้ของพุทธสาวกแม้ว่าจะมีการสังคายนาเข้าช่วยไกลเกลี่ย แต่ก็ไม่ยอมให้แก่กันเพราะถือว่าฝ่ายของตนเป็นผู้ถูกแต่ผู้เดียว

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2533) สรุปเรื่องเกี่ยวกับนิกายทางพระพุทธศาสนาไว้ในหนังสือพระไตรปิฎกฉบับประชาชน มีความว่า ในช่วงระยะร้อยปีแรกหลังพุทธปรินิพพานพระพุทธศาสนามีแบบเดียว คือ ตามแบบที่พระเถระ เช่น พระมหากัสสป เป็นต้น ได้ประชุมกันทำสังคายนา ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ได้ทำที่เมืองเวสาลี (ได้กล่าวถึงไว้แล้วในเรื่องมูลเหตุ

แห่งการเกิดพระไตรปิฎก) การทำสังคายนาครั้งที่ 2 ในสมัยพระเจ้ากาฬโคทราช ประมาณ ปี พ.ศ.100 นี้เองทำให้เห็นความแตกแยกชัดเจนมากขึ้น เมื่อพวกวัชชีบุตรสายพระปุราณะ แยกตัวออกไปเป็นกลุ่มใหม่ เรียกว่า มหาสังฆิก (แปลว่า พวกมาก) สำหรับกลุ่มพระเถระ ที่รักษาวินัย ตามพุทธบัญญัติอย่างเคร่งครัด เรียกกันว่า กลุ่มสังคีติกาจารย์ ซึ่งต่อมา เรียกว่า เถรวาท (แปลว่า วาทะพระเถระ) หลังการทำสังคายนาในแต่ละครั้ง ซึ่งตรงกับที่ พระราชธรรมนิเทศ (2533) เขียนถึงเรื่องการแตกแยกนิกาย ในสมัยประมาณ พ.ศ.100 ว่า มีการปฏิบัติพระวินัยต่างกัน 2 สาย คือ

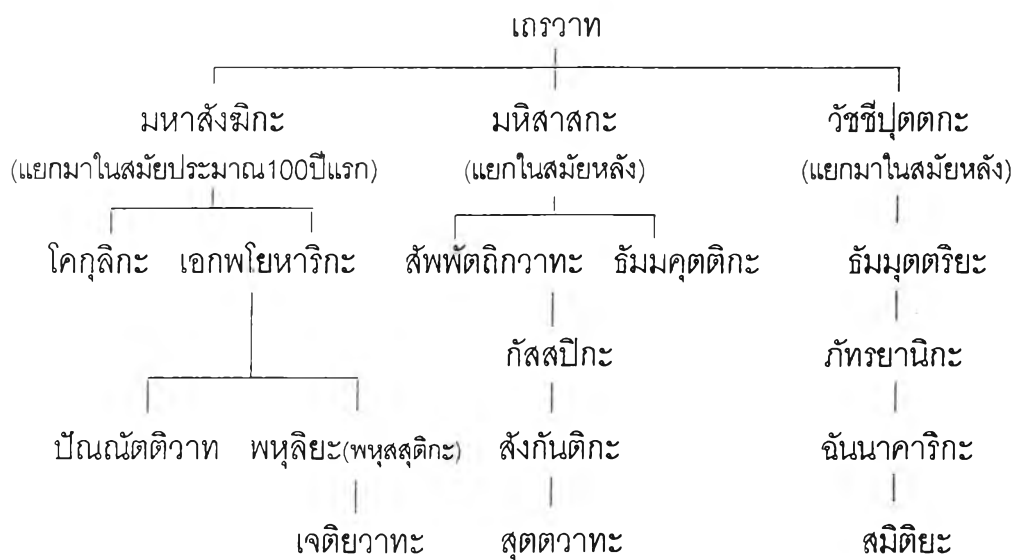
1. สายพระสังคีติกาจารย์ คือ พวกรักษาวินัยตามพุทธบัญญัติอย่างเคร่งครัด
2. สายพระปุราณะ คือ พวกปฏิเสศมติบางอย่างของพระสังคีติกาจารย์

ในยุคนั้น เนื้อความพระธรรมวินัย จะมีการสวดท่องจำกันในแต่ละสำนัก แล้วถ่ายทอดสั่งสอนให้แก่ศิษย์สืบต่อกันมา ต่อมามีนิกายแยกจาก มหาสังฆิกะ อีก 2 คือ โคกุกิลกะ กับ เอกพโยหาริกะ และแต่ละนิกายย่อย ยังแยกต่อไปอีก สรุปว่าภายในพุทธ ศักราช 200 สายมหาสังฆิกะ แยกออกไปอีก 5 นิกาย รวมเป็น 6 ทั้งหมดมหาสังฆิกะเอง

สำหรับในสาย เถรวาท มีนิกายแยกย่อยออกไปอีก 11 นิกาย รวมทั้งเถรวาทเอง เป็น 12 จึงทำให้มีนิกายแยกเป็นกลุ่ม ๆ ได้ 18 นิกาย

มีข้อพึงสังเกตว่า นิกายทั้ง 18 นิกายดังกล่าวนี้ มาถึงสมัยปัจจุบัน คงมีเหลือ แต่เพียงชื่อที่เรียกกันเพียงนิกายเดียว คือ เถรวาท ส่วนนิกายอื่น ๆ เสื่อมไปหมด แม้แต่นิกาย มหาสังฆิกะ ซึ่งเคยเป็นนิกายใหญ่ก็ไม่มีเหลืออยู่ แต่อาจกล่าวได้ว่า นิกายมหาสังฆิกะ ได้แปรรูปเป็นมหายานไปในที่สุด แต่ไม่มีชื่อเดิมเหลืออยู่

แผนภาพที่ 2.6 การแยกนิกาย 18 นิกาย

สรุปว่า ถ้าจะแบ่งฝ่ายใหญ่ ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ คือ ฝ่ายเถรวาท หรือพระพุทธศาสนาแบบที่ไทย พม่า ลังกา เขมร ลาว นับถืออยู่ ใช้ภาษาบาลีเป็นพื้นฐานในการศึกษา อีกฝ่ายหนึ่ง คือฝ่ายมหายาน เป็นพุทธศาสนาแบบที่ญี่ปุ่น จีน ทิเบต เวียดนาม และเกาหลี นับถืออยู่ ใช้ภาษาสันสกฤตเป็นพื้นฐานในการศึกษา ซึ่งขณะนี้โดยเฉพาะคัมภีร์ที่แปลเป็นภาษาจีน และภาษาทิเบตเป็นหลักฐานอยู่ และยังมีผู้แปลเป็นภาษาญี่ปุ่นต่อไปอีก

ค. การสร้างสถาบันและรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ

ในส่วนต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงแนวคิดในการสร้างสถาบัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มที่จะนำทฤษฎีพื้นฐานทางการอุดมศึกษา มาวางแนวทางในการสร้างรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ โดยมีกรอบแนวคิดที่ร่างขึ้นเป็นรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มีความเป็นนานาชาติ ตามแนวคิดของนักการอุดมศึกษาหลายท่าน รวมทั้งกล่าวถึงเอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดในการสร้างสถาบัน
2. ทฤษฎีพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ
3. กรอบแนวคิดในการสร้างรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ
4. เอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ

1. แนวคิดในการสร้างสถาบัน

การสร้างสถาบัน (Institution Building) หมายถึง การวางแผน การจัดโครงสร้าง การให้ข้อเสนอแนะในการจัดตั้งองค์การใหม่หรือการปรับปรุง (Reconstituted) องค์การเดิม โดยการ

- (1) เปลี่ยนแปลงค่านิยม หน้าที่ (Function)
- (2) สร้างหลักรวม และรักษาความสัมพันธ์และรูปแบบของการกระทำ (Action Pattern) ที่สอดคล้องกับมาตรฐานสังคม
- (3) ทำให้สถาบันได้รับความช่วยเหลือ และความนิยมจากสังคม (Mann (ed), 1975 : 134)

กล่าวโดยสรุปว่า การสร้างสถาบันเป็นการทำให้องค์การเกิดการเปลี่ยนแปลง หรือสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ โดยมีการวางแผน เพื่อให้สถาบันได้รับการยอมรับจากสังคม ซึ่งจะช่วยให้ได้รับความช่วยเหลือจากสังคมด้วย

องค์ประกอบในการสร้างสถาบัน (Elements of Institution Building)

ลักษณะ 5 ประการ ที่ควรคำนึงถึงว่าประกอบกันเป็นสถาบัน คือ (Esman and Siffin ใน Mann (ed), 1975 17, 18)

1. สภาวะการนำ (Leadership) ซึ่งหมายถึงกลุ่มของบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการกำหนดปรัชญา ค่านิยม หลักการ และกิจกรรมภาระหน้าที่ของสถาบัน และเป็นผู้ที่ทำหน้าที่อำนวยการในการดำเนินงาน และการสร้างความสัมพันธ์กับสังคม

2. หลักการ (Doctrine) หมายถึง ปรัชญา ค่านิยม หลักการ วัตถุประสงค์ ภาระหน้าที่ กิจกรรม และวิธีดำเนินการของสถาบัน กฎหมาย ความสัมพันธ์ชุมชน ซึ่งเน้นผลทางด้านสังคม

3. กิจกรรม (Program) หมายถึง การกระทำ (Actions) หลักสูตร การจัดการเรียนการสอนที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติหน้าที่ รวมทั้งการบริการ (Services) เพื่อทำให้เกิดผลผลิต

4. ทรัพยากร (Resources) หมายถึง ตัวป้อน (Inputs) ต่าง ๆ ได้แก่ เงิน สิ่งก่อสร้าง มนุษย์ เทคโนโลยี และข้อมูลสนเทศ

5. โครงสร้างภายใน (Internal Structure) หมายถึง โครงสร้าง และกระบวนการที่กำหนดขึ้น เพื่อให้สถาบันสามารถดำเนินการ และดำรงความเป็นสถาบันอยู่ได้ แต่อย่างไรก็ดี จุดเน้นของการสร้างสถาบันไม่ได้จำกัดอยู่ที่ลักษณะดังกล่าว แต่จะมุ่งเน้นที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์การกับสิ่งแวดล้อม คือ การพึ่งพาค้ำค้ำกัน (interdependencis) ระหว่างสถาบันกับส่วนอื่น ๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน การพึ่งพาค้ำค้ำกันระหว่างองค์การกับสิ่งแวดล้อม หมายถึง การแลกเปลี่ยน (Exchange) ระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่ (Entities) ขององค์การกับสภาพแวดล้อม ซึ่งอาจเรียกว่า การประสานงาน (Linkages) นั้นเอง

การประสานงานตามทัศนะของการสร้างสถาบัน จะมี 4 ประเภท คือ

1. การประสานงาน เพื่อความคงอยู่ของสถาบัน (Enabling Linkage) เป็นการสร้างความสัมพันธ์ กับองค์การที่มีบทบาทในการควบคุมอำนาจหน้าที่ของสถาบันและจัดสรรทรัพยากรให้แก่สถาบัน

2. การประสานงานเพื่อการปฏิบัติหน้าที่ (Functional Linkage) ซึ่งหมายถึง การสร้างความสัมพันธ์กับองค์การที่ส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่และการให้บริการของสถาบัน หรือส่งเสริมกระบวนการผลิตของสถาบัน ได้แก่ องค์การที่ให้ตัวป้อนแก่สถาบัน และองค์การที่ใช้ผลผลิต (Outputs) ของสถาบัน

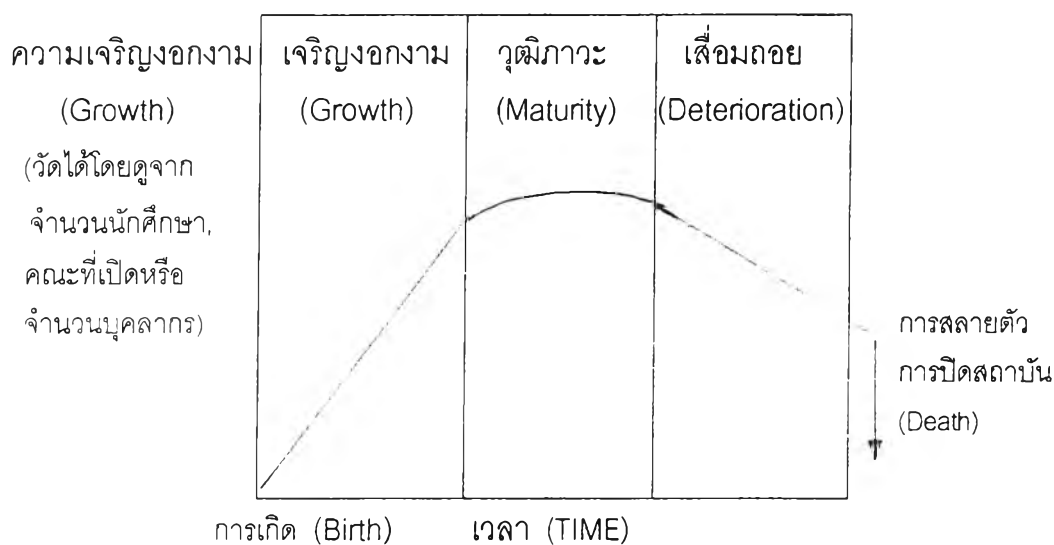
3. การประสานงานกับองค์การที่มีส่วนในการกำหนดมาตรฐาน และค่านิยม (Normative Linkage) ซึ่งมีอิทธิพลต่อหลักการ (Doctrine) และโปรแกรมของสถาบัน

4. การประสานงานเพื่อการเผยแพร่ทั่วไป (Diffused Linkage) เป็นการสร้างความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ ทั่วไป ซึ่งไม่สามารถจัดเป็นสมาชิกขององค์การอรูปนัย (Formal Organization) การประสานงานดังกล่าว คือ การสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างองค์การกับองค์ประกอบต่าง ๆ ที่แวดล้อมอยู่นั้นเอง และเนื่องจากองค์การแต่ละองค์การอาจมีหลายหน้าที่ ดังนั้นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละองค์การ อาจจะมีได้มากกว่า 1 อย่าง

วัฏจักรชีวิตขององค์การ หรือสถาบัน

เนื่องจาก การสร้างสถาบันเป็นการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยมีการวางแผน เพื่อให้สถาบันได้รับการยอมรับจากสังคมมีการแสวงหาทรัพยากรที่จำเป็นจากสภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อให้สถาบันเกิดขึ้น และดำรงความเป็นสถาบันอยู่ได้ โดยมีกิจกรรมตามภาระหน้าที่ แสดงว่า องค์การนั้นมีการเกิด มีการเจริญเติบโต และอาจล่มสลายไปได้เหมือนกับวัฏจักรของสิ่งมีชีวิตเหมือนกัน ไฮลด์ และ แอนโทนี (Hodge and Anthony, 1988:622) ได้กล่าวถึงวัฏจักรชีวิต ขององค์การหรือสถาบันว่ามีอยู่ 5 ระยะ ได้แก่ ระยะการเกิดหรือระยะลงทุน (Birth) ระยะเจริญงอกงาม (Growth) ระยะวุฒิภาวะ (Maturity) ระยะภาวะเสื่อมถอย(Deterioration) และ ระยะแห่งการสลายตัว (Death) หรือการปิดสถาบัน ตามที่แสดงในแผนภาพที่ 2.7

แผนภาพที่ 2.7 วัฏจักรชีวิตขององค์การหรือสถาบัน

1. ระยะการเกิด หรือระยะลงทุน (Entrepreneurial Stage)

ระยะนี้ การดำเนินงานค่อนข้างจะมีลักษณะไม่เป็นทางการ (Informal) สมาชิกในองค์การ จะรู้จักและติดต่อสัมพันธ์กันเป็นการส่วนตัว (personal) องค์การจะได้รับผลกระทบเป็น อย่างมาก จากบุคลิกลักษณะของบุคคลสำคัญ ๆ ขององค์การ (Personal) ความอยู่รอดของ องค์การในระยะนี้ ขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมให้เป็นที่ยอมรับ และความสามารถในการแสวงหาทรัพยากรเพื่อใช้ในการผลิต

2. ภาวะเจริญงอกงาม (Growth) ระยะนี้คนในองค์การรู้สึกว่า องค์การขาด ความเป็นกันเอง (Depersonalized) เนื่องจากองค์การจะมีขนาดใหญ่ขึ้น มีการสร้างสรรค์ งานใหม่ ๆ สมาชิกเพิ่มมากขึ้น บทบาทของสมาชิกและความสัมพันธ์ระหว่างกันเริ่มมีปัญหา ผู้นำต้องหากลยุทธ์ในการบริหารบุคคลให้ทำงานร่วมกันด้วยความสามัคคี

3. ระยะเวลาบรรลุวุฒิภาวะ (Maternity) องค์การระยะนี้จะมีอัตราการเจริญเติบโตค่อนข้างช้า งานที่สำคัญต้องรักษาสภาพให้องค์การสามารถดำเนินงานได้ แต่ไม่ค่อยมีผลผลิตหรือบริการใหม่ ๆ เริ่มอยู่ในภาวะหยุดนิ่ง มีการพัฒนาระเบียบ กฎเกณฑ์ ประเพณีต่าง ๆ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นระยะ Formulation and Control Stage.

4. ระยะเวลาแห่งการเสื่อมถอย (Deterioration) เป็นระยะที่เริ่มมีปัญหา เช่น บุคคลสำคัญในองค์การได้ออกไป ผลผลิตไม่เป็นที่ต้องการของตลาด มีการต่อต้านคนใหม่ ๆ แนวคิดใหม่ ๆ

การจัดการให้องค์การออกจากภาวะเสื่อมถอย อาจทำได้ 2 วิธี คือ วิธีแรก โดยการแต่งตั้งผู้บริหารระดับสูงคนใหม่ ที่มีความสามารถเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ซึ่งสามารถเปลี่ยนทิศทางขององค์การไปในทางที่ดีได้ ส่วนวิธีที่สอง อาจเข้าร่วมกับองค์การอื่นที่สามารถจะช่วยสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ ได้แก่ อาคาร สถานที่ เครื่องมือ บุคลากร ซึ่งนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

5. ระยะเวลาการสลายตัว หรือปิดสถาบัน ระยะนี้้องค์การหยุดแสดงบทบาทที่สำคัญ ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย หรือหยุดดำเนินการ ปิดสถาบันไป แต่การเสื่อมสลายของบางองค์การ อาจหมายถึงการเข้าไปร่วมกับองค์การใหญ่ ๆ ก็ได้

ในกรณีของการพัฒนารูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติในประเทศไทย ควรจะต้องศึกษาให้เข้าใจถึงระบบวัฏจักรขององค์กร ทั้ง 5 ระยะนี้ด้วย เพราะถ้าจะพิจารณาว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาตินี้เป็นองค์การที่กำลังจะจัดตั้งขึ้นใหม่ ก็จะต้องตรงกับระยะแรกของวัฏจักรนี้ แต่ถ้าคิดว่า ประเทศไทยมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ตั้งขึ้นอยู่ก่อนแล้ว และต้องการพัฒนาของเดิมให้มีรูปแบบใหม่ก็จำเป็นต้องศึกษาว่า ขณะนี้ มหาวิทยาลัยสงฆ์กำลังตกอยู่ในระยะใดของวัฏจักร จึงจะสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ เพื่อหาทางปรับปรุงให้ได้ตามรูปแบบที่ต้องการ

วัฏจักรชีวิตของมหาวิทยาลัยสงฆ์

มหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนสำหรับพระภิกษุ - สามเณร มาตลอดระยะเวลากว่า 40 ปี จากจุดเริ่มต้นที่มีเพียง 2 แห่ง จนปัจจุบันขยายออกเป็นวิทยาเขตกระจายไปทั่วทุกภูมิภาคอีก 16 แห่ง สอนของความจำเป็นสำหรับพระทั้ง 2 นิกาย เกี่ยวกับความยากลำบากที่จะต้องเดินทางมาเรียนในเมืองหลวง ซึ่งมีข้อจำกัดในเรื่องของที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมกับการเรียนการสอนทางด้านศาสนา และมีอีกหลายแห่งที่เตรียมการที่จะเปิดวิทยาเขตเพิ่มขึ้นอีก เช่น ที่วัดศรีสุทธาวาส จังหวัดเลย ที่วัดมงคลทัพพล้อ จังหวัดพิจิตร ที่วัดเนืองจางง์ จังหวัดชลบุรี ถ้าพิจารณาถึงปรากฏการณ์ของการเกิดวิทยาเขตต่าง ๆ แล้ว อาจพูดได้ว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์อยู่ในระยะการเกิดใหม่ และกำลังเติบโต แต่ถ้าพิจารณาถึงสภาพการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัย ทั้ง 2 แห่ง

คือ สภาการศึกษา มหาวิทยาลัย กับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และวิทยาเขตที่เกิดขึ้นในระยะแรก ๆ เช่น วิทยาเขตหนองคาย วิทยาเขตอุบลราชธานี วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ซึ่งจะมีปัญหาในเรื่องของสาขาวิชาที่เปิดสอนไม่เป็นที่สนใจของผู้เรียน ผู้สอนรู้สึกไม่มั่นคงในสถานภาพของอาชีพ ผู้บริหารไม่ได้แสดงให้เห็นว่าจะมีนโยบายในการปรับปรุงมหาวิทยาลัยให้พัฒนาขึ้น เช่น ในเรื่องของสภาพแวดล้อมและระบบการเรียนภายใน อาจารย์ เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย มีการลาออกกันมาก เป็นต้น สภาพการณ์เช่นนี้สามารถพิจารณาได้ว่า มหาวิทยาลัยกำลังอยู่ในสภาพเสื่อมถอย

การจะทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ออกจากภาวะเสื่อมถอย อาจทำได้หลายวิธี เช่น

วิธีที่ 1. สับเปลี่ยนผู้บริหารระดับสูงรูปแบบใหม่ ที่มีความรู้ ความสามารถที่จะเปลี่ยนทิศทางการบริหาร มีความคิดก้าวหน้ากว้างไกล และเข้าใจระบบการศึกษาอย่างดี วางนโยบายการผลิตพระบัณฑิต โดยมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน

วิธีที่ 2. มหาวิทยาลัยสงฆ์จะต้องร่วมมือกับสถาบันอุดมศึกษา และองค์กรอื่น ๆ ซึ่งสามารถจะช่วยสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ ได้แก่ อาคารเรียน สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องใช้ บุคคลากร ซึ่งจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

วิธีที่ 3. แสวงหารูปแบบหรือพัฒนารูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์แบบใหม่ โดยการศึกษาค้นคว้า วิจัย ให้ได้มาซึ่งรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่สามารถผลิตบัณฑิต และจัดทำภารกิจได้ตามจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน เพื่อที่มหาวิทยาลัยสงฆ์จะได้ปรับปรุงตามรูปแบบที่ค้นหามาได้

การเสนอรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาตินี้ จะตรงกับวิธีที่ 3 คือ การจะปรับปรุงมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้ได้ตามรูปแบบที่เหมาะสม จะต้องศึกษารูปแบบใหม่ ๆ ในการจัดการมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในอุดมการณ์ ซึ่งหวังว่าจะเป็นรูปแบบที่ดีที่สุดที่จะทำได้ในปัจจุบัน เพื่ออนาคต แต่การจะปรับปรุงมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่กำลังอยู่ในสภาพเสื่อมถอย ให้เป็นไปตามรูปแบบที่ศึกษามาได้นั้น จะมีโอกาสทำได้มากน้อยแค่ไหนเป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะมหาวิทยาลัยสงฆ์ในปัจจุบันมีสภาพความจำกัดของเรื่องต่าง ๆ มาก เช่น ค่านิยมในการจัดการศึกษาแบบพระ ความยึดติดกับสถานที่เดิม ความจำกัดของอาจารย์ เจ้าหน้าที่สายพระสงฆ์ ซึ่งมีภาระกิจอื่น ๆ นอกมหาวิทยาลัยจนไม่สามารถอุทิศเวลาให้มหาวิทยาลัยได้อย่างเต็มที่ และงบประมาณที่มีจำกัด เป็นต้น

2. ทฤษฎีพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ

นอกจากแนวคิดในการสร้างสถาบันของ เอสแมน และซิฟฟิน (Esmann and Siffin) ที่ใช้เป็นหลักในการสร้างรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์สากล ดังที่กล่าวในรายละเอียดไปแล้วในตอนที่ 1 นั้น ผู้วิจัยศึกษารูปแบบในการจัดสถาบันอุดมศึกษา ของ โนลส์ (Knowles, 1970) ซึ่งเสนอเรื่องการจัดการไว้ 2 ภาค คือ ภาคเกี่ยวกับการจัดการบริหาร

ทั่วไปกับการจัดการบริหารงานวิชาการ ได้ศึกษาเกี่ยวกับปรัชญาพื้นฐานทางการจัดการอุดมศึกษาของบรูเบเคอร์ และรูดี (Brubacher and Rudy, 1976) ซึ่งเขียนไว้อย่างครอบคลุมงานอุดมศึกษาอย่างชัดเจน ยังมีงานวิจัยเปรียบเทียบสถาบันอุดมศึกษา 12 ประเทศ ที่ศึกษาโดย อัลบัค (Albach, 1981) ซึ่งกำหนดมิตินงานอุดมศึกษาสำหรับใช้เปรียบเทียบได้น่าสนใจมาก นอกจากนี้มีการแบ่งมิตินงานอุดมศึกษาที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนต่างชาติของอีเมอร์สัน (Emerson, 1993) ซึ่งมีความทันสมัยที่สุด ในปัจจุบัน การศึกษาทั้งหมดที่กล่าวมานี้ สรุปได้ดังนี้

แผนภาพที่ 2.8 สรุปการจัดการอุดมศึกษาของ โนลส์ (Knowles, 1970)

การจัดการอุดมศึกษาของ โนลส์ (Knowles, 1970)

1. การจัดการบริหารทั่วไป
 - กฎหมายการจัดตั้งสถาบัน กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของสถาบัน
 - การจัดองค์กรบริหารภายในสถาบัน
 - ความสัมพันธ์ต่อชุมชน สมาคมศิษย์เก่า
 - การพัฒนาด้านต่าง ๆ งานบุคลากร เจ้าหน้าที่
 - งานอาคารสถานที่ การจัดทำงบประมาณ
2. การจัดการบริหารงานวิชาการ
 - ระเบียบปฏิบัติงานวิชาการ / ปฏิทินการศึกษา
 - การบริหารงานวิชาการ / การบริหารหลักสูตร
 - การรับนักศึกษาเข้า ทรรศการการเรียนการสอน
 - การจัดการศึกษาผู้ใหญ่ การบริหารงานอาจารย์
 - งานกิจการนิสิตนักศึกษา งานกีฬา และพัฒนานิสิต
 - งานสุขภาพ อนามัย งานด้านศาสนา
 - องค์การบริหารงานสัมพันธ์

1. การจัดการอุดมศึกษาของ โนลส์ (Knowles, 1970) แบ่งเป็น 2 ภาค คือ

1.1 เกี่ยวกับการจัดการบริหารทั่วไป

1.1.1 กฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของสถาบันและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสถาบันการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาต้องมีกฎหมายรองรับสถานะภาพ เพื่อให้สิทธิในการดำเนินการของสถาบันในขอบเขตที่กำหนด และสำหรับการบริหารงานภายในสถาบันแต่ละแห่ง ต้องมีการวางกฎระเบียบ ข้อบังคับสำหรับเป็นข้อตกลงให้ผู้ปฏิบัติงานร่วมกันเป็นจำนวนมากได้อยู่ด้วยกันอย่างมีระเบียบ การวางกฎระเบียบ ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ จะนำแบบอย่างจากที่อื่นมาใช้จะกำหนดโดยผู้บริหาร หรือสมาชิกทุกคนในสถาบันร่วมกัน

สร้างขึ้น ก็แล้วแต่ข้อกำหนดของกฎหมายรับรองสถาบัน

1.1.2 การจัดองค์กรบริหารภายในสถาบัน สถาบันแต่ละแห่ง จะต้องมีการจัดองค์กรบริหารงานภายใน ให้เป็นระบบ ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกคล่องตัวในการปฏิบัติงานเป็นสำคัญ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งมีผู้ปฏิบัติงานทั้งที่เป็นพระสงฆ์ และฆราวาส จึงต้องมีลักษณะเฉพาะของตนเอง

1.1.3 การวางแผนของหน่วยงาน องค์กรที่ดีจะต้องมีการวางแผนงานเพื่อใช้เป็นการกำหนดงานในอนาคต ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ตลอดจนการวางแผนปฏิบัติงานประจำปี เพื่อใช้เป็นเครื่องกำกับการทำงานให้บรรลุจุดประสงค์ และง่ายต่อการติดตามประเมินผลการทำงาน การวางแผนที่ดี ย่อมหมายถึงการปฏิบัติงานที่สำเร็จไปแล้วครั้งหนึ่ง

1.1.4 การบริหารงานทั่วไป ในหน่วยงานที่มีบุคลากรจำนวนมาก จะมีการติดต่อประสานงานมากตามไปด้วย งานธุรการต่าง ๆ จะมีมากขึ้น เช่น หนังสือเข้า หนังสือออก การรับเรื่องราวคำร้องต่าง ๆ การขอใช้บริการยานพาหนะ การให้บริการแก่บุคลากรในองค์กรและผู้มาติดต่อ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้อยู่ในงานบริหารทั่วไป ซึ่งเป็นบริการพื้นฐานทั่วไปขององค์กร การจัดการบริหารทั่วไปได้ดี จะช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพของการทำงานในองค์กร

1.1.5 ความสัมพันธ์ต่อชุมชน การพัฒนาด้านต่าง ๆ และสมาคมศิษย์เก่า สถาบันอุดมศึกษามีหลักการในการให้บริการแก่คนในชุมชน เป็นผู้ชี้แนะและพัฒนาในด้านต่าง ๆ การที่จะให้ชุมชนมาใช้บริการจากสถาบัน จำเป็นต้องเปิดตัวให้ชุมชนรู้จักและมอบความเชื่อถือให้ การที่สถาบันได้รับความเชื่อถือจากชุมชน จะทำให้สถาบันดำรงอยู่ได้ การสอน การวิจัย การให้บริการวิชาการทางสถาบันจะต้องจัดทำแผนงานโครงการไว้ล่วงหน้า และประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้ทราบเพื่อให้ไปใช้บริการได้ สมาคมศิษย์เก่าที่มีสัมพันธภาพที่ดีต่อสถาบัน จะช่วยอุดหนุนและส่งเสริมสถาบันได้มาก

1.1.6 งานบุคลากร - เจ้าหน้าที่ มหาวิทยาลัยมีบุคลากรหลัก ๆ อยู่ 3 ประเภท คือ อาจารย์ บุคลากรส่งเสริมการสอน และเจ้าหน้าที่คณงานบุคลากรแต่ละประเภท มีภาระหน้าที่รับผิดชอบแตกต่างกัน การรับเข้า มีกฎเกณฑ์ที่แตกต่างกัน การจัดงานรับผิดชอบ การแบ่งสายบังคับบัญชาย่อมแตกต่างกันด้วย แต่สิ่งที่ต้องการเหมือนกัน คือ สวัสดิการ ขวัญและกำลังใจ การที่จะบริหารให้บุคลากรแต่ละกลุ่มอยู่รวมกันได้อย่างมีความสุข มีความสบายใจ มีสวัสดิการ มีขวัญและกำลังใจได้นั้นมีความสำคัญมาก จำเป็นต้องอาศัยการจัดการที่ดี เพราะบุคลากรที่มีคุณภาพ มีขวัญและกำลังใจในการทำงานที่ดีจะทำให้งานมีประสิทธิภาพ

1.1.7 งานอาคารสถานที่ มีความสำคัญในเรื่องให้บริการแก่การใช้งานของบุคลากรประเภทต่าง ๆ รวมถึงการรองรับนิสิตนักศึกษา การบริหารให้มีการใช้อาคาร

สถานที่อย่างคุ้มค่า จะทำให้ประหยัดงบประมาณ และเสียทรัพยากรน้อยลง ในขณะที่เดียวกันการใช้อาคารสถานที่อย่างประหยัดเกินไป และการจัดสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม จะมีผลเสียแก่การทำงานและการเรียนการสอน

1.1.8 การจัดงบประมาณ และการจัดหาทุน เป็นสิ่งที่จำเป็นมาก เพราะการดำเนินงานต่าง ๆ ถ้าขาดงบประมาณจะทำให้งานหยุดซังก และดำเนินต่อไปได้ยาก การจัดงบประมาณจะทำให้ทราบว่า จะมีทุนเพียงพอที่จะปฏิบัติตามแผนได้หรือไม่ ถ้าไม่พอจะดำเนินการหาทุนมาเพิ่มเติมได้จากไหน และควรเตรียมการอย่างไร

1.2 เกี่ยวกับการจัดการบริหารงานวิชาการ แบ่งงานไว้ดังนี้

1.2.1 การจัดทำระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการ การกำหนดการลงทะเบียน ระเบียบการยื่นขอลาศึกษา งาน การส่งข้อสอบ การให้เกรดผลการเรียน การทำผลงานวิชาการ ฯลฯ เป็นเรื่องที่ต้องมีระเบียบปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน

1.2.2 การบริหารงานวิชาการ และการบริหารหลักสูตร เช่น การกำหนดวิชาให้ลงทะเบียนก่อนหลัง การหมุนเวียนอาจารย์ผู้สอนรายวิชา การจัดหลักสูตรร่วมกัน ระหว่างภาควิชาหรือข้ามคณะวิชา การจัดเวลาสอนซ่อมเสริม เป็นเรื่องที่จะต้องดูแลปรับปรุงอย่างใกล้ชิด

1.2.3 การรับนักศึกษาเข้า ต้องคำนึงถึงศักยภาพ ของมหาวิทยาลัย ว่ามีความพร้อมแค่ไหน อาคารพอเพียงต่อการรับนักศึกษาเพิ่มหรือไม่ ผู้สมัครควรมีคุณสมบัติอย่างไร อาจารย์มีความพร้อมอย่างไร ข้อสอบที่ใช้คัดเลือกผู้สมัครเข้าศึกษา ควรจัดเองหรือใช้ข้อสอบมาตรฐาน

1.2.4 ทรัพยากรการเรียนการสอน มีครบถ้วนและเพียงพอหรือไม่ เพียงพอกับจำนวนผู้เรียนอย่างไร ต้องเตรียมการสอนก่อนใช้งาน 2 - 3 วัน

1.2.5 การจัดการศึกษาผู้ใหญ่ สำหรับผู้เรียนที่มีอายุเกินวัยเรียนปกติ ได้แก่ผู้ที่ทำงานแล้วกลับมาเรียน ผู้ที่สนใจเรียนหลักสูตรพิเศษเพิ่มเติม บุคคลเหล่านี้มีวุฒิและประสบการณ์ไม่เท่าผู้เรียนปกติ จึงต้องจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับพื้นฐานความรู้ อาจใช้การเรียนแบบค้นคว้าด้วยตนเอง การศึกษาแบบวิเคราะห์ หรือการศึกษาในระบบทางไกล สำหรับมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีความหลากหลายในเรื่องอายุของผู้เรียน เพราะไม่มีข้อจำกัดในเรื่องนี้

1.2.6 การบริหารงานอาจารย์ มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงมักจะดูได้จากชื่อเสียงของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องให้ความสำคัญแก่อาจารย์ ที่มีคุณภาพให้มาก การอำนวยความสะดวก การให้ขวัญและกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนี้กฎเกณฑ์ในการทำผลงานทางวิชาการสำหรับอาจารย์ ก็มีความสำคัญเพราะจะเป็นการกระตุ้นให้อาจารย์มีความกระตือรือร้นในการทำงาน การบริหารงานอาจารย์ที่ดีที่สุดคือการทำให้อาจารย์เกิดความรู้สึกว่าได้บริหารตนเอง

1.2.7 งานกิจการนิสิตนักศึกษา เป็นงานหลักของมหาวิทยาลัย จะต้องจัดการอย่างไรให้นิสิตมีการพัฒนาตนเองได้มากขึ้น ในระหว่างที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัย ทำอย่างไร จึงจะบริการนิสิตให้มีความสะดวกที่สุดในการศึกษาเล่าเรียน ทั้งทางตรงและทางอ้อม บุคลากรที่ทำงานด้านกิจการนิสิตต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจ และสนใจในด้านนี้อย่างจริงจัง

1.2.8 งานกีฬาและพัฒนาการนิสิต เป็นงานที่จะพัฒนาการด้านร่างกาย นิสิตนักศึกษาให้เจริญเต็มวัย และรักษาสุขภาพอนามัยให้แข็งแรง จึงจำเป็นต้องมีการส่งเสริมให้เล่นกีฬาทุกประเภทตามความถนัดและความชอบ ต้องมีอุปกรณ์ สถานที่ มีบุคลากรคอยแนะนำให้พร้อมเสมอ สำหรับผู้เรียนที่เป็นพระสงฆ์ คงต้องคิดวิธีออกกำลังกายที่มีความเหมาะสมกับสมณะสาธูป

1.2.9 งานสุขภาพและอนามัย มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องมีสถานพยาบาลสำหรับดูแลสุขภาพของนิสิตนักศึกษาที่เจ็บป่วย พร้อมทั้งการติดตามดูแลเยี่ยมเยียน

1.2.10 งานด้านศาสนา ในมหาวิทยาลัยใหญ่ จะมีคนจากหลายเชื้อชาติจากหลายศาสนา เข้ามาเรียนร่วมกัน มหาวิทยาลัยต้องจัดสถานที่บำเพ็ญกิจประจำของแต่ละศาสนาตามความเหมาะสมให้เกิดความรู้สึกละมุนที่ไม่มีกีดกันทางด้านศาสนา ลัทธิความเชื่อ

1.2.11 องค์การบริหารงานสัมพันธ์ ในเมื่อมีคนหลายเชื้อชาติ หลายศาสนาเข้ามาเรียนรวมกัน มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องจัดองค์การบริหารงานสัมพันธ์ เป็นกรณีพิเศษดำเนินงานประสานสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นภายในมหาวิทยาลัย กลุ่มต่าง ๆ จะได้ศึกษาเล่าเรียนอย่างมีความสุขไม่รู้สึกถึงการแบ่งแยกกันเป็นกลุ่ม ๆ

แผนภาพที่ 2.9 สรุปปรัชญาการศึกษา ของบลูเบเคอร์ และรูดี (Brubacher & Rudy, 1976)

ปรัชญาการศึกษา ของบลูเบเคอร์และรูดี (Brubacher & Rudy, 1976)

พัฒนาจิตใจของผู้เรียน

 เครื่องวัดระเบียบวินัย

 ยึดมั่นระเบียบแบบแผน

 สร้างอุดมการณ์ต่อตนเอง

พัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

 ฝึกเป็นสุภาพชน

สร้างคุณค่าความเป็นอิสระ

 เคารพในสิทธิเสรีภาพ

2. ปรัชญาการศึกษาของ บรูเบเคอร์ และ รูดี (Brubacher and Rudy, 1976) ได้กล่าวถึงปรัชญาการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ที่เน้นใน 3 เรื่อง คือ

2.1 การพัฒนาจิตใจของผู้เรียน (Mental Discipline) เพื่อให้เป็นผู้ที่เคร่งครัดในระเบียบวินัย ยึดมั่นในระเบียบแบบแผน สร้างอุดมการณ์ให้แก่ตนเอง

2.2 การพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (Humanism) เน้นการฝึกให้เป็นสุภาพชน

2.3 สร้างคุณค่าแห่งความเป็นอิสระ (Value - Free) ในการดำเนินการในสถาบันอุดมศึกษา เป็นสถานที่ให้การบริการวิชาการแก่สังคม (Service Station) ช่วยพัฒนาคนให้เคารพในสิทธิเสรีภาพ

จะเห็นได้ว่าปรัชญาที่เน้นใน 3 เรื่องนี้ ยังใช้เป็นพื้นฐานได้อย่างดี เป็นแนวทางเดียวกับการฝึกฝนตนเองของพระสงฆ์ คือให้เคร่งครัดในศีล คือ ระเบียบวินัยของพระ ฝึกให้เป็นผู้มีความเมตตา กรุณา ให้มี หิริ โอตตัปปะ ซึ่งเป็นธรรมที่ช่วยคุ้มครองโลกให้มีสันติสุข สิ่งเหล่านี้ เป็นพื้นฐานของความเป็นสุภาพชน ฝึกการมองเหตุการณ์ต่างๆ อย่างเข้าใจตามสภาวะของธรรมชาติ สร้างอุดมการณ์ในการช่วยเหลือสังคม สิ่งเหล่านี้ คือแนวคิดของความเป็นสากล ซึ่งสถาบันอุดมศึกษาทั่วไปไม่ได้ดำเนินการอย่างจริงจังในเรื่องนี้ แต่ไปเน้นความสำคัญในเรื่องการฝึกหัดความเป็นเลิศทางวิชาการและวิชาชีพ มากกว่าคุณธรรม ดังนั้นมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ ต้องกำหนดปรัชญาเฉพาะให้ชัดเจนตามแนวทาง ของปรัชญาพื้นฐาน ดังกล่าว

แผนภาพที่ 2.10 สรุปมิติการจัดสถาบันอุดมศึกษา ของอัลทบัค (Altbach, 1981)

มิติการจัดสถาบันอุดมศึกษา ของอัลทบัค (Altbach, 1981)	
อุดมการณ์	
ความเสมอภาค	ประชาธิปไตย
อิสระทางวิชาการ	กระจายอำนาจ
การจัดการ	
สภาพทางภูมิศาสตร์	ขนาด
งบประมาณรัฐ	อิทธิพลการเมือง - การเงิน
ความร่วมมือของเอกชน	
สอดคล้องกับกฎหมาย ระเบียบ	
ภารกิจ	
แก้ปัญหาสังคม	ประสานงาน
นโยบายรับนักศึกษา	วิจัยประยุกต์

3. มิติการจัดการสถาบันอุดมศึกษาของ อัลทาบัค (Althach,1981) ซึ่งได้จากการวิจัยเปรียบเทียบสถาบันอุดมศึกษาใน 12 ประเทศ โดยจัดมิติการจัดการอุดมศึกษาไว้ 9 เรื่อง คือ

3.1 ความเป็นมาของสถาบัน ประกอบด้วยลักษณะที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพทางภูมิศาสตร์และขนาด ความคล้ายคลึงและความหลากหลายระหว่างสถาบัน อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจ

3.2 นโยบายและเป้าหมายของการอุดมศึกษา ที่สนองความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ความเสมอภาคของคน ความเป็นประชาธิปไตย การจรรโลงสร้างสรรค์ และการช่วยแก้ปัญหาสังคม

3.3 รัฐบาลและการจัดสรรงบประมาณ รวมทั้งความร่วมมือจากเอกชน อิทธิพลทางการเงินในระดับต่าง ๆ

3.4 การวางแผน ที่สอดคล้องกับกลไกทางการเมือง กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ

3.5 การประสานงานที่มีเป้าหมายที่ชัดเจน มีการกระจายอำนาจ ใช้วิธีที่หลากหลาย

3.6 ความเป็นอิสระทางวิชาการ

3.7 นโยบายการรับนักศึกษาเข้าเรียน

3.8 ทิศทาง และการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร

3.9 การวิจัยที่ดำเนินการในสถาบัน

มิติการจัดการอุดมศึกษาทั้ง 9 เรื่องนี้ เป็นมิติที่แสดงองค์ประกอบหลัก ๆ ที่สถาบันอุดมศึกษาในประเทศต่าง ๆ ยอมรับว่ามีความสำคัญที่จะต้องพิจารณาก่อน การจัดสถาบันอุดมศึกษานานาชาติ จำเป็นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบร่วมที่เป็นหลักดังกล่าว เนื่องจากการประสานความร่วมมือระหว่างสถาบันอุดมศึกษาตามแนวทางนานาชาติ จะต้องมีการจัดองค์ประกอบองค์กรและงานที่สอดคล้องกัน เป็นระบบที่ใกล้เคียงกัน จึงจะประสานงานกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงได้นำมิติต่าง ๆ เหล่านี้มารวมเป็นข้อมูลหลักประกอบการพิจารณา

นอกจากนี้ อัลทาบัค ยังศึกษาพบอีกว่า การคิดสร้างสถาบันทางการอุดมศึกษาขึ้นมาใหม่จะดีกว่าการพัฒนาปรับปรุงสถาบันเดิมที่มีอยู่แล้ว เพราะมีข้อจำกัดมากในการที่คิดจะปรับปรุงให้ได้อย่างที่ต้องการ

แผนภาพที่ 2.11 รูปการจัดการจัดสถาบันอุดมศึกษานานาชาติ ของอีเมอร์สัน (Emerson, 1993)

การจัดการจัดสถาบันอุดมศึกษานานาชาติ ของอีเมอร์สัน (Emerson, 1993)

การบริหาร

ภาระหน้าที่จัดการศึกษา นโยบาย การหางบประมาณ
คณะกรรมการบริหารชุดต่าง ๆ งานแลกเปลี่ยนอาจารย์ นักศึกษา
ระบบบริหารภายใน การจัดห้องสมุด โครงการประชุมนานาชาติ

การเรียนการสอน

หน่วยพัฒนาอาจารย์/หลักสูตรพัฒนา
ประชุมสัมมนาวิชาการ/ทุนการศึกษาต่อ
พัฒนาหลักสูตรนานาชาติ/โปรแกรมพิเศษนานาชาติ
โปรแกรมสอนระหว่างชาติ

บริการนักศึกษานานาชาติ

หน่วยปรึกษาแนะแนว ศูนย์ฝึกทักษะทางการศึกษา
หอพัก สโมสรนานาชาติ/ประชุมปัญหานานาชาติ
กิจกรรมสัปดาห์นานาชาติ

ชุมชนสัมพันธ์

ตระหนักในปัญหาโลก จัดข้อมูลพื้นฐานโลก
เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ต่างประเทศ
สัมพันธ์สถาบันนานาชาติ
ให้ - รับ ความช่วยเหลือ
จัดการศึกษาทางไกลให้คนในต่างประเทศ

4. รูปแบบการจัดการจัดสถาบันอุดมศึกษาที่มีลักษณะเป็นนานาชาติของ อีเมอร์สัน (Emerson, 1993) ได้กำหนดไว้ 4 ส่วน ดังนี้

4.1 ส่วนการบริหาร ประกอบด้วย ส่วนที่เป็นภาระหน้าที่การจัดการศึกษาของสถาบัน นโยบาย กระบวนการหางบประมาณ คณะกรรมการบริหารงานชุดต่าง ๆ งานแลกเปลี่ยนอาจารย์และนักศึกษา ระบบบริหารงานภายใน การจัดห้องสมุด โครงการประชุมในระดับนานาชาติ

4.2 ส่วนการเรียนการสอน ประกอบด้วย หน่วยพัฒนาอาจารย์ และหลักสูตรการพัฒนาอาจารย์ การจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ ทุนการศึกษาต่อ การพัฒนาหลักสูตรนานาชาติ โปรแกรมพิเศษเพื่อภารกิจนานาชาติ โปรแกรมการสอนระหว่างชาติ

4.3 ส่วนบริการนักศึกษานานาชาติ มีเจ้าหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะแนวผู้เรียน มีศูนย์ฝึกทักษะทางการศึกษาแต่ละเรื่อง การจัดการด้านหอพัก การเข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับปัญหาโลก สโมสรนานาชาติ กิจกรรมสัปดาห์นานาชาติ

4.4 ส่วนการประชุมชนสัมพันธ์ มี 2 ระดับ คือ ในประเทศ และต่างประเทศ ในประเทศมีการจัดโปรแกรมต่าง ๆ ให้นักศึกษาตระหนักในปัญหาของโลก จัดข้อมูลพื้นฐานทั่วโลกไว้ให้ค้นคว้า มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในต่างประเทศ เน้นการสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันนานาชาติทั้งด้านการให้ความช่วยเหลือและการรับความช่วยเหลือ ตลอดจนจัดการศึกษาทางไกลให้คนอยู่ในต่างประเทศ

การจัดแบ่งองค์ประกอบของงานทางการอุดมศึกษาตามแนวของ อีเมอร์สัน เป็นแนวทางที่ใช้ได้ตรงกับการจัดตามแนวของความเป็นสากล ทั้งองค์ประกอบด้านการบริหาร ด้านการเรียนการสอน ด้านบริการนักศึกษานานาชาติ และด้านการประชุมสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

3. นานาทัศนะทางการอุดมศึกษา ของนักการศึกษาต่างประเทศ

นอกจากทฤษฎีหลัก ๆ ทางการศึกษาที่กล่าวมาแล้ว ยังมีนักการอุดมศึกษาอีกหลายท่าน ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการบริหารงานอุดมศึกษา ไว้ดังต่อไปนี้

แฮนคอมบ์ และนอร์แมน ได้กล่าวถึงงานที่ทำนายผู้บริหารงานอุดมศึกษาว่า มีอยู่ 3 เรื่องที่เกี่ยวข้องเนื่องกัน คือ การจัดตั้งสถาบันใหม่ บริหารภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ และการรักษาเอกภาพของมหาวิทยาลัย ที่มีนักศึกษาหลายชาติหลายภาษา โดยให้ข้อคิดเห็นว่าสถาบันใหม่ ๆ จะมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะวัฒนธรรมในสถาบันที่มีนักศึกษาหลายชาติหลายภาษาเรียนร่วมกัน สถาบันใหม่จะต้องมีทีมงานบริหารคอยชี้แนะให้สถาบันเจริญเติบโตพัฒนาอยู่เรื่อย ๆ จะต้องนำปรัชญาและหลักการมาพัฒนาไปสู่การปฏิบัติที่ชัดเจน ต้องมีการจัดการเกี่ยวกับการสื่อสารทั้งภายในและภายนอก ให้เปิดรับเรื่องราวแลกเปลี่ยนกับภายนอก เพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพให้แก่บุคลากรของสถาบัน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับสถาบัน และต้องหาทางจัดการกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้อยู่ตลอดเวลา (Hanscombe and Norman, 1993)

แมคฟาแลนด์ และคณะ เสนอแนวคิดเรื่องบทบาทขององค์กรบริหารของสถาบันอุดมศึกษาว่า จะต้องมีการประสานงานระหว่างองค์กร นักศึกษา ประชาคมภายใน และภายนอกสถาบันที่เกี่ยวข้อง โดยพยายามให้เกิดการกระจายอำนาจไปสู่ประชาคมกลุ่มต่าง ๆ ให้มากที่สุด ซึ่งจะแตกต่างจากบทบาทของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในสมัยก่อน ซึ่งยึดการรวบอำนาจไว้ที่หน่วยบริหาร (Macfarland and other, 1994) และผู้บริหารจะต้องทำหน้าที่สนับสนุนการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดประสบการณ์จริง นำไปปฏิบัติงานได้ เมื่อจบการศึกษาออกไป (Likert, R and Likert, J.G. 1976)

หากผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของการกระจายอำนาจบริหารออกไปแล้ว ก็จะเป็นปัญหาได้ ดังที่ เกษม สุวรรณกุล และ วิจิตร ศรีสะอ้าน ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า "ถ้ามหาวิทยาลัยอยู่ในระบอบราชการ คนดีจะไม่มีรับราชการ อำนาจจะอยู่ที่คนกลุ่มเดียวคือ

สภา และถ้าได้ผู้บริหารที่เลือกมาไม่ถึงจริง ก็จะมีปัญหาเหมือนขอนแก่นและรามคำแหง" (พรทิพย์ ดีสมโชค, 2537)

สำหรับการส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยของรัฐมีความเป็นอิสระนั้น สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ได้สนับสนุนในเรื่องนี้ โดยออกหนังสือเวียน ด่วนที่สุด ที่ นร.0711/2303 ลงวันที่ 7 มิถุนายน 2534 มีเนื้อความสรุปว่า เห็นด้วยกับหลักการที่จะพัฒนามหาวิทยาลัยของรัฐ ให้มีความเป็นอิสระและคล่องตัวมีประสิทธิภาพและเป็นประสิทธิผล ตรงกับที่ คอร์ทเน่ (Courtney) กล่าวว่า ในอนาคต การบริหารการศึกษาแบบระบบราชการจะลดน้อยลง (สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม, 2538)

ริชาร์ด (Richard, 1993) ได้พูดถึงภาวะผู้นำว่า ผู้บริหารระดับสูงขององค์กรจะต้องมีความรู้เฉพาะทาง ทั้งด้านเนื้อหาสาระและกระบวนการเป็นอย่างดี โดยกำหนดว่า ผู้บริหารต้องมีความสามารถเด่น ๆ ดังนี้

1. สามารถบริหารให้บรรลุผลในระยะสั้นได้ การทำงานแต่ละขั้นตอนจะต้องมีผลการดำเนินงานจริงให้เห็น
2. สามารถก่อให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว สามารถตั้งหัวหน้าทีมแต่ละเรื่องได้ดี
3. สามารถดำเนินการให้มีการออกกฎระเบียบ ทบทวน ปรับเปลี่ยนกลวิธีในการทำงาน ให้สำเร็จในแต่ละเรื่องได้

นอกจากนี้ อาร์เดย์ (Ardrey, 1990) ได้ให้ข้อคิดว่า การบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมายของสถาบันนั้น ผู้บริหารจะต้องยอมรับว่าความร่วมมือเป็นความสำคัญต่อความสำเร็จ ทำให้คนประนีประนอมกัน รู้จักระเบียบวินัย เห็นกฎเกณฑ์ทางสังคมมากกว่าส่วนตัว และผู้บริหารควรมีการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ เพื่อความเหมาะสมกับงานบริหารที่ผันผวน เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (Handsome and Norman, 1993)

ริชแมนด์ และฟาร์มเมอร์ (Richman and Farmer, 1974) ได้กล่าวเสริมถึงบทบาทของมหาวิทยาลัยว่า เป็นลักษณะของการรับเข้าปรับเปลี่ยนและส่งออก (Importing-Transforming and Exporting System) ซึ่งรวมเป็นส่วนเดียวกันทั้งหมด ซึ่งขึ้นกับสิ่งแวดล้อมที่ครอบคลุมอยู่ในวงกว้าง คือ สังคม ตรงกับที่ เดลเวิร์ดและคณะ (Deworth and Association, 1980) ได้เน้นให้เห็น ความสำคัญของความเป็นเอกภาพภายในสถาบัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญขององค์กรที่มีหน่วยย่อยขององค์กรต่าง ๆ ประกอบอยู่ภายใน และแต่ละหน่วยย่อยจะมีการกิจและวัตถุประสงค์ย่อย ๆ ลงไปอีกจึงต้องมีกรอบคิดเป็นเอกภาพในแนวเดียวกันรวมเป็นภาพองค์การของสถาบันใหญ่

สถาบันการศึกษาแห่งชาติของอเมริกา ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดตั้งมหาวิทยาลัยใหม่ สรุปได้ 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เกี่ยวกับผู้มีส่วนร่วม ควรประกอบด้วย ผู้บริหารซึ่งมีอธิการบดี คณบดี หัวหน้าภาควิชา ผู้พัฒนาวิชาการ คณะกรรมการเฉพาะกิจ ผู้ประเมิน ผู้ช่วยระดับต่าง ๆ โดยที่อาจารย์ผู้สอน ผู้บริหาร ผู้พัฒนาวิชาการ กรรมการ ต้องมีความชำนาญพิเศษครบ ตามความต้องการของหลักสูตร

ส่วนที่ 2 เรื่องที่ต้องพิจารณา ในประเด็นต่าง ๆ คือ ความจำเป็น ความต้องการ ตามปรัชญา รูปแบบที่เหมาะสม บทบาทของผู้มีส่วนร่วม ทรัพยากรที่มีอยู่และที่สามารถ เสาะแสวงหาได้ กำหนดเวลาและขอบเขต ข้อจำกัดของเวลาที่ดำเนินระยะต่าง ๆ นโยบาย และมาตรฐานการทำงานหลัก ๆ ตารางกำหนดการดำเนินการ (National Institute of Education 1984) ในการนี้ เซมสกี และแมสซี (Zemsky and Massey, 1991) แนะนำให้คำนึงถึง ความเป็นไปได้ 4 ประการ คือ การเงิน การศึกษา การเมือง และจริยธรรม กล่าวคือ

การเงิน ให้พัฒนาแหล่งงบประมาณ เงินบริจาค เพียงพอหรือไม่ มีแนวทางการบริหารเงินที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล มีการตรวจสอบ ที่เป็นระบบและเป็นรูปธรรม ชัดเจนหรือไม่

การศึกษา มีข้อกำหนดที่สามารถบ่งชี้คุณภาพของหลักสูตรการสอน แนวทางการปรับปรุง การยกเลิกบางวิชา ที่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่

การเมือง การจัดตั้งสถาบันเป็นไปตามข้อกำหนด กฎ ระเบียบ อย่างไร

จริยธรรม การดำเนินงานทุก ๆ ด้านของสถาบันเป็นไปตามมาตรฐานวิทยฐานะ จรรยาบรรณของวิชาการ ศาสตร์ที่เฉพาะ และวิชาชีพหรือไม่อย่างไร

นอกจากนี้ องค์กรกลุ่มผู้นำของสถาบัน คือ สภามหาวิทยาลัย สภาคณาจารย์ สภาวิชาการ และผู้บริหารระดับต่าง ๆ จะต้องมีการรอบแนวคิดในการดำเนินงาน ที่สอดคล้อง ตรงกัน จึงจะทำให้ทุกกลุ่มเกิดความรู้สึกเป็นเอกภาพและมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการดำเนินงานวิชาการ ซึ่งเป็นหัวใจหลักของอุดมศึกษา (Brown, 1992)

จากความเป็นเอกภาพนี้ เดลเวิร์ด และคณะ (Delworth and Associates, 1980) กล่าวย่ำว่า ความเป็นเอกภาพจะช่วยรักษาซึ่งระเบียบวินัย และการสั่งการตามอำนาจหน้าที่ในโครงสร้างการบริหารองค์กร ซึ่งจะเป็นแบบอย่างที่ดี แก่องค์กรนักศึกษาด้วย และการจัดองค์กรนักศึกษา จะเป็นการพัฒนานักศึกษาให้เกิดความรับผิดชอบต่อองค์กรและสถาบัน ทั้งนี้ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษาจะต้องคอยสนับสนุนและให้คำแนะนำ เป็นอย่างดี

แผนพัฒนาการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม ได้กล่าวถึงผู้บริหารและการบริหาร การศึกษา ในแผนพัฒนาการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม ระยะเวลา 8 ใ้ว่า ผู้บริหารเป็น ผู้นำกลุ่ม ทำหน้าที่ให้คำแนะนำ บำรุงขวัญ จัดสวัสดิการ ปรับปรุงพัฒนาองค์กร หรือ สถานศึกษาที่รับผิดชอบ โดยที่การบริหาร การจัดการ มีหน่วยงานกลาง ซึ่งผู้บริหารจะทำหน้าที่บริหารผู้เรียน บริหารหลักสูตร และสื่อการสอน ตลอดจนประเมินผลการเรียน

(สำนักนโยบายและแผนการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม, 2538) นอกจากนี้ยังพูดถึงการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในศตวรรษหน้าว่า พุทธปรัชญา จะมีบทบาทที่เป็นปรัชญาหลักของการศึกษาไทย หลักสูตรจะมีมากมายและหลากหลาย ทั้งที่เป็นองค์ความรู้สากล และองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสอนนั้นจะเน้นการแสวงหาความรู้เป็นสำคัญ (บางส่วนไม่จำเป็นต้องเรียนจากสถานศึกษา) แหล่งการเรียนรู้จะมีหลากหลายคือ โลกทั้งโลก เป็นแหล่งการศึกษา เช่นเดียวกับสังคมทั้งสังคม

ภารกิจของมหาวิทยาลัย แต่ละแห่งมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน กล่าวคือ บางแห่งเน้นการสอนเป็นหลัก การบริการ และการวิจัยเป็นรอง บางแห่งเน้นการศึกษาทั่วไป หรือบางแห่งเน้นศาสตร์เฉพาะทาง (Ruscio and Pfeffer, 1984) เช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย จะเน้นศาสตร์เฉพาะทางด้านพระพุทธศาสนา และการผลิตบัณฑิต เพื่อไปช่วยเหลือสงเคราะห์ชุมชน ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน นี้ อาจจะมีผลทำให้มหาวิทยาลัยดำเนินการไปโดยราบรื่น หรือ มีอุปสรรคจนถึงขั้นล่มสลายได้ ดังนั้นประเด็นที่ควรพิจารณาในเรื่องนี้ ไรอยส และทอมบี แนะนำไว้ดังนี้ (Reyes and Twombly, 1996)

ความสัมพันธ์ทางวิชาการ มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องลดทอนเสรีภาพทางวิชาการ บางส่วน หรือ งานวิจัยบางชนิดที่ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ชุมชน เช่น งานวิจัยที่ไม่อาจนำไปปฏิบัติได้ ถึงแม้จะมีประโยชน์แต่ชุมชนไม่สนับสนุน เป็นต้น

ความสัมพันธ์โดยตรงกับชุมชน เป็นเชิงนโยบายของผู้บริหาร ในการจะให้ชุมชนมีส่วนใช้บริการในมหาวิทยาลัย เช่น อาคารสถานที่ ห้องสมุด ความร่วมมือในกิจการสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การใช้ที่ดินของมหาวิทยาลัย เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจในสังคม หรือ เพื่อหารายได้สมทบทุนวิชาการ เป็นหลักสำคัญ

ความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ กรณีมีการกระทำผิดโดยบุคลากรในมหาวิทยาลัย ควรมีแนวปฏิบัติที่เป็นหลักฐาน เป็นต้น

การจัดการกับการร้องเรียนจากชุมชน นโยบายการลดแรงต่อต้าน และสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เป็นหน้าที่สำคัญของผู้บริหาร ที่จะดำเนินการให้มีปัญหาน้อยที่สุด

แต่สำหรับ สเปนเซอร์ (Spencer, 1991) มีแนวคิดหลักที่แย้งกันอยู่ 2 แนวทาง คือ

1. มหาวิทยาลัยควรกำหนดทัศนคติต่อชุมชนที่ตั้งสถาบัน ว่าเป็นอย่างไร ควรจะบริหารอย่างไร มีส่วนร่วมอย่างไรหรือไม่ ในฐานะส่วนหนึ่งของชุมชน แนวทางนี้เป็นความคิดที่เอาใจชุมชน

2. เนื่องจากมหาวิทยาลัยเป็นองค์กรสากล มีหน้าที่สร้างองค์ความรู้ ดังนั้น จึงไม่ควรยึดติดกับชุมชนท้องถิ่น แต่ควรเน้นปัญหาระดับโลก, ระดับวิชาการสากล

แฮนคอมบ์ และนอร์แมน (Handsombe and Norman, 1993) ได้เสนอความเห็น

เรื่องหลักสูตรในระดับอุดมศึกษาว่า ควรมีความทันสมัย และส่งผลโดยตรงต่อการปฏิบัติงานของนักศึกษา บุคลากรและผู้จ้างบัณฑิต สำหรับการวิจัยนั้น ควรเน้นหัวข้อที่เป็นปัญหาท้าทายต่อเรื่องที่เป็นหลัก และสามารถหาทุนมาสนับสนุนได้ วีระ บำรุงรักษา ได้พูดถึงการจัดการศึกษาในทศวรรษหน้าว่า สังคมจะมีวัฒนธรรมสากลเกิดขึ้น ซึ่งมาจากสังคมนานาชาติที่มาสัมพันธ์กัน ในขณะที่เดียวกันจะมีการเสริมสร้างวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชั้นดั่งนั้นการจัดการศึกษาทั่วโลกจะเป็นไปเพื่อความสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปโดยที่กิจการศาสนาและวัฒนธรรมจะมีความรุ่งเรืองยิ่งขึ้น (สำนักนโยบายและแผนการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม, 2538) ซึ่งตรงกับแนวคิดของ สุมณ อมรวิวัฒน์ ที่พูดถึงการแลกเปลี่ยนทางการศึกษาและวัฒนธรรม ว่าเป็นวิถีทางที่ถูกต้อง นำไปสู่สันติสุข ของมนุษยชาติในที่สุด (สุมณ อมรวิวัฒน์, 2535)

ข้อพิจารณาสำหรับการจัดหลักสูตรและการสอนในมหาวิทยาลัยนั้น การ์ดิเนอร์ (Gardiner, 1987) ได้แนะนำไว้ว่า เรื่องหลักสูตร ควรจะต้องคำนึงถึงเรื่องมาตรฐานและการรับรองวิทยฐานะ การกำหนดหน่วยกิต ข้อจำกัดทางงบประมาณและบุคลากร ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโปรแกรมที่ใกล้เคียงกับสถาบันอื่น ๆ เกี่ยวกับการกำหนดรายวิชาที่เปิดสอน ต้องคำนึงถึงเป้าหมายเวลาที่อาจารย์ผู้สอนพึงจะมีให้กับการเรียนการสอน และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเพียงใด ทรัพยากร ด้านอัตรากำลัง (ผู้สอน ผู้ช่วยสอน ช่างเทคนิค ฯลฯ) วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ สิ่งอำนวยความสะดวก และงบประมาณ ด้านผู้เรียน เกี่ยวกับจำนวนผู้เรียน พื้นฐานความรู้ความเป็นมา เป้าหมายที่มาเรียนด้านการวิจัย ด้านการประเมินผล ด้านการจัดตารางสอน ด้านหน่วยกิต ระบบความยืดหยุ่นของการจัดการระบบเปิด ฯ

จากสรุปรายงานการประชุมขององค์กรคาร์เนกี เกี่ยวกับเรื่องการจัดการเรียนการสอนได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้ที่มีคุณค่าจะเกิดขึ้นได้จาก การจัดเรื่องต่าง ๆ เข้ามาเสริม เช่น การจัดกิจกรรมนอกห้องเรียน การจัดหอพัก การจัดสันตนาการ และการกีฬา (Carnegie, 1973) สำหรับการดูแลจัดการเรื่องทรัพยากรซึ่งรวมถึงบุคลากร อาคาร สถานที่ ทรัพยากรการเรียนการสอน ตลอดจนงบประมาณนั้น เบรนแมน (Brenman, 1993) ได้แนะนำว่า ควรจัดสรรงบประมาณ ร้อยละ 5 - 7 ของงบประมาณมหาวิทยาลัยมาใช้ เพื่อการประเมินสถาบัน เนื่องจากในระบบการเรียนการสอนนั้นบุคลากรของสถาบันต้องสามารถประเมินผลงานของตนเองได้และประเมินผลงานของผู้อื่นได้ด้วย เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมของสถาบัน

สถาบันอาศัยผลการประเมินตนเอง เพื่อสื่อสารกับบุคลากรและนักศึกษา ถึงเรื่องทิศทางของสถาบัน และการใช้ทรัพยากรที่สามารถตอบสนองผู้ให้ทุนหรือผู้เสียภาษี อากรมาบำรุงสถาบันได้ ทรัพยากรที่สำคัญในการสร้างสถาบันมี 2 ประเภท คือ ทรัพยากรวัสดุ (Materials) และทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources) แต่ในการสร้างสถาบัน ทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญกว่า เป็นสิ่งจำเป็นที่สุด ซึ่งเอนทวิสเทอร์น (Entwistle, 1993) ได้ให้

ความเห็นไว้ว่า ทรัพยากรที่สำคัญที่สุด คือ แหล่งส่งเสริมวิชาการ ได้แก่ ห้องสมุด ศูนย์
สื่อการศึกษา และที่สำคัญสุดยอด คือ บุคลากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์

โนลส์ (Knowles, 1992) พูดถึงเรื่องการกำหนดงบประมาณเพื่อการก่อสร้าง
อาคารสถานที่ว่า ควรคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้

1. การแยกประเภทอาคาร มีอาคารเดี่ยวใช้งานเฉพาะ อาคารรวมที่ใช้ได้
หลายงาน
2. การรักษาภายในอาคาร เช่น สาธารณูปโภคส่วนกลาง การกระจายการ
บริการทั่วอาคาร การดูแลพื้นที่ ภายในภายนอก
3. การวางแผนเพื่อบำรุงรักษา
4. การประมาณการ เกี่ยวกับ มาตรฐานการก่อสร้าง การบริการ ค่าใช้จ่าย
5. การควบคุม เกี่ยวกับการบัญชี การใช้จ่ายของแต่ละหน่วยงาน แนวโน้ม
การใช้จ่าย การควบคุมด้วยระบบคอมพิวเตอร์
6. ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดงบประมาณ และการวางแผนอนาคต ซึ่งเรื่องนี้
แชฟฟี (Chaffee, 1993) มีข้อคิดเห็นตรงกับโนลส์ว่า ควรคำนึงถึงอนาคตในเรื่องการขยาย
สาธารณูปโภค การขยายอาคารส่วนกลาง และการวางแผนสิ่งอำนวยความสะดวกทาง
กายภาพอื่น ๆ

ออเดรย์ (Audrey, 1970) พูดถึงการดูแลให้บริการนักศึกษาว่า การที่นักศึกษา
มาอยู่ร่วมกันต้องมีข้อตกลงเบื้องต้นร่วมกัน เพื่อให้เกิดระเบียบวินัยทางสังคมของสถาบัน
เป็นการฝึกนักศึกษาให้ปฏิบัติตามข้อกำหนดกฎเกณฑ์ ของสถาบันมีความร่วมมือกัน
อย่างมีสาระ เพื่อบรรลุถึงความต้องการพิเศษ เกิดความประนีประนอมในสังคม ยอมเสียสละ
เป้าหมายส่วนตัวได้ ซึ่งเป้าหมายต่าง ๆ จะบรรลุได้ต้องมีการจัดการในระดับใหญ่ คือ คณะ
ผู้บริหารที่มีอำนาจควบคุมนโยบาย และกว้าง คือต้องให้บุคลากรทุก ๆ กลุ่มช่วยสนับสนุน

4. การบริหารงานสถาบันอุดมศึกษาของรัฐในประเทศไทย

ปัจจุบันมีสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ จำนวน 22 แห่ง โดยมีมหาวิทยาลัยที่
ไม่เป็นส่วนราชการ 2 แห่งรวมอยู่ด้วย คือ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ และมหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีสุรนารี สถาบันอุดมศึกษาของรัฐแต่ละแห่งมีพระราชบัญญัติของตนเองรับรอง
มีสภามหาวิทยาลัยเป็นองค์กรสูงสุดในการบริหารงาน อธิการบดีอยู่ใต้การบังคับบัญชา
ของสภามหาวิทยาลัยและรับผิดชอบงานบริหารในมหาวิทยาลัย คณะวิชา ศูนย์/สถาบัน
อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของอธิการบดี มีที่ประชุมคณบดีและสภาคณาจารย์เป็นองค์กร
ที่ปรึกษาในเรื่องการบริหารงาน

การบริหารงานในสถาบันอุดมศึกษาโดยทั่วไปจะกล่าวถึง 2 เรื่องใหญ่ ๆ คือ
คณะผู้บริหาร และงานบริหาร ตำแหน่งคณะผู้บริหารระดับต่าง ๆ และกลุ่มงานบริหาร

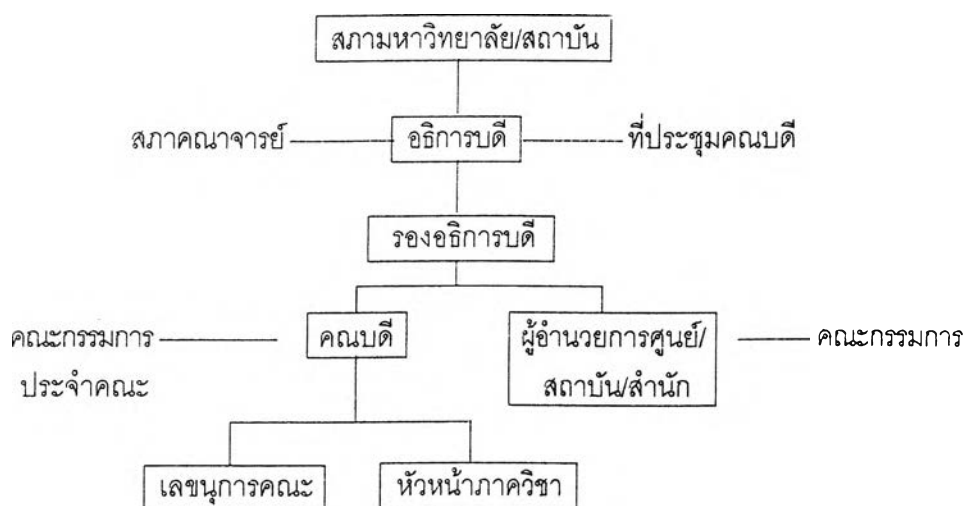
มีดังนี้

1. คณะผู้บริหารและตำแหน่งผู้บริหาร มี 4 กลุ่ม คือ
 - 1.1 คณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย ได้แก่ สภามหาวิทยาลัยและสภาวิชาการ
 - 1.2 อธิการบดีและคณะ
 - 1.3 คณบดีและคณะ
 - 1.4 หัวหน้าภาควิชาและเทียบเท่า
2. งานบริหารภายในสถาบันอุดมศึกษามี 5 กลุ่มงาน คือ
 - 2.1 งานทั่วไป
 - 2.2 งานวิชาการ
 - 2.3 งานบุคคล
 - 2.4 งานการเงินและงบประมาณ
 - 2.5 งานกิจการนิสิตนักศึกษา

(ฟ้ามุย,2538)

มีมหาวิทยาลัย/สถาบัน จำนวน 11 แห่ง ที่พระราชบัญญัติของสถาบันกำหนดให้มีสภาคณาจารย์ ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยศิลปากร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ สถาบันเทคโนโลยีเจ้าคุณทหารลาดกระบัง มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยบูรพา และมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

แผนภาพที่ 2.12 สายงานการบริหารงานในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,2532)

1. คณะผู้บริหาร มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 สภามหาวิทยาลัย

สภามหาวิทยาลัย เป็นองค์กรสูงสุดในการบริหารงานของมหาวิทยาลัย ตำแหน่งสูงสุดของสภา คือ นายกสภามหาวิทยาลัย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง โดยทั่วไปให้อยู่ในวาระคราวละ 2 ปี (ยกเว้นมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ อยู่คราวละ 3 ปี) มีกรรมการสภามหาวิทยาลัยที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งโดยตำแหน่ง จำนวนหนึ่ง และจากผู้ที่ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย จำนวนหนึ่ง มีรองอธิการบดีเป็นกรรมการและเลขานุการ

องค์ประกอบของกรรมการสภามหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง มีจำนวนกรรมการที่แตกต่างกันบางประการ จำแนกออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 มีประธานสภาคณาจารย์ เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง มีกรรมการ (ประมาณ 5-14 คน) หรืออาจารย์ประจำที่สอนมาไม่ต่ำกว่า 5 ปี หรืออาจารย์ประจำ ที่ดำรงตำแหน่งรองศาสตราจารย์ หรือกรรมการสภาวิชาการ มหาวิทยาลัยเหล่านี้ คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยบูรพา มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี - พระนครเหนือ - เจ้าคุณทหารลาดกระบัง สำหรับมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และสถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ ไม่มีประธานสภาคณาจารย์ เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง

ลักษณะที่ 2 ไม่มีตัวแทนอาจารย์ประจำ เป็นกรรมการ มหาวิทยาลัยเหล่านี้ คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ลักษณะที่ 3 มีการเพิ่มลักษณะพิเศษบางประการ คือ การระบุให้มีกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่นหรือภูมิภาคนั้น ๆ เช่น มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ กำหนดให้มีผู้ทรงคุณวุฒิ 9-12 คน (จากภาคใต้ไม่น้อยกว่า 3 คน) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี มีผู้ทรงคุณวุฒิ 9-12 คน (จากภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่น้อยกว่า 4 คน) และระบุให้ ประธานสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยและประธานสภาหอการค้าไทย เป็นกรรมการโดยตำแหน่งอีกด้วย

1.2 อธิการบดี

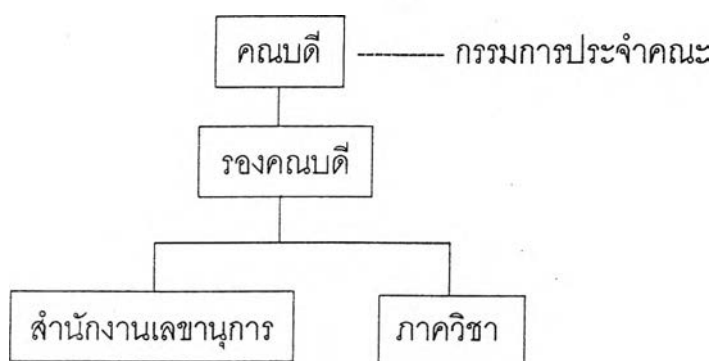
อธิการบดี เป็นผู้รับผิดชอบการบริหารงานภายในมหาวิทยาลัย เป็นกรรมการโดยตำแหน่งของสภามหาวิทยาลัย บางแห่งดำรงตำแหน่งอุปนายกสภามหาวิทยาลัย อธิการบดีมีอำนาจเสนอแนะสภามหาวิทยาลัยในการแต่งตั้งรองอธิการบดีฝ่ายต่าง ๆ การ

แบ่งส่วนราชการในสำนักอธิการบดี โดยทั่วไป แบ่งออกเป็น กองกลาง กองคลัง กองการเจ้าหน้าที่ กองอาคารสถานที่ กองแผนงาน กองบริการการศึกษาและกองกิจกรรมนักศึกษา

1.3 คนบดี

คนบดี รับผิดชอบการบริหารงานภายในคณะ มีกรรมการประจำคณะซึ่งประกอบด้วย รองคนบดีและหัวหน้าภาควิชา โดยคนบดีเป็นประธาน ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่คนบดีในกิจการต่าง ๆ ของคณะ

แผนภาพที่ 2.13 การแบ่งส่วนราชการในคณะ

1.4 ผู้อำนวยการสถาบัน / ศูนย์ / สำนัก

ผู้อำนวยการ ทำหน้าที่บริหารงานของสถาบัน/ศูนย์/สำนัก หน่วยงานเหล่านี้ให้บริการแก่คณะต่าง ๆ ตามภาระเฉพาะด้านแตกต่างกัน

สถาบัน มีภารกิจด้านการวิจัยเป็นหลัก

ศูนย์ เป็นหน่วยงานทางวิชาการและแหล่งรวมเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ

สำนัก เป็นหน่วยงานให้บริการทางวิชาการ หรือบริการการศึกษาอื่น ๆ

1.5 หัวหน้าภาควิชา

หัวหน้าภาควิชาทำหน้าที่ควบคุมดูแลการบริหารของภาควิชา ซึ่งเป็นฝ่ายบริหารงานวิชาการระดับย่อยที่สุด มุ่งดำเนินการตามภารกิจหลักทั้ง 4 ประการ มีอาจารย์ผู้มีความรู้ ความชำนาญในด้านต่าง ๆ สังกัดอยู่

2. งานบริหารภายในมหาวิทยาลัย

2.1 งานทั่วไป

เป็นการบริหารงานของหน่วยงานหลัก 5 หน่วย คือ สภามหาวิทยาลัย ฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัย ผู้บริหารระดับกลางและสภาผู้บริหาร การบริหารสภาคณาจารย์ และการบริหารองค์กรนักศึกษา

2.2 งานวิชาการ

การปฏิบัติงานประกอบด้วยหน่วยต่าง ๆ ทำหน้าที่สัมพันธ์กัน ดังนี้ สภามหาวิทยาลัย ทำหน้าที่กำหนดนโยบายของมหาวิทยาลัยและกำกับดูแลให้การบริหารงานวิชาการเป็นไปตามนโยบายที่กำหนด ในขณะที่ อธิการบดี ทำหน้าที่ควบคุมการบริหารให้เป็นไปตามนโยบายของสภามหาวิทยาลัย และภารกิจของมหาวิทยาลัย คณะวิชา ทำหน้าที่จัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ มุ่งความเป็นเลิศทางวิชาการ ส่วนภาควิชา เป็นผู้บริหารวิชาการอันดับย่อยที่สุด มุ่งดำเนินการตามภารกิจ 4 ประการของมหาวิทยาลัย

2.3 งานบริหารบุคคล

บุคลากรของมหาวิทยาลัย แบ่งออกเป็น 3 สายงาน คือ

สาย ก. เป็นกลุ่มที่ทำหน้าที่ สอน วิจัย และให้บริการทางวิชาการ

สาย ข. เป็นกลุ่มที่ให้บริการทางวิชาการ

สาย ค. เป็นกลุ่มที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับงานบริหารและธุรการ

ตำแหน่งข้าราชการพลเรือนในมหาวิทยาลัยจะแบ่งออกเป็น 2 ระบบ คือ

1. ระบบชั้นทางวิชาการ(Academic Rank Classification)เป็นตำแหน่งอาจารย์ในสาย ก.
2. ระบบจำแนกตำแหน่งตามหน้าที่ (Position Classification) เป็นตำแหน่งในสาย ข. และสาย ค.

2.4 งานการเงินและงบประมาณ

การบริหารงานการเงินและงบประมาณของส่วนราชการ รวมทั้งสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ เป็นไปตามพระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ พ.ศ.2502 และระเบียบว่าด้วยการบริหารงบประมาณ พ.ศ.2525 ตลอดจนพระราชกฤษฎีการะเบียบกระทรวงการคลังต่างๆ ที่นำมาใช้กับงบประมาณแผ่นดิน ซึ่งมีการจัดสรรตามระบบแผนงานโครงการ (Planning Projecting Budgeting System) โดยแบ่งโครงสร้างแผนงานด้านการศึกษาออกเป็น 11 แผนงาน คือ

1. แผนงานบริหารการศึกษา
2. แผนงานจัดการศึกษา
3. แผนงานปรับปรุงคุณภาพการศึกษา
4. แผนงานวิจัย
5. แผนงานบริการวิชาการแก่สังคม

6. แผนงานกิจการนักศึกษา
7. แผนงานอนุรักษ์ส่งเสริม เผยแพร่ และพัฒนาศาสนา ศิลปและวัฒนธรรม
8. แผนงานจัดบริการสาธารณสุข
9. แผนงานผลิตและส่งเสริมสมรรถนะบุคลากร
10. แผนงานบริหารการสาธารณสุข
11. แผนงานควบคุมโรคติดต่อ

2.5 งานกิจการนิสิตนักศึกษา แหล่งรายได้ของสถาบันอุดมศึกษา

1. ได้จากงบประมาณแผ่นดิน

1.1 มหาวิทยาลัยของรัฐ 20 แห่งได้รับงบประมาณหมวดเงินรายจ่ายอื่นตามแผนงาน/โครงการที่เสนอ

1.2 มหาวิทยาลัยที่ไม่เป็นส่วนราชการอีก 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี และมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ได้รับเงินอุดหนุนทั่วไปเป็นรายปี

2. ได้จากค่าหน่วยกิต ค่าบำรุงการศึกษา ค่าธรรมเนียมอื่น ๆ จากการจัดการศึกษา

3. รายได้/ผลประโยชน์จากการใช้ที่ดินราชพัสดุที่มหาวิทยาลัย ปกครองดูแลอยู่

4. ทริพย์สินจากผู้บริจาคให้

5. งบอุดหนุนการวิจัยจากต่างประเทศและการส่งเสริมในเรื่องอื่น ๆ

การบริหารการเงินและงบประมาณในสถาบันอุดมศึกษา จะใช้งบประมาณแผ่นดิน และรายได้ของมหาวิทยาลัย ซึ่งรายได้ไม่ต้องส่งคืนกระทรวงการคลัง แต่สามารถนำมาใช้เพื่อกิจการต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยได้ โดยจัดเป็นงบพิเศษของมหาวิทยาลัยในแต่ละปี เรียกว่างบรายได้ สภามหาวิทยาลัยมีอำนาจในการใช้จ่ายเงิน มีสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน(สตง.) เป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้องของการใช้เงินในแต่ละปี

สรุปได้ว่าการบริหารงานของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ มีการจัดโครงสร้างตามพระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง บริหารบุคลากรตามพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน กพ.)และระเบียบข้าราชการพลเรือนในมหาวิทยาลัย (กม.) เป็นระบบราชการเต็มที่มีผลทำให้การดำเนินงานวิชาการไม่คล่องตัวเท่าที่ควร เพราะติดระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ จากกฎหมายหลายฉบับ ไม่สามารถพัฒนาปรับเปลี่ยนได้ทันกับความเจริญของประชาคมโลกได้อย่างเต็มที่ วิจิตร ศรีสอาน (2537) กล่าวว่า เป็นปัญหาในระบบบริหารงานของสถาบันอุดมศึกษา ในการเพิ่มประสิทธิภาพในระบบอุดมศึกษาเพื่อนำไปสู่ความคล่องตัวและการมีอิสระในการบริหารงานของแต่ละสถาบัน จึงต้องมีการผ่อนคลายกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหารงานของแต่ละสถาบัน พร้อมกับปรับปรุงกลไกการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

แนวคิดในการบริหารงานที่เป็นอิสระในสถาบันอุดมศึกษา

ความคิดที่จะทำให้ระบบการบริหารงานในสถาบันอุดมศึกษาของไทยมีความเป็นอิสระมากขึ้นนั้นมีการพูดถึงกันมานานแล้ว จนทบวงมหาวิทยาลัยได้กำหนดไว้ในแผนอุดมศึกษาระยะยาว ไว้ว่า การจัดรูปแบบการบริหารที่มีอิสระมากขึ้นนั้น องค์การทาง การบริหารงานต่าง ๆ ภายในสถาบันจำเป็นต้องพัฒนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ (ทบวงมหาวิทยาลัย,2533) ซึ่งมีการยืนยันในทางปฏิบัติ โดยอดีตรัฐมนตรีว่าการ ทบวงมหาวิทยาลัย (นายสุเทพ อัดถากร,2537) ว่า การปฏิบัติงานที่อิงตามระเบียบราชการ เป็นหลัก จะไม่เชื่ออำนาจต่อการปฏิบัติภารกิจทางวิชาการของสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งอยู่ ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในปัจจุบันและอนาคต โดยเฉพาะในยุคของการ แข่งขันระหว่างประเทศในด้านต่าง ๆ ระบบบริหารจะต้องเป็นไปสู่อำนาจความเป็นอิสระและการ ปกครองตนเองในอนาคต โดยการพัฒนาองค์การบริหารงานวิชาการขึ้นเป็นอิสระจากสภา มหาวิทยาลัย เปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารองค์การระดับ ต่าง ๆ จัดหลักสูตรในรูปโครงการ ยุบรวมภาควิชาบางส่วนเข้าด้วยกันในรูปของสหสาขาวิชา ใช้ระบบสารสนเทศ ระบบเทคโนโลยีที่ทันสมัย (ทบวงมหาวิทยาลัย,2533) ทั้งนี้ เวเบอร์ (Waber,1966) ได้วิเคราะห์ไว้นานแล้วว่า ระบบราชการ มีนโยบาย กฎเกณฑ์ และระเบียบ แบบแผนต่าง ๆ กำหนดไว้ชัดเจนแน่นอน ต้องปฏิบัติอย่างเสมอภาค การวางระเบียบ กฎเกณฑ์ ส่วนใหญ่เป็นการกำหนดวิธีการ และการควบคุม แปรเปลี่ยนได้ยาก ซึ่ง โนลส์ (Knowles,1977) ได้ให้คำแนะนำเพื่อแก้ไขจุดบกพร่องของระบบราชการว่า การวาง กฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่าง ๆ ขององค์การ ควรมีลักษณะที่แน่นอน ชัดเจน แต่ต้องมีลักษณะ กว้าง ๆ และให้ครอบคลุมลักษณะการใช้อำนาจโดยทั่ว ๆ ไป เพื่อให้เกิดการยืดหยุ่น ในการนำไปใช้งานได้ง่ายขึ้น ต่อมา ทอฟฟเลอร์(Toffler,1980) ได้แนะนำถึงเรื่องการจัด องค์การในอนาคตว่า ควรจัดในรูปแบบขององค์กรย่อย ๆ ที่เชื่อมโยงกันได้ระหว่างกลุ่ม และ สัมพันธ์กับโลกภายนอกได้โดยตรง เป็นแนวคิดในระบบแยกย่อยศูนย์และกระจายศูนย์ ซึ่งเป็นการต่อต้านระบบรวมศูนย์อยู่ในส่วนกลางตามระบบราชการ และในเรื่องนี้เช่นกัน ประกอบ คูปรัตน์ (2537) ได้เสนอแนวคิดว่า ระบบการบริหารมหาวิทยาลัย ต้องเป็นระบบ เครือข่ายพึ่งพากัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน แต่ต่างก็มีความเป็นอิสระในการดำเนินงาน เน้นที่การสนองตอบต่อผู้รับบริการอย่างมีประสิทธิภาพ คล่องตัว ทันเหตุการณ์ แนวโน้ม ในการบริหารจึงควรเปลี่ยนจากระบบรวมศูนย์ไปสู่การกระจายอำนาจและให้ความเป็นอิสระ ในการจัดการมากขึ้น ทางทบวงมหาวิทยาลัยได้พยายามให้เกิดการกระจายอำนาจ และ ลดสภาพการเป็นราชการลง โดยตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานขึ้นหลายชุด เพื่อพัฒนา ระบบมหาวิทยาลัยที่ไม่เป็นส่วนราชการ ซึ่งค่อยทำค่อยไป ค่อยเปลี่ยนแปลงตามศักยภาพ และความพร้อมของแต่ละสถาบัน (วิจิตร ศรีสอ้าน,2537)

ลีปพนนท์ เกตุชาติ (2537) เห็นว่าสถาบันอุดมศึกษาต้องมีบทบาท 3 ด้าน คือ
 ตอบสนอง ช่วยชี้นำและเตือนสติ โดยต้องปฏิรูประบบบริหาร 3 ส่วน คือ

1. การบริหารงานภายในต้องเป็นอิสระ
2. การคัดเลือกแต่งตั้งผู้บริหาร ต้องปลอดจากระบบการเมืองและระบบอุปถัมภ์
3. ปรับโครงสร้างทางวิชาการให้เป็นปีกแผ่น ใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าที่สุด

นอกจากนี้ยังได้เสนอให้มีการปฏิรูประบบราชการให้มีขนาดเล็ก กระทัดรัด และมีประสิทธิภาพ โดยยกเลิกระเบียบที่ล้าสมัย ลดขั้นตอนในการทำงานและกระบวนการอนุมัติ นำวิธีการทันสมัยเป็นสากลมาใช้ ปรับโครงสร้างระบบการบริหารงานบุคคลใหม่ พัฒนาคณะให้มีทักษะตลอดช่วงชีวิตการทำงาน สนับสนุนการประหยัดกำลังคน และประสิทธิภาพการทำงานด้วยการจัดหาเครื่องมือ อุปกรณ์อำนวยความสะดวกให้ เปลี่ยนระบบการบริหารงานเป็นลักษณะแนวราบ ทำงานตามภารกิจ เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการบริหาร และให้เกิดความคล่องตัวมากขึ้น

สรุปได้ว่า การบริหารงานต่าง ๆ ของสถาบันอุดมศึกษา จะต้องมีการพัฒนาไปสู่ความเป็นอิสระมีการกระจายอำนาจ ในแต่ละส่วน โดยพัฒนาให้สอดคล้องกับ สภาพสังคมในชาติและระดับโลกที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วและหลากหลาย ซึ่งการอุดมศึกษาต้องมีความยืดหยุ่น และเป็นเอกภาพเฉพาะตัวในสาขาแต่ละด้านที่เป็นภารกิจตามวัตถุประสงค์ ต้องการเน้นที่การดำเนินงานที่ฉับไว คล่องตัว มีระบบสารสนเทศที่ทันสมัยเข้ามาใช้ทุกส่วนอย่างเหมาะสม

จากข้อมูลที่ได้ศึกษามาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์เป็นพื้นฐานในเรื่องต้น ได้เป็นแนวคิดในการสร้างรูปแบบมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้โดยอาศัยการบูรณาการทางความคิด ซึ่งได้เสนอรายละเอียดไว้ในตอนต่อไป

5. กรอบแนวคิดในการสร้างรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยนานาชาติ ของผู้ทรงคุณวุฒิ และรูปแบบการจัดตั้งสถาบันโดยใช้กรอบการสร้างสถาบันของ เอสแมน และ ซิฟฟิน เป็นหลัก ประกอบกับมติการดำเนินงานอุดมศึกษาของ โนลส์ และ ฮิเมอร์สัน ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาให้นักศึกษาต่างชาติ และหลักปรัชญาทางการอุดมศึกษาของ บลูเบเคอร์ และ รูดี้ และรายงานเปรียบเทียบการดำเนินงานของสถาบันอุดมศึกษา 12 ประเทศ ของ อัลทบัค ทั้งหมดนี้ ได้กล่าวถึงรายละเอียดโดยสรุปไว้แล้วในเรื่องทฤษฎีพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างรูปแบบ ทำให้ผู้ศึกษาสามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้ดังต่อไปนี้

1. ภาวะการนำ ประกอบด้วย กลุ่มบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการกำหนดปรัชญาค่านิยม หลักการ กิจกรรม ภาระหน้าที่ของสถาบัน และผู้ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการดำเนินงานและการสร้างความสัมพันธ์กับสังคม ได้แก่

- 1.1 สภามหาวิทยาลัย
- 1.2 สภาคณาจารย์
- 1.3 สภาวิชาการ
- 1.4 อธิการบดี
- 1.5 คณบดี
- 1.6 หัวหน้าภาควิชา

2. หลักการ ประกอบด้วย

2.1 ปรัชญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ ต้องกำหนดให้ใช้ศาสนา เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ และสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นแก่โลก ฝึกฝนพระบັນฑิตให้มีความเคร่งครัดในพระวินัย มีบุคลิกภาพที่สุชุมเยือกเย็น มีความเมตตากรุณา และอุดมการณ์ในการช่วยเหลือสังคม

2.2 วัตถุประสงค์และนโยบาย ต้องมีการกำหนด รูปแบบ เป้าหมาย กลยุทธ์ด้านการศึกษอันหลากหลาย ในระดับต่าง ๆ ให้กว้างขวางเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการศึกษา

2.3 ภาระหน้าที่ ต้องจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาชั้นสูงในลักษณะการเปรียบเทียบกับศาสนาอื่น ๆ มีการศึกษาวิเคราะห์ วิจัย เพื่อประยุกต์การนำหลักธรรมของศาสนามาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่การดำเนินชีวิต และสร้างสันติภาพแก่โลก มีการบริการวิชาการพระพุทธศาสนา ให้เกิดประโยชน์แก่ชาวโลก ตลอดจนทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อเป็นสื่อสร้างความสัมพันธ์ และความเข้าใจที่ดีระหว่างชาติ

2.4 กฎหมายระเบียบข้อบังคับในการจัดตั้งสถาบัน ต้องมีพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงฆ์สากล เพื่อสร้างสถานะและความมั่นคงในการดำเนินงานของสถาบัน

2.5 ความสัมพันธ์ต่อสังคม มหาวิทยาลัยต้องมีบทบาทช่วยชี้นำสังคม และให้สังคมมีส่วนร่วมในการบริหาร

3. โปรแกรม ประกอบด้วย

3.1 หลักสูตร ต้องมีความหลากหลายในรูปแบบการพัฒนาตาม

วัฒนธรรมระหว่างประเทศ การศึกษาด้วยโลกทัศน์ที่กว้างไกล เน้นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยใช้เนื้อหาของศาสนาเป็นสื่อ ในการเปรียบเทียบ

3.2 การจัดการเรียนการสอน ให้มีทางเลือกในรูปแบบการเรียนที่หลากหลาย สามารถเลือกเรียนได้ตามเวลาที่ผู้เรียนผู้สอนสามารถจัดร่วมกันได้ มีการเรียนการสอนในแบบการวิเคราะห์ วิจารณ์ร่วมกัน โดยใช้ภาษาสากล เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น เป็นต้น

3.3 การร่วมบริการนักศึกษานานาชาติ ต้องมีหน่วยงานรับผิดชอบ โดยเฉพาะ มีการศึกษาวัฒนธรรมร่วมกัน มีการฝึกหัดด้านภาษา การรับรู้และทัศนคติ การฝึกอบรมแก้ปัญหาาร่วมกัน การอำนวยความสะดวกในด้านที่พักอาศัย อาหาร การดูแลรักษาความปลอดภัย และด้านการเงิน

3.4 ชุมชนสัมพันธ์ ให้มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน ในการศึกษาวัฒนธรรมที่หลากหลาย ความสัมพันธ์กับชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงของโลก การศึกษาด้านโลกทัศน์ที่กว้างไกล

3.5 งานอนามัย ต้องมีหน่วยงานรักษาพยาบาล และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยภายในมหาวิทยาลัย สำหรับบริการนักศึกษา

3.6 งานกิจการนิสิตนักศึกษา ต้องมีกิจกรรมที่นิสิตนักศึกษาจะได้ศึกษาสภาพความเป็นจริงของสังคม กิจกรรมที่อนุเคราะห์ช่วยเหลือสังคม การแลกเปลี่ยนนักศึกษาระหว่างมหาวิทยาลัยและระหว่างชาติ ในการศึกษาาร่วมกัน

4. ทรัพยากร ประกอบด้วย

4.1 การบริหารงานและแลกเปลี่ยนอาจารย์ มีโครงการแลกเปลี่ยนอาจารย์ มีการประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การอบรมศึกษาดูงานและพัฒนาอาจารย์ในด้านต่าง ๆ เพิ่มโอกาสให้แก่นักวิชาการในการทำโครงการวิจัยต่างประเทศ การสร้างโอกาสให้มีความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน มีเสรีภาพทางวิชาการ

5. โครงสร้างภายใน ประกอบด้วย

5.1 การจัดองค์กรบริหารภายใน ตามระบบงานที่เน้นการบริหารที่คล่องตัว ลดขั้นตอนความยุ่งยากของสายงาน มีสภาพมหาวิทยาลัยที่ประกอบด้วยผู้แทนของกลุ่มบริหาร กลุ่มอาจารย์ กลุ่มเจ้าหน้าที่ กลุ่มนิสิต และผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ซึ่งรวมถึงผู้ให้การสนับสนุน

5.2 คณะกรรมการต่าง ๆ ตั้งขึ้นตามมติของสภามหาวิทยาลัยให้รับผิดชอบดำเนินงานเฉพาะกิจที่จำเป็น นอกเหนือจากหน้าที่ของแต่ละฝ่ายที่รับผิดชอบโดยตรงอยู่แล้วหลีกเลี่ยงการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ไม่จำเป็น

5.3 ระบบการบริหารแยกส่วน งานต่างประเทศที่เป็นระบบ ในการฝึกนิสิตนักศึกษาให้มีความพร้อมที่จะปฏิบัติการกิจในต่างประเทศ

5.4 กฎระเบียบข้อบังคับภายใน กำหนดขึ้นจากความเห็นชอบของสมาชิกในมหาวิทยาลัย เพื่อประโยชน์ และการทำงานที่คล่องตัวมากกว่าการกำหนด เพื่อเป็นข้อบังคับ มีระเบียบการทำงานระหว่างบุคลากรที่เป็นพระสงฆ์และคฤหัสถ์อย่างชัดเจน เป็นลายลักษณ์อักษร

6. เอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ

จากการประมวลความรู้ที่ได้จากเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับความสำคัญ และประโยชน์ของพระพุทธศาสนา ภารกิจของมหาวิทยาลัยสงฆ์ การอุดมศึกษากับความเป็นนานาชาติ และแนวคิดในการสร้างสถาบันร่วมกับประสบการณ์ที่ได้ทำงานด้านการศึกษาสงฆ์เป็นเวลา 14 ปี (ตั้งแต่ พ.ศ.2525 ถึง ปัจจุบัน) ทำให้ผู้ศึกษาสามารถสรุปเป็นเอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ และกำหนดแนวทางที่ควรจะเป็นไปในการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ ได้ดังต่อไปนี้

6.1 เอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ

เป็นมหาวิทยาลัยเฉพาะทางด้านวิชาการพระพุทธศาสนา จัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาคุณภาพพระบัณฑิตด้วยหลักไตรสิกขา ส่งเสริมการวิจัยระหว่างประเทศเพื่อแก้ปัญหาในระดับโลก และสร้างองค์ความรู้เพื่อประโยชน์แก่มหาวิทยาลัยสงฆ์ ส่งเสริมสันติภาพ บริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ด้านการศึกษา สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ช่วยสร้างสรรค์วัฒนธรรมอันดีงามระหว่างชาติตามหลักสังฆธรรมของพระพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้

6.1.1 ปรัชญาทางการศึกษาของมหาวิทยาลัย

เน้นการพัฒนามนุษย์ให้เจริญงอกงามขึ้นพร้อมกันทุกด้าน ทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา อย่างเป็นองค์รวมตามหลักไตรสิกขา จนบรรลุถึงโพธิปัญญา และฝึกบัณฑิตให้มีอุดมการช่วยเหลือสังคมทุกระดับ

6.1.2 จุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย

ให้มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งการศึกษา วิจัย และเผยแพร่วิชาการทางพระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์และผู้สนใจทั่วไป โดยไม่จำกัดในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา นิกาย ภาษา วัฒนธรรม

6.1.3 ภารกิจของมหาวิทยาลัย

จัดให้การศึกษาเพื่อพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา บนฐานแห่งการเสริมสร้างวินัยให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ส่งเสริมการวิจัย เพื่อให้เกิดการนำหลักธรรมไปปฏิบัติเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และเป็นพื้นฐานของศาสตร์สาขาต่าง ๆ สร้างศาลนทายาทที่มีความสามารถช่วยเหลือเกื้อกูลสังคม และพัฒนามนุษย์ชาติ บริการวิชาการทางพระพุทธศาสนาแก่สถานศึกษาอื่น ๆ และบุคคลทั่วไป อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและศึกษาวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ สร้างสรรค์วัฒนธรรมอันดีระหว่างชาติ

6.1.4 สาระของเนื้อหาหลักสูตร

มีหลักการการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ ด้วยหลักไตรสิกขา มีโครงสร้างหลักสูตรตามระบบสากล คือ มีกลุ่มวิชาพื้นฐานด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ มีกลุ่มวิชาแกนด้านพระพุทธศาสนา มีกลุ่มวิชาเลือกด้านภาษา และวิชาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศาสนา

6.1.5 รูปแบบการดำเนินการ

มีการบริหารงานในรูปของสภามหาวิทยาลัย มีพระราชบัญญัติโดยเฉพาะของมหาวิทยาลัยให้การรับรอง เป็นมหาวิทยาลัยที่มีผู้บริหารและคณาจารย์ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทั้งด้านปริยัติธรรม และปฏิบัติธรรมจากในประเทศและต่างประเทศ มาปฏิบัติงานร่วมกัน เป็นมหาวิทยาลัยที่มีความชำนาญพิเศษทางด้านวิชาการพระพุทธศาสนา

6.1.6 หลักการฝึกฝนพัฒนามนุษย์ของมหาวิทยาลัย

มุ่งให้มีความต่อเนื่อง 2 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 ฝึกฝนพระสงฆ์ให้เป็นพระบัณฑิตที่เคร่งครัดทางธรรมวินัย ให้เป็นผู้มีความรู้ดี มีความประพฤติดี ปฏิบัติชอบ

ระดับที่ 2 พระบัณฑิตที่ฝึกอบรมดีแล้วจะเป็นผู้เผยแผ่ศาสนา นำหลักการพัฒนามนุษย์ไปฝึกอบรมประชาชนทั่วไป

6.1.7 สภาพชีวิตภายในมหาวิทยาลัย

มีพระสงฆ์จากทุกชาติเข้ามาศึกษา โดยเน้นการฝึกฝนชีวิตความเป็นอยู่อย่างสงฆ์ มีอาคารหอพักให้พระนักศึกษา โดยมีอาจารย์คอยดูแลให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด

6.2 แนวทางการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ

1. ใช้วิธีการเรียนการสอนที่เน้นทักษะในการเสนอสาระเชิงวิเคราะห์หลักธรรมของศาสนา เช่น การทำโครงการฝึกแก้ปัญหาด้วยอริยสัจสี่ การสัมมนาหารูปแบบการ

ฝึกสมาธิสำหรับคนต่างวัย การประชุมเชิงปฏิบัติการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมข้ามชาติ การฝึกภาคสนามเก็บข้อมูลที่เป็นปัจจัยปัญหาของสังคม การสาธิตวิธีการเผยแพร่ศาสนา ทดลองแก้ปัญหาการติดยาเสพติดด้วยหลักธรรม ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนผู้สอนต้องศึกษาในศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีกฎหมายของประเทศต่าง ๆ

2. สร้างและปลูกฝังวิถึญาณแห่งนักวิชาการ นักวิจัยให้แก่ผู้เรียน ควบคู่กับการเรียนการสอนโดยปรับปรุงเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียน การปฏิบัติงานอย่างมีระบบ ฝึกความมีเหตุผล ฝึกการคิดอย่างรอบคอบ ตามหลักการฝึกสมาธิ และสามารถสร้างสรรค์ผลงานของตนเองได้ตรงเป้าหมายอย่างอิสระ ซึ่งหลักการนี้เป็นหลักการที่มีอยู่ในคำสอนทางพุทธศาสนา ฝึกผู้เรียนให้มีความสามารถทางด้านภาษา การใช้เครื่องมือติดต่อสื่อสารและเทคโนโลยีทันสมัยอื่น ๆ สามารถแลกเปลี่ยนความรู้และผลงานวิชาการระหว่างสถาบันได้

3. พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน ควบคู่ไปกับการเรียนการสอนเนื้อหาสาระการให้เสนอผลงานเพื่อการอภิปราย สัมมนา หรือ Project Defense ซึ่งจะพัฒนาบุคลิกภาพให้เป็นนักวิชาการและนักวิจัยที่สมบูรณ์ได้ เน้นการสร้างอุดมการณ์ที่สูงส่งในการช่วยเหลือสังคมของบัณฑิตสงฆ์ โดยกำหนดหลักการ ที่ใช้ฝึกให้เกิดคุณธรรมฝังแน่นอยู่ในตัวพระบัณฑิต

4. คณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญยิ่งในการจัดการศึกษา จึงจำเป็นต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างสม่ำเสมอตลอดไป โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยสงฆ์จะมีทั้งอาจารย์ที่เป็นพระสงฆ์และคฤหัสถ์ โครงการพัฒนาคณาจารย์ โครงการแลกเปลี่ยนคณาจารย์การทำงานวิจัยร่วม ต้องจัดระบบให้เหมาะสม ให้เกิดประสิทธิผล ต่อการสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน เพราะจะส่งผลให้การเรียนการสอนก้าวไกล และสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการยิ่งขึ้น

5. สร้างหลักสูตรที่เน้นกระบวนการ (Process Oriented Curriculum) ให้มากยิ่งขึ้น เพราะผู้เรียนสามารถนำเอาประสบการณ์ไปประยุกต์ใช้ได้ทุกกาลเทศะ แฝงเนื้อหาสาระหลักธรรมไว้ในทุกกระบวนการวิชา ปรับโครงสร้างหลักสูตร ให้สอดคล้องกับสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ต่อการถ่ายโอนหน่วยกิต และการแลกเปลี่ยนนักศึกษาข้ามสถาบัน กับทั้งควรให้หลักสูตรยืดหยุ่นมีหลายทางเลือกสามารถปรับใช้ได้ทันการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการ และความต้องการของสังคม การบริหารภาควิชาที่เป็นอิสระ จะทำให้หลักสูตรมีความยืดหยุ่นสูงและง่ายต่อการปรับปรุง

6. ผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ ต้องพัฒนาแหล่งความรู้สำหรับนักศึกษาแม้ว่าจะต้องลงทุนแพง พระภิกษุหรือฆราวาสจะเป็นผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์

นานาชาติก็ได้ ถ้าเป็นฆราวาสจะต้องเคยบวชและมีวุฒิทางธรรม ผู้บริหารมหาวิทยาลัย ต้องมีความรู้ทางการบริหารอุดมศึกษาและมีประสบการณ์ในวงการศึกษามาก่อนและมีทัศนคติที่ดีต่องานทางศาสนา มีแนวความคิดกว้างไกล มีอุดมการณ์อุทิศตนเพื่อประโยชน์แก่สังคม ต้องคำนึงถึงการจัดสภาพแวดล้อมและการบริการ เพื่อการเรียนการสอน ต้องพัฒนาให้ทรงประสิทธิภาพอยู่เสมอ โดยอาศัยเทคโนโลยี และเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นหอสมุด ห้องทำงาน เครื่องอำนวยความสะดวก หอพักของนิสิต ที่พักของอาจารย์ และของพระสงฆ์ ที่ต้องจัดให้แก่ผู้เรียนผู้สอนระดับที่เป็นอันดับแรก มีการแลกเปลี่ยนการศึกษากับสถาบันในต่างประเทศ ปรับปรุงเครือข่ายสารสนเทศระหว่างสถาบันเพื่อบริการวิชาการพระพุทธศาสนาให้ต่างชาติได้

7. มีการพัฒนาหลักสูตร วิธีการเรียนการสอน ให้บัณฑิตมีโลกทัศน์ที่กว้างไกลมีความสามารถที่จะเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วของสังคม ร่วมกับสถาบันระหว่างประเทศ ปรับปรุงหลักสูตรให้ใช้ร่วมกันได้ ฝึกบัณฑิตให้มีอุดมการณ์ที่จะช่วยเหลือสังคม สามารถออกไปสร้างสรรค์งานใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่สังคม จัดหลักสูตรให้นักศึกษาต่างสถาบันมาเรียนรู้ร่วมกัน ในการแก้ปัญหาวิกฤติการณ์ที่มีผลกระทบระหว่างประเทศ

8. มีหลักการวิธีสรรหาผู้เรียนระดับนี้หลายทาง โดยมีเอกสารหลักฐานประสบการณ์และโครงการประกอบการพิจารณาความรู้ความสามารถ และความศรัทธาที่จะเรียนอันเป็นปัจจัยสำคัญของผู้เรียนเพื่อจะไปทำงานด้านศาสนา และทำงานเพื่อสังคม

9. มีการจัดหน่วยงานวิเทศสัมพันธ์เพื่อให้บริการแก่นักศึกษา อาจารย์ และบุคลากรที่มาจากประเทศต่าง ๆ เช่น เรื่องความสะดวกในการเข้าเมือง การจัดเตรียมเอกสารหลักฐานประจำตัว การอยู่พักอาศัย การติดต่อสื่อสาร การเดินทางไปติดต่องานต่าง ๆ การลงทะเบียน เป็นต้น

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้ง 2 แห่ง เปิดการเรียนการสอนโดยไม่มี การรับรองหลักสูตรจากทบวงมหาวิทยาลัย และไม่มีกฎหมายคุ้มครองมาจนถึงปี 2526 แต่ในปัจจุบันได้มีพระราชบัญญัติรับรองวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ.2527 ให้การรับรองปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต และศาสนศาสตรบัณฑิต รวมถึงเปรียญธรรม 9 ประโยคแล้ว แต่เป็นเพียงการรับรองคุณวุฒิ และไม่ได้รับรองสถานภาพของสถาบัน

ดังนั้น การจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ ต้องคำนึงถึงสถานภาพทางกฎหมายด้วยว่าถ้าจะให้ถูกต้องตามระบบมหาวิทยาลัยควรต้องมีกฎหมาย หรือพระราชบัญญัติรับรองการเกิดของมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติด้วย และเนื่องจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีการจัดการศึกษาทางด้านศาสนาเป็นหลัก บุคลากรภายในมหาวิทยาลัย จะต้อง

มีทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์ แนวคิดในการบริหารงานจึงควรจัดตามแนวคิดของมหาวิทยาลัย อิสระ โดยใช้งบประมาณอุดหนุนจากรัฐบาลส่วนหนึ่ง และอาศัยงบประมาณจากมูลนิธิที่ มหาวิทยาลัยจัดตั้งขึ้น และรายได้จากแหล่งอื่น ๆ มาช่วยสมทบอีกส่วนหนึ่ง มหาวิทยาลัย สงฆนานาชาติ จะได้ดำเนินการได้อย่างคล่องตัว

การกำหนดวัตถุประสงค์และปรัชญาของมหาวิทยาลัย ควรยึดหลักการศึกษ ตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นหลัก มุ่งเน้นให้มีการศึกษาวิจัยค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา ให้ผู้เรียนรู้จักการวิเคราะห์เพื่อประยุกต์คำสอนทางศาสนา ให้เข้ากับความเป็นไปทางสังคม ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สร้างบัณฑิตสงฆ์ให้เป็นผู้เคร่งครัดในพระวินัย ปฏิบัติงานอย่าง มีระเบียบแบบแผน ฝึกวิธีการแก้ปัญหาด้วยพุทธวิธี มองปัญหาตามสภาวะที่เป็นไปตาม ธรรมชาติให้เท่ากันกับความเจริญทางวัตถุ ฝึกตนให้มีความเมตตากรุณาเป็นพระสงฆ์ที่มี ความสุขุมสงบเยือกเย็น ฝึกการเผยแผ่หลักธรรมให้ประชาชนเรียนรู้ และเข้าใจศาสนา ได้ง่ายขึ้น จนสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตแก่ตนเองได้อย่างเป็นสุข ภายใต้อสภาพของสังคมที่มีการแข่งขันกันสูงขึ้นทุกที ๆ

สำหรับโครงสร้างหลักสูตรที่ใช้ ต้องเหมือนกับโครงสร้างหลักสูตรของสถาบัน อุดมศึกษาทั่วไป เพราะต้องคำนึงถึงการถ่ายโอนหน่วยกิต และระบบการเรียนการสอน ข้ามสถาบัน ในขณะที่เดียวกันก็ต้องคำนึงถึงกระบวนวิชาที่สัมพันธ์กับศาสนา ดังนั้น โครงสร้างหลักสูตร ต้องมีทั้งหมดวิชาพื้นฐาน หมวดวิชาเฉพาะ และหมวดวิชาเลือกเสรี กล่าวคือ ด้านวิชาพื้นฐาน ควรเน้นในด้านที่เป็นอุปกรณ์แก่ความรู้ทางพระพุทธศาสนา เช่น พุทธจิตวิทยา สังคมวิทยา ปรัชญาสากล ปัญหาหลักของมนุษย์ สถานการณ์โลก กระบวน การแก้ปัญหา นอกเหนือจากวิชาเฉพาะที่เป็นหลักเช่น พระพุทธศาสนา พระไตรปิฎก การ วิเคราะห์หลักธรรม เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ศาสนาเปรียบเทียบ นอกจากนี้ควรเน้นการศึกษา ในวิชาภาษาต่างประเทศด้วยเพื่อให้เกิดการสื่อสารภายนอกประเทศได้ ควรจัดให้มีหอพัก ภายใต้อสถานศึกษาเป็นแบบหอพักแยกและหอพักรวม เพราะต้องคำนึงถึงการจัดสภาพการ เรียนรู้ที่ต้องฝึกฝนตนเองอย่างเป็นระบบอยู่ตลอดเวลา และเตรียมสำหรับผู้เรียนผู้สอนที่มา จากต่างประเทศ มีระบบการบริการด้านอาหาร และสถานพยาบาลดูแลสุขภาพอนามัย เบื้องต้น

กิจกรรมการเรียนการสอน เน้นการปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอก การแลกเปลี่ยน ครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักศึกษา กับสถานศึกษาต่างประเทศ ตลอดจนการแลกเปลี่ยน ข้อมูล ข่าวสาร งานวิจัยและร่วมกิจกรรม ประชุมสัมมนาร่วมกัน เพื่อการแก้ปัญหาระหว่าง ประเทศ ช่วยกันสร้างสรรค์ความสุขและสันติภาพให้เกิดขึ้นในโลก สร้างสรรค์ผลงานวิจัย ประยุกต์หลักธรรมให้เกิดประโยชน์แก่สังคมในด้านต่าง ๆ และการทำวิจัยร่วมกับสถาบัน ต่างชาติในการสร้างวัฒนธรรมข้ามชาติ ทำกิจกรรมที่สร้างเสริมความเข้าใจร่วมกัน

ง. การวิจัยเพื่อหารูปแบบ

ผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิดในการสร้างรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ แล้วมาบูรณาการร่วมกับทฤษฎีพื้นฐานของนักการอุดมศึกษา เพื่อให้เกิดเป็นกรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย โดยมีวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่สอดคล้องกับทฤษฎี ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้กระบวนการวิจัยอนาคตปริทัศน์ และในส่วนนี้ได้กล่าวถึง การวิเคราะห์สาระ ซึ่งเป็นเทคนิคสำคัญในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย
2. การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยอนาคต และกระบวนการอนาคตปริทัศน์
3. การวิเคราะห์สาระ

1. กรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

การเสนอรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติในประเทศไทย ด้วยกระบวนการอนาคตปริทัศน์ มีกรอบทฤษฎีในการวิจัย ดังนี้

ผู้วิจัยได้สร้างกรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย โดยบูรณาการทฤษฎีพื้นฐานของนักการอุดมศึกษา 4 ท่านผ่านการปรับสภาพความเป็นนานาชาติ เข้าสู่รูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ ภายใต้ขอบเขต (Context Unit) ของการสร้างสถาบันใหม่ ซึ่งมีองค์ประกอบ 5 ส่วน คือ สภาวะการนำ หลักการ โปรแกรม ทรัพยากร โครงสร้างภายใน ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีการจัดการอุดมศึกษาของโนลส์ (Knowles, 1970) กับความเป็นนานาชาติ พัฒนาไปสู่รูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ ซึ่งเป็นเรื่องของการบริหารทั่วไป และการบริหารงานวิชาการ ใช้เป็นพิมพ์เขียว สำหรับศึกษา เพราะมีความครบถ้วนในองค์ประกอบของการดำเนินงานด้านการอุดมศึกษา ทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่า รูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ ที่ทำการศึกษามีองค์ประกอบในแต่ละด้านครบถ้วนตามรูปแบบของการอุดมศึกษาที่เป็นสากล เริ่มตั้งแต่การศึกษาถึงกฎหมายที่รับรองสถานภาพของสถาบันกฎระเบียบต่าง ๆ ที่ทางสถาบันกำหนดขึ้น เพื่อการบริหารงานภายใน การจัดองค์การบริหารงานของสถาบัน การวางแผนดำเนินงานของสถาบันทั้งระยะสั้นและระยะยาว รวมทั้งแผนปฏิบัติการประจำปี การจัดระบบบริหารงานทั่วไป เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการทำงาน การกำหนดกิจกรรมที่สัมพันธ์กับชุมชน ให้สถาบันเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับจากสังคม การจัดการงานบุคลากรและเจ้าหน้าที่ที่มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ การบริหารอัตรากำลังให้เกิดประสิทธิภาพ การจัดการด้านอาคารสถานที่ให้เพียงพอต่อการให้บริการนิสิตนักศึกษา อาจารย์และบุคคลทั่วไปที่มาขอใช้บริการ การจัดทำงบประมาณของสถาบันเพื่อจัดหาทุนทรัพย์รองรับการดำเนิน

งานของสถาบัน ตลอดจนการจัดเตรียมทรัพยากรลงทุนและดำเนินการให้เพียงพอประจำปี และเพียงพอตามแผนระยะสั้นและระยะยาวที่วางไว้ ที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นส่วนของการบริหารงานทั่วไป

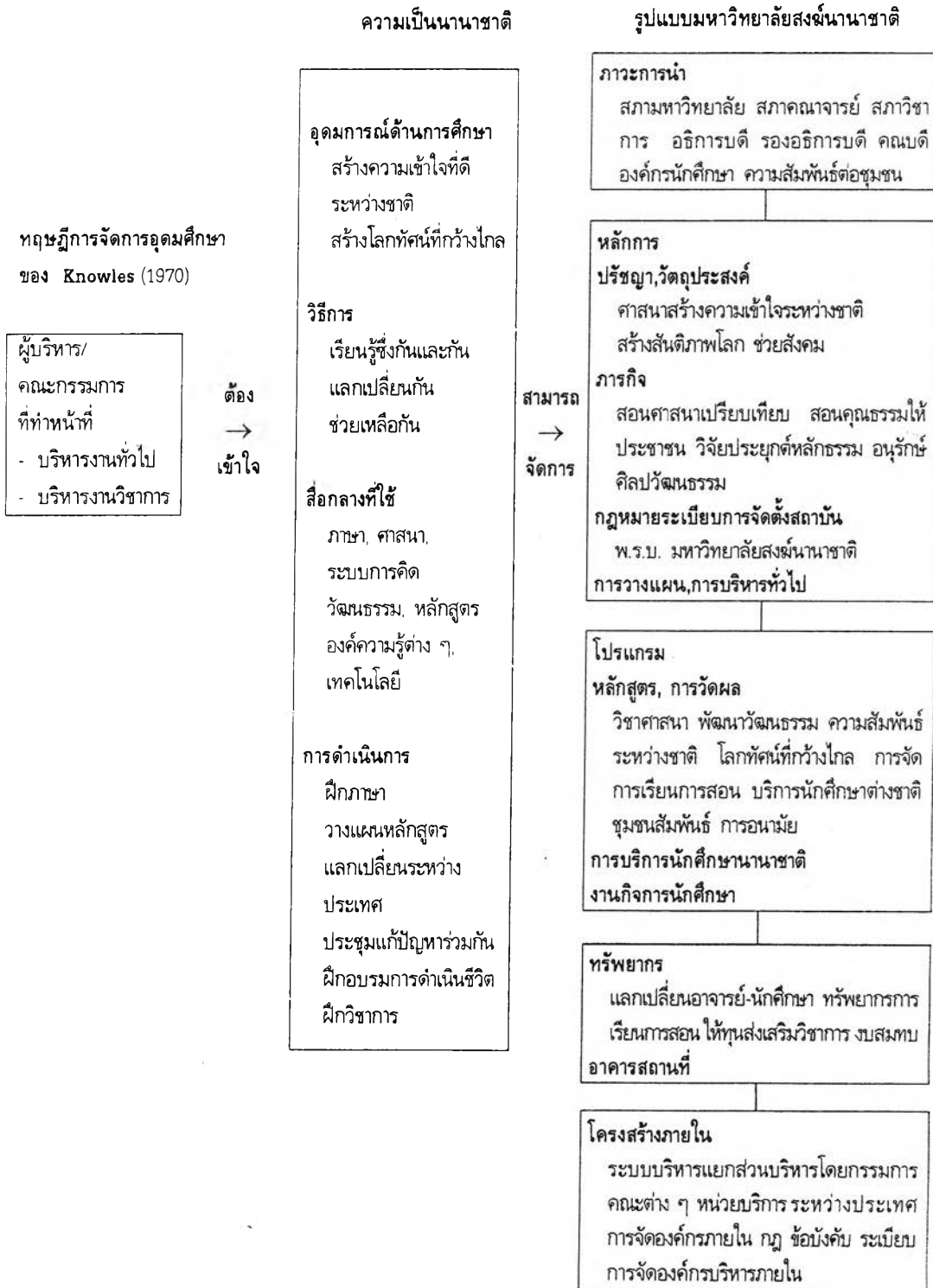
สำหรับการบริหารงานวิชาการ เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำระเบียบปฏิบัติ ด้านวิชาการว่ามีการแบ่งส่วนรับผิดชอบระหว่างงานธุรการ งานลงทะเบียนและวัดผล อย่างไร ตลอดจนขั้นตอนการทำงาน การบริหารงานที่สัมพันธ์กันระหว่างคณะวิชา ภาค วิชา สำนักหรือสถาบัน รวมทั้งการจัดหลักสูตรร่วมกัน การจัดหลักสูตรเฉพาะ นโยบายการรับนักศึกษาจะกำหนดจำนวนรับอย่างไร การกำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครสอบ การรับนักศึกษากลางปี การจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ การบริหารงานอาจารย์ เช่น เรื่องการพัฒนาอาจารย์ การส่งเสริมบำรุขขวัญและกำลังใจ รักษาให้อาจารย์ที่มีคุณภาพอยู่ในสถาบันได้นาน ๆ งานกิจกรรมนิสิตนักศึกษาและพัฒนานิสิตนักศึกษาด้านสุขภาพอนามัย การจัดกิจกรรมสัมพันธ์ทั้งภายนอกและภายในคณะวิชาและสถาบัน

องค์ประกอบที่ครบถ้วนตามหลักการอุดมศึกษาที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจะศึกษาในแต่ละประเด็นโดยปรับให้เข้ากับลักษณะความเป็นนานาชาติ เพื่อสร้างภาพอนาคตของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ขึ้น ดังนี้ คือ

กลุ่มบุคคลหรือคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ที่มีหน้าที่ให้กำหนดปรัชญา นโยบาย วัตถุประสงค์ ในการจัดการศึกษาของสถาบันและทำหน้าที่บริหารงานทั่วไปและบริหารงานวิชาการ ตามทฤษฎีของโนลส์ (Knowles, 1970) จะต้องเข้าใจองค์ประกอบของความเป็นนานาชาติ ทั้ง 4 ส่วน คือ อุดมการณ์ด้านการศึกษา ที่ว่าต้องสร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างชาติ สร้างโลกทัศน์ที่กว้างไกล จิตสำนึกความเป็นประชาธิปไตย ตระหนักในความรับผิดชอบ ความเสมอภาค ความมีอิสระในการคิด การไม่เบียดเบียนกัน ความตระหนักในการช่วยเหลือสังคมและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อุดมการณ์เหล่านี้ ต้องสร้างให้มีขึ้นแก่บุคลากรของสถาบัน และที่สำคัญที่สุดต้องสร้างให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน เพื่อให้เป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพ นอกจากนี้ กลุ่มที่เป็นภาวะผู้นำต้องมีทัศนคติที่ดีต่ออุดมการณ์เหล่านี้ และใช้วิธีการให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยมีสื่อกลาง คือ ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ระบบการคิด หลักสูตร องค์ความรู้ต่าง ๆ และเทคโนโลยีที่ทันสมัย เข้ามาช่วยเป็นเครื่องมือดำเนินการ และเน้นการดำเนินการให้ผู้เรียนและบุคลากร ฝึกการใช้ภาษาให้สื่อสารกันดี เป็นอย่างดี ร่วมวางแผนใช้สร้าง ปรับปรุงหลักสูตรให้เป็นระบบสากล มีการแลกเปลี่ยน อาจารย์ บุคลากร ผู้เรียน ทรัพยากรระหว่างสถาบัน รวมถึงการประชุมแก้ไขปัญหาร่วมกัน สัมมนาทางวิชาการ การดำเนินชีวิตในสังคมร่วมกัน ระหว่างสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ผู้เรียนจากประเทศต่าง ๆ

เมื่อคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัย มีความรู้ความเข้าใจ มีทัศนคติที่ดีต่อความเป็นนานาชาติอย่างถูกต้องแล้ว ก็สามารถพัฒนาปรับปรุงบุคคลในกลุ่มในคณะ ให้มีความเป็นภาวะการนำ ที่สามารถจะกำหนดหลักการ ปรัชญา วัตถุประสงค์ ภารกิจ กฎหมาย ระเบียบ การจัดตั้งสถาบัน การวางแผน การบริหารงาน การจัดโปรแกรม หลักสูตร วัตถุประสงค์ การบริการนักศึกษา การจัดทรัพยากร การจัดโครงสร้างภายใน ตามรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ ได้อย่างถูกต้อง

แผนภาพที่ 2.14 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีการจัดการอุดมศึกษาของ โนลส์ (Knowles,1970) กับความเป็นนานาชาติ พัฒนาไปสู่รูปแบบ มหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ

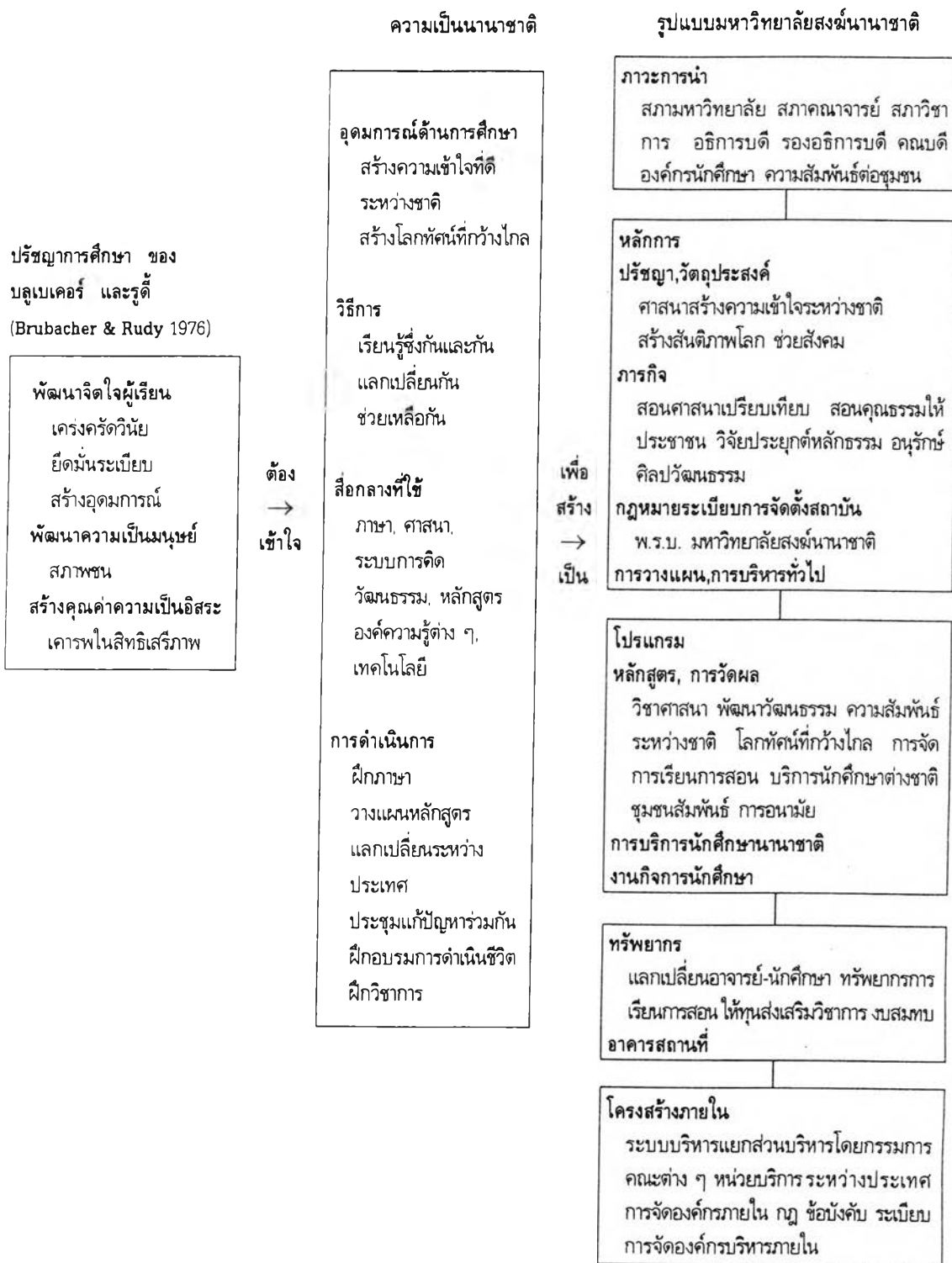

2. ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาการศึกษาของบลูเบเคอร์ และ รูดี (Brubacher & Rudy, 1978) กับความเป็นนานาชาติ พัฒนาไปสู่รูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ

ปรัชญาการศึกษาของบลูเบเคอร์ และรูดี เน้นการพัฒนาจิตใจของผู้เรียนให้เป็นผู้ที่เคร่งครัดในระเบียบวินัย ยึดมั่นในแบบแผน และสร้างอุดมการณ์ที่ดีในการดำเนินชีวิต ฝึกพัฒนาความเป็นสุภาพชน ซึ่งถือเป็นลักษณะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ ฝึกให้เห็นถึงคุณค่า ความเป็นตัวของตัวเอง มีความเป็นอิสระ รู้จักเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น คุณสมบัติต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นพื้นฐานที่สถาบันอุดมศึกษาทั่ว ๆ ไป ยึดเป็นมาตรฐานในการสร้างบัณฑิตให้มีคุณภาพที่ดี ดังนั้น เมื่อจะนำปรัชญากลุ่มนี้มาพัฒนาเป็นชุดของหลักการสำหรับมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ ก็ต้องคำนึงถึงความเป็นนานาชาติ ตามอุดมการณ์ ด้านการศึกษาที่จะสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ สร้างโลกทัศน์ที่กว้างไกลในระดับโลก ปฏิบัติตนด้วยความเป็นประชาธิปไตย ฝึกให้มีความรับผิดชอบ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในระดับนานาชาติ จะทำให้กลุ่มผู้บริหารในส่วนของภาวะการนำ สามารถกำหนดหลักการ ซึ่งประกอบด้วย ปรัชญา วัตถุประสงค์ ภารกิจ กฎหมาย ระเบียบการจัดตั้งสถาบัน วางแผนและบริการทั่วไปได้ เกี่ยวพันไปถึงการจัดโปรแกรม หลักสูตร ทรัพยากร และอื่น ๆ อีก ได้อย่างถูกต้อง

ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาการศึกษาของบลูเบเคอร์ และรูดี กับความเป็นนานาชาติ เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถพัฒนาไปสู่การจัดรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติได้ตามแผนภาพต่อไปนี้

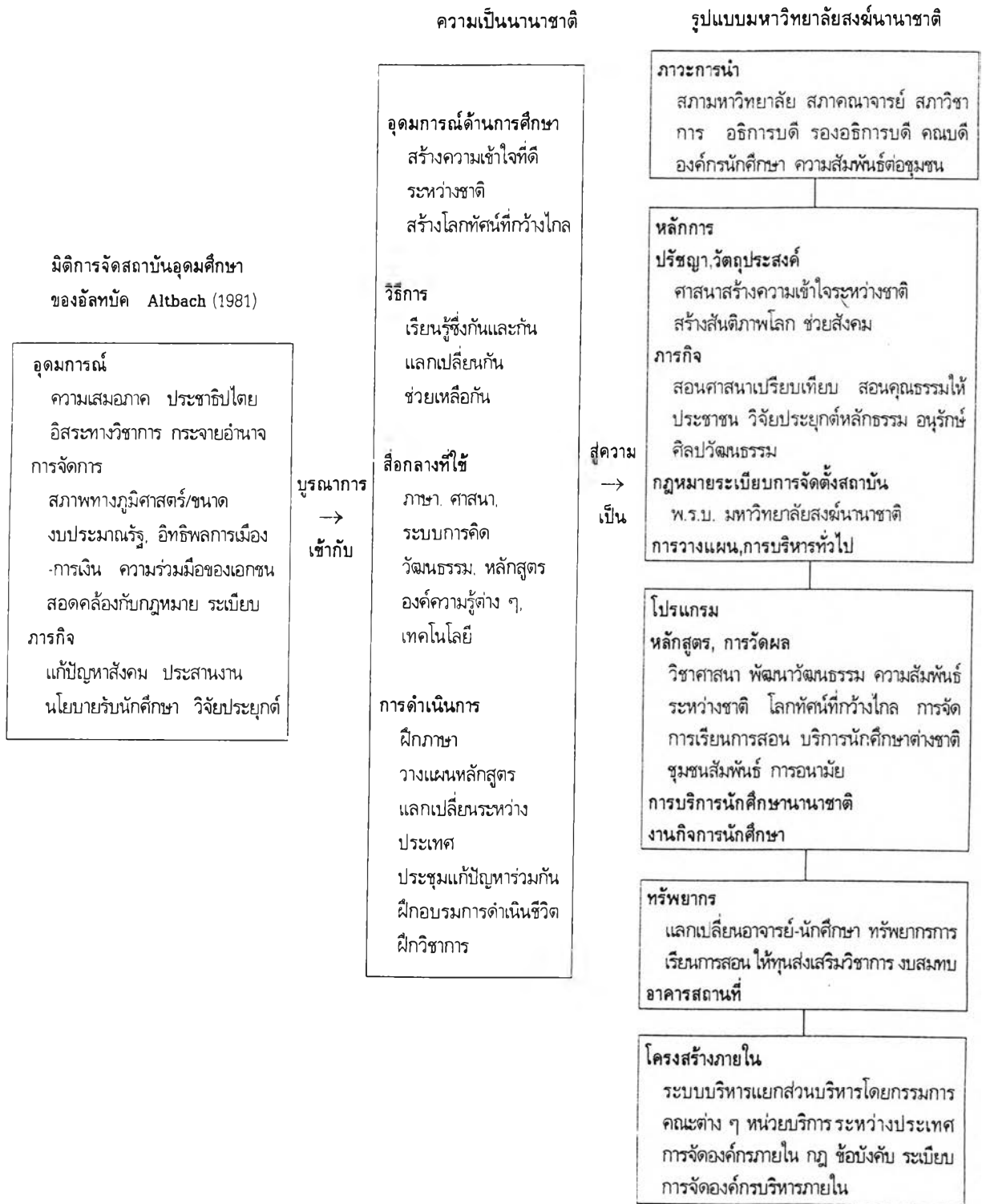
แผนภาพที่ 2.15 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาการศึกษาของบลูเบเคอร์ และ รูดี (Brubacher & Rudy, 1978) กับความเป็นนานาชาติ พัฒนาไปสู่รูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างมิติการจัดสถาบันอุดมศึกษา ของอัลทบัค (Altbach, 1981) กับความเป็นนานาชาติ บูรณาการไปสู่รูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ

อัลทบัค ได้กล่าวถึงอุดมการณ์ของการจัดสถาบันอุดมศึกษาและผลิตบัณฑิต ให้มีความเสมอภาค เป็นประชาธิปไตย ให้เกิดความอิสระทางวิชาการ สอดคล้องกับปรัชญาของบลูเบเคอร์ และรูดี (Brubacher & Rudy, 1976) กล่าวถึงมิติด้านการกิจที่จะต้องแก้ปัญหาสังคม เน้นการประสานงาน นโยบายรับนักศึกษา และส่งเสริมการวิจัยประยุกต์ ตลอดจนมิติการจัดการ ที่คำนึงถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ ขนาดของสถานที่งบประมาณที่รัฐจัดสรรให้ อิทธิพลทางการเมืองที่เข้ามาเกี่ยวข้อง อิทธิพลทางการเงิน จากความร่วมมือของฝ่ายเอกชน และการปฏิบัติที่สอดคล้องกับกฎหมาย ระเบียบต่าง ๆ มิติทั้งหลายเหล่านี้ จะบูรณาการเข้ากับอุดมการณ์ด้านการศึกษา วิธีการ สื่อกลางที่ใช้ และการดำเนินการ ในระดับที่เป็นนานาชาติมากขึ้น ก็จะเกิดการพัฒนารูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติได้ ทั้งในส่วนภาวะการนำ หลักการ โปรแกรม ทรัพยากร และการจัดโครงสร้างภายใน

แผนภาพที่ 2.16 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมิติการจัดสถาบันอุดมศึกษา ของอัลทบัค (Altbach, 1981) กับความเป็นนานาชาติ บูรณาการไปสู่รูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ

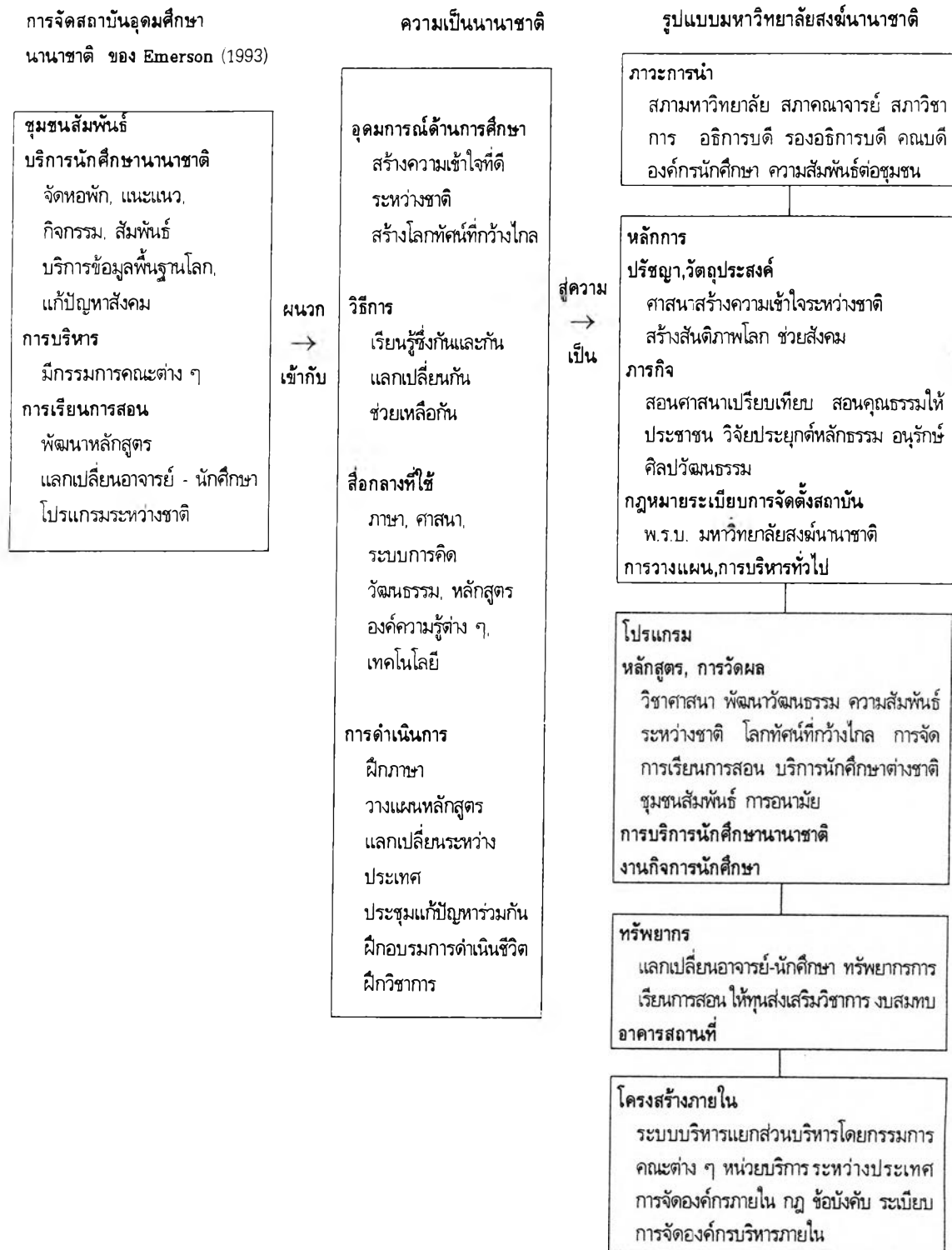

4. ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดสถาบันอุดมศึกษานานาชาติกับความเป็นนานาชาติ ผนวกรวมเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ

อีเมอร์สัน (Emerson, 1993) ได้วางรูปแบบการจัดการอุดมศึกษาไว้เฉพาะสำหรับการดำเนินงานเพื่อพร้อมรับนักศึกษาต่างชาติเข้ามาศึกษาร่วมในสถาบัน ซึ่งประกอบด้วยเรื่องของการจัดการเรียนการสอน ซึ่งต้องมีการพัฒนาหลักสูตร การจัดโปรแกรมระหว่างชาติ การแลกเปลี่ยนอาจารย์ - นักศึกษา การบริหารงานในรูปแบบของกรรมการ คณะต่าง ๆ การบริการนักศึกษาต่างชาติ เกี่ยวกับการจัดหอพัก การจัดกิจกรรม การแนะแนว การบริการข้อมูลพื้นฐานโลก การแก้ปัญหาสังคม ตลอดจนการจัดชุมชนสัมพันธ์ รูปแบบดังกล่าวเหล่านี้ ผนวกเข้ากับความเป็นนานาชาติ ในด้านของอุดมการณ์การศึกษา วิธีการจัดการเรียนการสอน สื่อกลางที่นำมาใช้และการดำเนินการ กล่าวคือ

ตามอุดมการณ์ด้านการศึกษา เพื่อสร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างนักศึกษาต่างชาติ การสร้างโลกทัศน์ที่กว้างไกล สร้างจิตสำนึกความเป็นประชาธิปไตย ความรับผิดชอบและตระหนักในหน้าที่ ความเสมอภาค การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การลดความเห็นแก่ตัว และการฝึกความเป็นอิสระในการคิด โดยวิธีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดกัน และแก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีสื่อกลางที่ใช้ด้วยภาษา ศาสนา วัฒนธรรม ระบบการคิด โดยมีการบริการข้อมูลพื้นฐานของโลกให้ตลอดเวลา ด้วยเครื่องมืออุปกรณ์เทคโนโลยีที่ทันสมัย โดยทางสถาบันจัดดำเนินการ ในการฝึกเรื่องการใช้ภาษา จัดหลักสูตรให้เหมาะสม จัดประชุมฝึกอบรม และการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมของมหาวิทยาลัย โดยมีการบริหารงานในรูปแบบของคณะกรรมการคณะต่าง ๆ ตลอดจนการเรียนการสอนที่ต้องมีการพัฒนาหลักสูตร การแลกเปลี่ยนอาจารย์ - นักศึกษา และโปรแกรมระหว่างชาติ องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ จะสามารถจัดรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติได้

แผนภาพที่ 2.17 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการจัดสถาบันอุดมศึกษานานาชาติ กับความเป็นนานาชาติ ผนวงรวมเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ

ดังนั้น จากกรอบทฤษฎีพื้นฐานของนักการศึกษาทั้ง 4 ท่าน ผู้วิจัยได้กำหนดเป็น

Theoretical Framework พิจารณาผ่านแนวคิดของความเป็นนานาชาติแล้ว จะได้ Conceptual Framework ที่เป็นรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ ภายใต้กรอบการสร้างสถาบันอุดมศึกษา แห่งใหม่ ทั้ง 5 ด้านดังกล่าว ซึ่งแต่ละด้านจะมีองค์ประกอบด้านการอุดมศึกษาดังต่อไปนี้ ตามที่ได้อธิบายแล้ว

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยอนาคต กระบวนการอนาคตปริทัศน์ และการวิเคราะห์สาระ (Qualitative Research, Future Research Future Scanning Process and Content Analysis)

2.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

การวิจัยเชิงคุณภาพมีรูปแบบการวิจัย สรุปได้ดังนี้

1. นักวิจัยเชิงคุณภาพจะศึกษาตามคุณภาพของผู้มีส่วนร่วม ซึ่งมีความรู้สึก ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ และการกระทำในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ ตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

2. กลวิธีที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จะมีทั้งวิธีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับปรากฏการณ์หรือสถานการณ์ที่เป็นอยู่ เช่น การสังเกตการสัมภาษณ์ในเชิง Ethnographic และใช้กลวิธีทางอ้อม คือ อปฏิสัมพันธ์ (Non-Interactive) เช่น การค้นหาจากเอกสารรายงานต่าง ๆ

3. รูปแบบที่ใช้ดำเนินการวิจัย เป็นรูปแบบเชิงปรากฏ (Emergent Design) ที่กำหนดตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น จึงต้องมีการยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนวิธีการเก็บข้อมูลหรือแนวทางการดำเนินการวิจัย ให้เหมาะสมกับสถานการณ์แต่ละครั้ง

4. รูปแบบการวิจัยกรณีศึกษาตัวอย่าง (Case - Study design) จะวิจัยเน้นคุณภาพที่เป็นปรากฏการณ์เฉพาะอย่างโดด ๆ เพื่อศึกษาให้เข้าใจในการศึกษาเรื่องนั้น ๆ อย่างลุ่มลึก

5. กรณีศึกษา จะใช้ในการพัฒนามโนทัศน์ของเรื่องที่ศึกษา เพื่อบรรยายและวิเคราะห์สถานการณ์และกระบวนการ เพื่อประเมินโปรแกรมและหรือยังชี้ประเด็นปัญหาเรื่องนโยบายและเป็นพื้นฐานของโครงการวิจัยขนาดใหญ่ ๆ และเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาเครื่องมือต่าง ๆ

6. การสุ่มแบบเจาะจงหรือการสุ่มตามเป้าหมาย (Purposeful Sampling) ซึ่งเป็นขบวนการเลือกตัวอย่างจำนวนน้อย จากข้อมูลจำนวนมาก ๆ เป็นกรณี ๆ เพื่อการศึกษาที่ลุ่มลึก โดยไม่มีความประสงค์ที่จะตีความต่อ (Generalize) ไปสู่กรณีอื่น ๆ ในทำนองเดียวกันสามารถกระทำได้ในการศึกษาเชิงคุณภาพ

7. ประเภทของการสุ่มแบบเจาะจงหรือการสุ่มตามเป้าหมาย จะรวมไปถึงการเลือกแหล่งวิจัย (Site Selection) การสุ่มอย่างครอบคลุม (Comprehensive Sampling) การสุ่มให้มีความแปรปรวนสูงสุด (Maximum Variation Sampling) การสุ่มเชิงเครือข่าย (Network Sampling) และการสุ่มตามประเภทกรณี (Sampling by Case Type)

8. ขนาดของตัวอย่างขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย กลวิธีการเก็บข้อมูล

และการเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการในกรณีที่มีข้อมูลมาก (Availability of Information-Rich Cases) ในการนี้อาจกำหนดกรอบหรือแนวทางการวิจัยเอาไว้ก่อน เตรียมเครื่องมือช่วยเก็บข้อมูลให้พร้อม เช่น มีเทปบันทึกเสียง มีการฝึกเตรียมคนช่วยเก็บข้อมูล เป็นต้น

9. การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์เป็นเชิงปฏิสัมพันธ์และเกิดขึ้น เป็นวัฏจักรที่ซับซ้อนกัน (Overlapping Cycle) หมายความว่า สิ่งที่ปรากฏขึ้นให้เห็นหรือได้ฟังไม่ได้เกิดจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่อาจเกิดจากหลายสาเหตุและมีผลกระทบให้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ได้มากกว่าหนึ่งปรากฏการณ์ขึ้นไป ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องเก็บข้อมูลทุกอย่างให้ละเอียดและวิเคราะห์ผลจากข้อมูลทุกชนิดประกอบกัน

10. กลวิธีที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ มีความสำคัญกว่ากระบวนการวิจัยที่กำหนดแนวทางเอาไว้ จึงต้องเน้นกระบวนการศึกษาข้อมูลที่ยืดหยุ่นได้ และนำแนวคิดใหม่ ๆ ที่ได้พบมาประมวลไว้ตลอดเวลาที่เก็บข้อมูล

11. ขั้นตอนในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่การวางแผน การเริ่มเก็บข้อมูล การเก็บข้อมูลพื้นฐาน การยุติการเก็บข้อมูล และการเขียนแผนภูมิอย่างเป็นทางการ

12. ความเที่ยงของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Reliability) กำหนดได้โดยขอบเขตที่ผู้วิจัยเชิงคุณภาพท่านอื่น ๆ อาจค้นพบปรากฏการณ์เดียวกันในเรื่องที่ศึกษาในทำนองเดียวกัน และขอบเขตของความเห็นพ้องต้องกันระหว่างผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมในการอธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ

13. นักวิจัยเชิงคุณภาพสามารถเพิ่มความเที่ยงให้แก่งานวิจัยได้โดย การออกแบบการวิจัยให้มีความชัดเจนทุกแง่มุม

14. กลวิธีการเก็บข้อมูลเพื่อเพิ่มความเที่ยง ได้จากการประมวลผลวิธีดังต่อไปนี้ คือ การใช้มุขปาฐะ (Verbatim Accounts) ใช้ตัวบ่งชี้ที่อ้างอิงได้ต่ำ (Low-Inference Descriptive)

15. การวิจัยเชิงคุณภาพมักมีความตรงภายใน (Internal Validity) สูง เพราะมีการเก็บข้อมูลระยะยาว และมีการใช้ภาษาของผู้มีส่วนร่วม เป็นการวิจัยสนามที่พบข้อมูลโดยตรงและเป็นอัตโนมัติตามสาขาวิชาที่เฉพาะ (Disciplined Subjectivity)

16. การวิจัยเชิงคุณภาพมีสิ่งที่ยับยั้งหรือคุกคาม (Threats) ต่อความตรงภายใน (Internal Validity) น้อยกว่า และมีกลวิธีหลากหลายที่จะลดการคุกคามให้เหลือน้อยที่สุดดังกล่าวมาบ้างแล้ว

17. การวิจัยเชิงคุณภาพมีเป้าหมาย เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจอย่างกว้างไกล (Extension of Understandings) ในเรื่องนั้น ๆ มากกว่าการตีความต่อในเรื่องอื่น ๆ (Generalizability) โดยการนำผลการวิจัยมาใช้ การตีความต่อมักจะไม่ใช่วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงคุณภาพ

18. การคุกคามหรือรบกวนต่อความตรงภายนอก คือ ผลซึ่งเป็นการจำกัดของประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย อันได้แก่ การนำไปเปรียบเทียบต่อไปได้ (Comparability) และการนำไปตีความต่อในเรื่องอื่นได้ (Transbilty)

19. นักวิจัยสนาม (Field Researchers) ต้องมีความตระหนักเกี่ยวกับความรับผิดชอบเชิงจริยธรรม (Ethical Responsibilities) และอุปสรรคหรือข้อจำกัดทางกฎหมายในการเก็บและรายงานข้อมูล ซึ่งเป็นจรรยาบรรณเบื้องต้นของนักวิจัยทุกคน

2.2 การวิจัยอนาคต (Future Research)

โดยที่การวิจัยนี้อาศัยกระบวนการอนาคตปรัทัศน์ (Future Scanning Process) และการวิจัยเชิงธรรมชาติแบบอิงผู้ทรงคุณวุฒิ (Connoisseurship Model) จึงขอประมวลเอกสาร ทฤษฎีและงานวิจัยทางด้านนี้ไว้ ดังนี้

ในประเทศไทย ไม่ปรากฏเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวกับงานวิจัยอนาคตและศึกษามากนัก เท่าที่พบมีเอกสารเพียง 2 เล่ม

ส.ศิริรักษ์ (2522) เขียนเกี่ยวกับอนาคตของไทยในสายตาโดยมองอนาคตของไทยจากแง่ของอดีต แง่ของปัญหาชนและทางออกสู่อนาคต ได้แสดงความเห็นเชิงปรัชญาในเรื่องของอุดมคติทางการศึกษาของไทยซึ่งครอบคลุมเป้าหมายของการศึกษา เป้าหมายของการศึกษาอย่างฝรั่ง การศึกษาแบบไทยแต่ดั้งเดิมมาเป้าหมายทางการศึกษาของไทย และการนำเป้าหมายทางการศึกษาของไทยมาประยุกต์ใช้ และยังได้เปรียบเทียบกับอุดมคติ การดำรงชีวิตตามแนวคิดวัฒนธรรมจีน ซึ่งปรากฏอยู่มากในประเทศไทยอีกด้วย

วิโรจน์ สารวัตนะ (2522) ได้เขียนตำราเรื่องอนาคตทางการศึกษา แนวคิดทฤษฎีและบทวิเคราะห์ โดยให้คำจำกัดความการศึกษาอนาคต หลักการทำนายอย่างมีระบบ ความหมายของการทำนาย ประโยชน์และเทคนิคของการทำนายอนาคต นอกจากนั้นยังได้ประมวลการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อันนำไปสู่เหตุผลและลักษณะการเปลี่ยนแปลงจริงว่าเป็นเหตุจากวัตถุหรือจิตใจ เก่าหรือใหม่ ชนบทหรือเมือง เกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรม อัตตาธิปไตยหรือประชาธิปไตย

วิโรจน์ ยังได้สรุปถึงทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ จากต่างประเทศ ได้แก่ ทฤษฎีเกี่ยวกับการสะสมทุน ทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ตามลำดับขั้น ทฤษฎีทวีภาคและภาวะทันสมัย ทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาและการพึ่งพา แนวความคิดของ "การพัฒนาอีกรูปแบบหนึ่ง" แนวความคิดและทฤษฎีการกระจายรายได้กับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

วิโรจน์ ยังรวบรวมการศึกษาอนาคตทางการศึกษาในประเทศออสเตรเลีย อินเดีย ญี่ปุ่น มาเลเซีย นิวซีแลนด์ ฟิลิปปินส์ เกาหลี และเวียดนาม โดยอาศัยเอกสารจากการประชุมของยูเนสโก เรื่อง Regional Meeting on Future and Education เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2526 ทั้งนี้ ผลการศึกษาอนาคตการศึกษาของประเทศเหล่านี้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงธรรมชาติ อาศัยการสัมภาษณ์ และ Scenario writing เป็นหลักทั้งสิ้น และได้เสนอแนวต่อเบื้องอนาคตของการศึกษาไทยโดยสรุปแนวทางในปัจจุบัน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 6 ที่ประกอบด้วยแผนงานหลักในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การปรับปรุงโครงสร้างการผลิต การยกระดับคุณภาพบริการพื้นฐาน การกระจายความเจริญและสร้างความเป็นธรรม แผนนี้เน้นสาระสำคัญเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจส่วนรวมคน สังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมตลอดจนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิโรจน์ ได้วาดภาพความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้น ซึ่งมีผลกระทบซึ่งกันและกัน ระหว่างการศึกษากับสังคม บทบาทการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

พรชูลี อาชวอำรุง ได้เสนอรูปแบบการศึกษา ในยุคไมโครอิเล็กทรอนิกส์ ต่อการประชุมนานาชาติ เรื่องการศึกษาเพื่อเด็กของโลก ซึ่งจัดโดยคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในเดือนตุลาคม 2535 โดยเสนอแนวการวิเคราะห์การศึกษา ให้เหมาะสมกับบริบทของสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองในโลกยุคอนาคต ซึ่งเป็นยุคที่ใช้ไมโครอิเล็กทรอนิกส์ เป็นหลัก ได้ให้แนวทางการจัดระบบการศึกษา และแนวทางการปรับพัฒนาหลักสูตรและการสอน การมองบทบาทของผู้บริหาร อาจารย์ และนิสิตนักศึกษาในอนาคต และสรุปด้วยความคาดหวังที่มีต่อการศึกษาแห่งอนาคตโดยเสนอรูปแบบ

ในต่างประเทศ ได้มีเอกสารและรายงานการวิจัยเกี่ยวกับอนาคตอยู่มากพอสมควรโดยได้สรุปมาเป็นแนวทางในการวิจัยต่อไป

การทำนายถึงประชากรโลก ได้มีการเสนอและบันทึกไว้โดย Aurelio Pucci หนึ่งในผู้ก่อตั้ง Club of Rome ดังนี้

สิบปีมาแล้วที่พวกเราในโรมคลับ ทำนายไว้ว่า การจัดการทางสังคมที่เลวทราม การใช้ทรัพยากรอย่างสูญเปล่า การสะสมของมลภาวะ และการเพิ่มพูนประชากรอย่างรวดเร็ว ในที่สุดจะทำให้วัฒนธรรมสูญสลาย ในปัจจุบันนี้ เรามีความรุนแรงต่าง ๆ มากขึ้น มีแหล่งพลังงานน้อยลง มีการสะสมพลังทหารและอาวุธ มีปัญหาทางเศรษฐกิจและยังคงมีประชากรล้นโลก โดยในปัจจุบันดูเหมือนลูกปืนที่วิ่งไปกระทบความหายนะที่หนึ่งและทะลุไปกระทบความหายนะหนึ่งและทะลุไปกระทบความหายนะอื่น ๆ ต่อไปเรื่อยไม่รู้จบสิ้น ในอนาคต (Feather, 1980)

ซีกเลอร์ (Ziegler: 1972) ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพของอนาคตทางการศึกษา

โดยค้นพบจุดยืน เพื่อการศึกษาอนาคตทางการศึกษา 3 ประการ ได้แก่ การป้องกัน (Preventive) การปรับตัว (Adaptive) และการสร้างสรรค์ใหม่ (Inventive) จุดยืนเหล่านี้ ไม่แยกขาดจากกันโดยเด็ดขาด แต่อาจนำมาผสมผสานรวมกัน เพื่อใช้เป็นรูปแบบในการ ศึกษาและทดสอบการทำนายอนาคตเพื่อการปฏิบัติจริงทางการศึกษาได้อย่างดี

เซนนี (Shane:1973,1977,1982) นักการศึกษาผู้เชี่ยวชาญการศึกษาอนาคต และ เป็นผู้ชำนาญการในเรื่องอนาคตของการศึกษาอเมริกัน ได้ทำการศึกษาวิจัย และเขียนตำรา ไว้มากมาย เซนนีได้สรุปการวิจัยอนาคตจากผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ระหว่างปี 1971-1972 ไว้ดังนี้

1) การวางแผนอนาคต เน้นแนวทางเลือกในอนาคตมากกว่าการทำนายในแนวตรง (Linear Projections) เป็นการกระทำที่เน้นคุณค่าที่มีอยู่ในตนเอง และเน้นการปฏิบัติเพื่อเผชิญกับอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวางแผนอนาคตนี้ จับจุดที่การบ่งชี้ความคงที่ของกลุ่มสัมพันธ์ต่าง ๆ ในบรรดาความเป็นไปได้ทั้งหลายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต และผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากการตัดสินใจเชิงนโยบาย

2) การวางแผนอนาคตเปิดให้เห็นความเป็นไปได้ง่าย ๆ ที่มีอยู่มากกว่าการทำนายในแนวตรง ผลการวิจัยอนาคตมักชี้ให้เห็นความเป็นไปได้ ที่ส่วนใหญ่จะถูกกละเลย หรือไม่มีใครค้นพบโดยวิธีการวิจัยแบบอื่น ๆ

3) การวางแผนแบบดั้งเดิมมีพื้นฐานบนข้อตกลงเบื้องต้นที่ว่าวันพรุ่งนี้ "ที่ดี" จะเป็นโลกในอุดมการณ์ของปัจจุบัน ซึ่งปัญหาต่าง ๆ จะได้รับการแก้ไขจนหมดสิ้นไปแล้ว ผลจากการวิจัยตรงกันข้าม คือพบว่า เราต้องมองอนาคตจากสายตาที่เห็นเป็นความจริง โดยคำนึงถึงบริบทของทรัพยากร ค่านิยม และทัศนคติของบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วย

4) การวิจัยอนาคต ขึ้นอยู่กับการศึกษาพัฒนาการด้านต่าง ๆ อย่างสมเหตุสมผลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปแห่งอนาคต การวิจัยอนาคต จึงมักเป็นการศึกษาพัฒนาการ และผลของพัฒนาการนั้น ๆ มากกว่าที่จะเน้นการวิเคราะห์เชิงสถิติ และการทำนายทางสถิติการวางแผนในรูปแบบดั้งเดิมมักจะอาศัยแต่รูปแบบคณิตศาสตร์ แต่การวิจัยอนาคตนั้น ขึ้นอยู่กับรูปแบบคณิตศาสตร์น้อยกว่า (Less Mathematics Model Based) และขึ้นอยู่กับการจำลอง ส่วนบุคคลมากกว่า (More Persona Simulation Based)

5) ในการวางแผนอนาคตผลของการวิจัยมิได้เน้นการปฏิรูปอดีต แต่เน้นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่อาจจะเป็นไปได้จากข้อเลือก และผลอันได้จากการศึกษาอย่างลุ่มลึก และเลือกมาด้วยความใคร่ครวญอย่างดียิ่ง

ชอร์จ และคณะ (Schwarz and Others,1982) ได้เสนอวิธีการศึกษาอนาคตไว้

4 รูปแบบ ได้แก่

- Delphi Technique
- Trend Extrapolation
- Scenario Writing
- Mathematical Models

โกลแมนน์ (Goldmann:1978) เสนอให้นักวิจัยอนาคตใช้เกณฑ์ 3 ประการให้มีความสมดุลงัน ดังนี้

1. ความเป็นอิสระทางค่านิยม (Value Independence)
2. ความตรง (Validity)
3. ระดับความทะเยอทะยาน (Level of Ambitious)

ฮาร์แมน (Harman,W.N.:1972) ได้ศึกษาและค้นพบเป้าหมายของการวิจัย อนาคตเพื่อการวางนโยบายว่า ต้องเสนอให้ผู้วางนโยบาย เสนอนโยบายเพื่ออนาคตที่มีลักษณะดังนี้

- 1) อยู่ในบริบทของ (ก) ความเข้าใจผลเบื้องต้นและผลที่ซับซ้อนกว่านั้น (ข) มิติเชิงกลวิธีที่เป็นระยะยาว และ (ค) การปฏิบัติที่มีการประสานงานกันในหมู่ทุกกลุ่มบุคคล และสถาบันที่เหมาะสม
- 2) นโยบายนำไปปฏิบัติจริงได้ และมีความเชื่อมั่นว่าปฏิบัติแล้วจะเกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
- 3) รับรู้ว่าเป็นไปได้ตามกฎเกณฑ์ ระเบียบ กฎหมาย ที่วางไว้โดยกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

พื้นฐานของการทำนายอนาคตของสังคม ได้แก่ องค์ประกอบเพื่อการวิจัยดังต่อไปนี้

- ค่านิยมที่มีมาก่อน (Forerunner Values)
- กระบวนการกระจาย (Processes of Diffusion)
- วิธีการคิดที่มีมาก่อน (Forerunner Modes of Thought)
- การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม (Environmental)
- การรับรู้ที่เปลี่ยนแปลงไป (Changing Perceptions)
- การทำนาย (Predictions)

โฟล์ค (Folk:1985) กล่าวถึงการใช้คอมพิวเตอร์ในการวิจัยอนาคต โดยเน้นการใช้วิธีการวิจัย Cross Impact Matrix (CIM) และ Focussed Delphi CIM คือ เทคนิคการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลที่อธิบายและวิเคราะห์การปฏิสัมพันธ์ในหมู่ของเหตุการณ์ที่อาจเกิด

ขึ้นได้ในอนาคต CIM มีหลายรูปแบบ แต่หลักการวิเคราะห์เป็นไปได้ในลักษณะเดียวกัน ตัวป้อนคือข้อมูลดิบ (Input) ประกอบด้วยค่าประมาณ (Estimates) เกี่ยวกับความน่าจะเป็นเกิดของเหตุการณ์นั้น ๆ ข้อมูลเกี่ยวกับแนวโน้มที่น่าจะเป็นค่าประมาณของผลกระทบที่การเกิดเหตุการณ์แต่ละครั้งจะมีต่อความเป็นไปได้ที่จะก่อให้เกิดเหตุการณ์อื่น ๆ ตามกัน ตัวปลาย (Output) ประกอบด้วยค่าความเป็นไปได้ที่ปรับแล้ว (Adjusted Probability) สำหรับแต่ละเหตุการณ์ คำนวณบนพื้นฐานของสมการ ซึ่งใช้ในข้อมูลแนวโน้ม (Trend Data) ข้อมูลตามเงื่อนไข (Conditional Probability Data) และผลกระทบ (Impact)

บัวแมน (Bauman:1984) ได้ศึกษาย้อนหลังเกี่ยวกับวิทยาลัย ว่าวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้จัดโปรแกรมการศึกษาเพื่อสนับสนุนด้านการเป็นมนุษย์ และการจัดสังคมให้ดีขึ้นชื่อของโปรแกรมต่าง ๆ เช่น นิเวศวิทยาทางการเกษตร (Agroecology) เทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ และสังคมวิทยาการศึกษาจักรวาล (Global Studies) เทคโนโลยีและสังคมวิทยา เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) การออกแบบสิ่งแวดล้อม การมองการศึกษาทางพุทธศาสนาในระดับโลกนั้น อาจต้องศึกษาย้อนหลังโปรแกรมการศึกษาที่จัดมาเพื่อเป็นฐานในการขยายให้ได้ลักษณะพิเศษขึ้น สำหรับสังคมในอนาคตที่เป็นอุตสาหกรรม และมีการใช้พลังงานและทรัพยากรอย่างไม่จำกัดนั้น บัวแมน ได้อธิบายถึง Program MCC โดยศึกษาจากอาจารย์ 20 ท่าน จาก 18 ภาควิชา ในเรื่องหลักสูตรและกระบวนการวิชาที่เกี่ยวกับ Global Interdependence, Self-Reliant Life Style, Health for life, Applied Energy System, Energy Efficient Home Design และ Human Ecology Practicum โดยทุกโปรแกรมจะดูลงไปถึงงานที่ให้นักศึกษาสำหรับแต่ละเทอม

เซฟิโร (Shapiro:1984) ได้พูดถึงเรื่อง Retooling College ว่าการใช้เครื่องมือที่ทันสมัยทางวิทยาศาสตร์และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ให้นักศึกษาฝึกใช้นั้นจะต้องลงทุนเพิ่มขึ้น หากสหรัฐจะคงความเป็นผู้นำทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอยู่ จะต้องจัดหางบประมาณเพิ่มขึ้นจากร้อยล้านเป็นห้าร้อยล้านในทุก ๆ ปี ฉะนั้น การจัดตั้งมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาโลก จำเป็นต้องมองเรื่องทรัพยากรและอุปกรณ์ต่าง ๆ ด้วย

แบรส (Brass:1985) ได้กล่าวถึงศักยภาพใหม่ในการบริหารมหาวิทยาลัยในอนาคตที่จะครอบคลุมในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. คงความสามารถในการผลิตความรู้ในระดับสูง
2. ลดข้อผิดพลาดต่าง ๆ ลง
3. มีความรับผิดชอบและพิจารณาอนาคตหลาย ๆ ด้าน
4. มีความสามารถในการประมวลข้อมูลสารสนเทศ
5. เน้นศักยภาพของบุคคลเป็นหลัก สนับสนุนในด้านการลดข้อขัดแย้ง

โดยสรุป ผลงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติเป็นเรื่องใหม่ ยังไม่เคยมีการวิจัยมาก่อนเลย ผู้วิจัยจึงต้องอาศัยเอกสารและผลงานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับ ศาสตร์อุดมศึกษาทางการจัดตั้งสถาบัน การวิจัยเพื่อกำหนดการจัดตั้งในอนาคต ซึ่งใช้วิธี อนาคตศึกษา (Future Studies) และการศึกษาความเป็นไปได้ (Feasibility Study) เป็นพื้นฐานในการ วิจัยเพื่อหารูปแบบและแนวทางในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาตินี้

2.3 กระบวนการอนาคตปริทัศน์ (Future Scanning Process)

การศึกษาสภาพปัจจุบันของมหาวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งสัมพันธ์กับบทบาทของพระ บัณฑิตที่จะมีต่อประชาคมโลก ตลอดจนรูปแบบและภารกิจของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มี ความเป็นสากล จะใช้กระบวนการที่เรียกว่า (อนาคตปริทัศน์ (Future Scanning Process) ซึ่งคำศัพท์ภาษาไทยที่ใช้ว่า "อนาคตปริทัศน์" แปลโดย ศาสตราจารย์ ดร.สุจิต เพียรชอบ กระบวนการศึกษาแบบอนาคตปริทัศน์ นี้เกิดจากนักการศึกษาชาวอเมริกัน ชื่อ โจอี ดี แลปิน (Lapin, 1993) ซึ่งเป็นศาสตราจารย์สาขาสังคมวิทยา ที่วิทยาลัยชุมชนคาคตันส์วิลล์ แห่งรัฐแมริแลนด์

วิธีการศึกษาตามกระบวนการอนาคตปริทัศน์ของ แลปิน (Lapin, 1993) นี้ มี ขั้นตอนดังนี้

1. จัดตั้งคณะทำงานวิจัยขึ้นคณะหนึ่ง (Scanning Team) มีผู้วิจัยเป็นหัวหน้าคณะ
2. คณะทำงานวิจัย จะต้องร่วมกันพิจารณาถึงกลุ่มงานที่จะต้องศึกษา ประเภทและระดับของงานที่ต้องการศึกษา เป้าหมายและแนวโน้มของเรื่องที่จะศึกษาและ แบ่งความรับผิดชอบงานในแต่ละส่วน
3. แยกกลุ่มกันไปศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องตามที่แบ่งงานกันรับผิดชอบ ค้นคว้า ศึกษาทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เป็นเป้าหมาย ความสัมพันธ์ที่มีมาในอนาคต ซึ่งอาจจะเป็น ผลกระทบต่อเรื่องที่ศึกษาทางตรงและทางอ้อม ผลกระทบนั้นทั้งที่มีอิทธิพลมากและที่มี อิทธิพลน้อย ๆ ลดลงตามลำดับ ในขั้นตอนนี้จะมีการจดบันทึกข้อมูลและมีแบบบันทึก เก็บข้อมูล
4. การเก็บข้อมูลที่ไม่เป็นทางการ เช่นการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน การสัมภาษณ์ บัณฑิต ชาวบ้านตลอดจนแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เท่าที่จะหาได้ จะเก็บรวบรวมไว้ให้มากที่สุด
5. การประเมินผลข้อมูลที่รวบรวมได้ ในขั้นตอนนี้จะเป็นการหาความตรงของ ข้อมูล จัดข้อมูลเข้ากลุ่ม ข้อมูลใดที่เป็นทางการ ข้อมูลที่จะหาได้ จะเก็บรวบรวมไว้ให้ มากที่สุด
6. จัดประชุมคณะทำงานวิจัย เพื่อปรึกษาหารือกันเกี่ยวกับเรื่องข้อมูลที่เก็บ

รวบรวม ได้ว่ามีข้อบกพร่องอะไรบ้าง ช่วยกันอภิปรายหาข้อสรุป และจัดทำร่างเป็นแนวโน้มนำของเรื่องตามเป้าหมายที่ทำการศึกษาค้นคว้า จะได้รูปแบบของเรื่องที่เป็นแนวโน้มนำที่ต้องการหรือที่จะเป็นไปในอนาคต

7. เชิญนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาประชุมร่วมกัน โดยให้คณะทำงานวิจัยเสนอข้อมูลในแต่ละด้านที่ได้ไปศึกษาค้นคว้ามา ว่ามีข้อบกพร่องอะไรบ้าง ส่วนใดที่จะต้องค้นคว้าเพิ่มเติม ส่วนใดที่ตรงตามประเด็นที่ต้องการตามเป้าหมาย สิ่งใดที่ไม่เกี่ยวข้องจะต้องตัดออกไป ในขั้นตอนนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิจะทำหน้าที่หาความเชื่อมั่นในข้อมูลที่คณะทำงานศึกษามาได้

8. ทำการจำแนกประเภทข้อมูลที่เกิดจากขั้นตอนที่ 7 ว่าแนวโน้มนำของเรื่องใดบ้างที่จะเกิดขึ้นตามลำดับเวลาก่อนหลัง อะไรเป็นผลกระทบในระยะสั้นและระยะยาว โดยมีเกณฑ์ในการจำแนกเรื่อง 3 ประการ คือ เกณฑ์ในเรื่องของระยะเวลา เกณฑ์เกี่ยวกับความต่อเนื่องของเหตุการณ์ และเกณฑ์เกี่ยวกับผลกระทบที่มีต่อเรื่องที่กำลังศึกษา

9. จากผลของขั้นตอนที่ 8 จะทำให้ได้แนวโน้มนำที่จะเป็นไปของเรื่องในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะนำมารวมกลุ่มครบส่วนตามเรื่องที่จะศึกษา คือจะได้คำตอบตามงานที่แบ่งความรับผิดชอบกันในขั้นตอนที่ 2 จะทำให้เห็นภาพรวมของแนวโน้มนำในด้านต่าง ๆ กันตลอดเรื่องที่กำลังศึกษา

10. เป็นขั้นตอนสุดท้าย คือการสรุปแนวโน้มนำของเรื่องทั้งหมด ซึ่งอาจจัดทำเป็นรูปแบบของเรื่องที่กำลังศึกษา ได้หมดทั้งเรื่องและสามารถนำไปทดลองใช้ หรือทดสอบความเป็นไปได้ต่อไป

สรุปแล้ว วิธีการศึกษาตามกระบวนการอนาคตปริทัศน์ เป็นการศึกษารื่องที่จะเป็นแนวโน้มนำในอนาคต ด้วยการศึกษารูปแบบตรรกะพินิจทุกเรื่องราวและทำการศึกษากันอย่างเป็นคณะเป็นกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและครอบคลุมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และมีการปรึกษาหารือกันอยู่ตลอดเวลา จนสามารถสรุปแนวโน้มนำของเรื่องที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ตลอดเรื่องที่จะศึกษา

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินงานด้วยตนเองตามขั้นตอนทั้ง 10 ขั้นตอนดังกล่าวโดยใช้คำถามในการวิจัยที่ต้องการหาคำตอบ ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย เป็นเป้าหมายในการทำงาน แบ่งงานที่ต้องศึกษาออกเป็น 3 ส่วน และดำเนินการศึกษาตามขั้นตอนที่ได้อธิบายไว้ในวิธีดำเนินการวิจัย สำหรับความเชื่อมั่นของข้อมูลที่รวบรวมมาได้ อาศัยผู้ทรงคุณวุฒิช่วยตรวจสอบ โดยจัดประชุมสัมมนา ระดมความคิด

3. การวิจัยเชิงธรรมชาติ (Naturalistic Research)

หมายถึงการวิจัยที่ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลตามสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏ โดยดูทุกส่วนที่ศึกษาอย่างกว้างขวาง ประเด็นสำคัญ อยู่ที่ระดับของการควบคุมตัวแปรอิสระ ที่ทำได้น้อย ซึ่งผู้วิจัยจะต้องพิจารณาในการจัดกระทำต่อตัวแปรอย่างรอบคอบ ตามสภาพการณ์ที่ประสบ ซึ่ง เฮ้าส์ (House, 1976) ได้ให้ความหมายไว้ใกล้เคียงกับ วอล์ฟ และ ไทมิทซ์ (Wolf and Tymitz, 1977) ว่า เป็นการสืบค้นข้อเท็จจริงตามความจริงที่ปรากฏ โดยพิจารณาจากส่วนต่างๆ อย่างกว้างขวาง วิลเลียม และ รุช (Williams and Raush อ้างใน Guba, 1982) อธิบายเพิ่มเติมว่า ในการสืบค้นข้อมูลต่างๆ นั้น ถ้ามีการวางข้อจำกัดล่วงหน้า เพื่อเป็นแนวทางไว้ก่อน โดยมีการควบคุมและวางเงื่อนไขสำหรับผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น อย่างรัดกุมเข้มข้นแล้วละก็ จะเรียกว่าเป็นการวิจัยเชิงทดลอง แต่ถ้าไม่สามารถทำได้อย่าง รัดกุมหรือควบคุมได้น้อย ก็ จะเรียกว่าเป็นการวิจัยเชิงธรรมชาติ และเครื่องมือที่ใช้สืบค้น ได้ดีที่สุดก็คือ คน (Guba, 1985) สำหรับวิธีการที่ใช้ก็มีความหลากหลาย เช่น การสัมภาษณ์แบบ เจาะจง การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย มีการปรับปรุงรูปแบบวิธีการหาข้อมูลได้ ตลอดเวลา ข้อค้นพบที่ได้จะเป็นข้อสรุปเบื้องต้นที่นำไปดำเนินการต่อได้อีก และ กูบา ได้สรุปถึงขั้นตอนการวิจัยเชิงธรรมชาติไว้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เริ่มจากสภาพตามธรรมชาติที่มีอยู่ (Natural Setting) จากเอกสาร ประเภทต่าง ๆ ผลงานวิจัย ผลการประเมิน ปรากฏการณ์ แผนงาน นโยบายขององค์การ หน่วยงานต่าง ๆ

ขั้นตอนที่ 2 "คน" เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการวิจัย (Human as Instrument) เพราะมีความสามารถในการปรับวิธีการต่างๆ ให้เข้ากับสถานการณ์ที่ประสบได้ สามารถ ประเมินค่านิยมหรือปฏิสัมพันธ์ของตัวแปรได้

ขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยคิดสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาได้ด้วยความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ เมื่อไปพบข้อมูลต่าง ๆ ที่ปรากฏให้เห็น

ขั้นตอนที่ 4 ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ (Quality Method) ในการค้นคว้าหาข้อมูลที่ ปรากฏอยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งต้องนำไปหาข้อสรุปต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 การสัมภาษณ์อย่าง ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะจง เพื่อให้ได้กลุ่มเฉพาะเรื่อง ที่ต้องการซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด

ขั้นตอนที่ 6 ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลหลายๆวิธี เช่น การสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกต การวิเคราะห์เอกสาร

ขั้นตอนที่ 7 ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล แบบอุปนัย (Inductive Analysis) คือ วิเคราะห์ข้อมูลจากส่วนย่อยๆ ที่คล้ายๆกัน จัดเป็นกลุ่มเดียวกัน รวมเป็นประเด็น(Topics) นำประเด็นมารวมเป็นกลุ่ม (Categories) หลากๆกลุ่มรวมเป็นแบบแผน (Pattern)

ขั้นตอนที่ 8 จะได้ข้อสรุปที่ทดสอบกับสภาพจริงแล้ว หรือทดสอบจากทฤษฎีแล้ว ข้อสรุปนี้จะมาจากข้อมูลส่วนย่อยๆ ที่ค้นพบ ไม่ใช่ทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว ค้นพบได้อย่างไร ก็ตีความไปอย่างนั้น ขึ้นอยู่กับกาลเวลา (Time) บริบท (Context) และสถานการณ์แวดล้อม (Environment) ซึ่งมีค่านิยมและความเชื่อไม่เหมือนกัน ข้อค้นพบนี้เป็นทฤษฎีที่ไม่ต้องการพิสูจน์ แต่เป็นการยืนยัน (Confirm) ว่ามีข้อค้นพบที่สอดคล้องหรือต่างกับทฤษฎีที่มีอยู่ มากน้อยเพียงใด

ขั้นตอนที่ 9 รูปแบบการวิจัยเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ (Emergent Design) เนื่องจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการศึกษาไม่สามารถทำนายหรือกำหนดล่วงหน้าได้ ซึ่งผู้วิจัยต้องสามารถปรับแผนรูปแบบการวิจัยได้ ซึ่งทำให้เกิดความยืดหยุ่นสูง นอกจากนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลในระหว่างการศึกษาการวิจัยได้เป็นช่วง ๆ ไป การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจะทำวนไปจากขั้นที่ 5 ถึงขั้นที่ 8 จนกว่าจะได้ข้อมูลเพียงพอที่จะอธิบายปรากฏการณ์ได้

ขั้นตอนที่ 10 ทำการประเมินผลก่อนสรุป (Negotiated Outcomes) จากข้อสรุปเบื้องต้นที่ได้รับ

ขั้นตอนที่ 11 เขียนรายงานเป็นกรณีศึกษา และเสนอเป็นรายงานตีความแสดงความหมาย (Ideographic Interpretation)

ความน่าเชื่อถือ (Credibility) ของการวิจัยเชิงธรรมชาติซึ่งเทียบได้กับ ความตรงภายใน (Internal Validity) ของการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ นั้น ดูได้จากระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยว่ายาวนานเพียงใด พิจารณาจากธรรมชาติความเป็นจริงของสิ่งที่สืบค้น สถานที่ สิ่งแวดล้อม พัฒนาการ สรุปว่า สามารถตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้โดยการเปรียบเทียบจาก

- ก. แหล่งข้อมูล (Sources) ที่ต่างกัน ในแหล่งอื่นๆ
- ข. วิธีการ (Methods) ที่ต่างกัน
- ค. ผู้สืบค้น (Investigators) ที่ต่างกัน
- ง. ทฤษฎี (Theories) อื่นๆ

นอกจากนี้ยังสามารถตรวจสอบความตรงจากขอบเขตของบริบท (Contextual Validity) ที่กำหนดไว้ได้อีกด้วย

ความตรงภายนอก (External validity) ของการวิจัย เป็นข้อจำกัดของการวิจัยเชิงธรรมชาติ เนื่องจาก กรณีที่เกิดสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อมของแต่ละเรื่องมีความแตกต่างกัน จึงอ้างอิงกันได้ยาก แต่บางกรณีก็สามารถอ้างอิงไปใช้ได้ ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำไปประยุกต์ใช้ ภายใต้เงื่อนไขที่เหมาะสม

ความเที่ยง (Reliability) ของการวิจัยเชิงธรรมชาติ สามารถทดสอบได้จากการ

สับสนที่ทำซ้ำ ๆ กัน หรือเปรียบเทียบกับ การสับสนจากหลาย ๆ วิธีการ

ความเป็นปรนัย (Objectivity) ของการวิจัยเชิงธรรมชาติ สามารถที่จะยืนยันได้ (Confirmability) ด้วยการตรวจสอบซ้ำ ในข้อมูลดิบ ที่เก็บรวบรวมมา ตรวจสอบการวิเคราะห์ ตรวจสอบวิธีดำเนินการ คุณภาพของเครื่องมือ ศักยภาพผู้วิจัย นอกจากนี้ยังตรวจสอบ กระบวนการวิจัยอีกทางหนึ่งด้วย

4 . การวิเคราะห์สาระ (Content Analysis)

4.1 การวิเคราะห์สาระ ของคริปเปินดรอพ

ผู้วิจัยสนใจการวิเคราะห์สาระ ของเคล้าส์ คริปเปินดรอพ (Krippendorff, K. 1980) เพราะ คริปเปินดรอพ ได้อธิบายเรื่องการวิเคราะห์สาระไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

1. ใช้ระบบวิธีทางวิทยาศาสตร์และสรุปเกี่ยวกับข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์ไว้ว่า
 - 1.1 ข้อมูลที่หามาได้ ไม่ได้มีความหมายเดียวแต่สามารถแปลความหมายได้หลายอย่าง
 - 1.2 ความหมายที่วิเคราะห์ได้นั้น ไม่จำเป็นต้องนำไปใช้กับเรื่องอื่น ๆ นอกเหนือไปจากเรื่องที่กำลังทำการศึกษายู่
2. การตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับกับเนื้อหาของเรื่องที่ศึกษา จะทำในรูปแบบที่เป็นระบบ มีมาตรฐาน มีตัวบ่งชี้ที่ชัดเจน มีตัวแทนความหมายของเรื่องแต่ละประเด็น มีการติดต่อสื่อสารข้อมูลโดยใช้กระบวนการเชิงตรรก ที่มีเหตุผลประกอบ
3. การวิเคราะห์เนื้อหา มีหลายรูปแบบ แต่ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่อง การจัดตั้งมหาวิทยาลัยและ สามารถนำมาใช้ได้ตรงกับงานวิจัยนี้ มีอยู่ 3 ประเภท คือ
 - 3.1 การวิเคราะห์เพื่ออ้างอิงไปสู่การปฏิบัติ โดยอาศัยเหตุและผล นำผลงานที่วิเคราะห์ได้ไปปฏิบัติจริง เช่น การจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ ควรจะมีรูปแบบใด การดำเนินงานจะเป็นไปในทิศทางไหน เมื่อวิเคราะห์จากข้อมูลแล้วจะมองเห็นแนวทางปฏิบัติเกิดขึ้น
 - 3.2 การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ 2 ด้าน ทั้งด้านบวกและด้านลบ ซึ่งผลการวิเคราะห์ จะทำให้เห็นความแตกต่างหรือความเหมือน ระหว่างของสองสิ่งหรือมากกว่าสองสิ่ง เช่น ความแตกต่างและความเหมือนระหว่างสถาบันเก่ากับสถาบันใหม่ และมาตรฐานที่ควรจะเป็นซึ่งสามารถยืนยันและต่อเติมเสริมในส่วนที่ขาดหรือไม่สมบูรณ์ได้
 - 3.3 การวิเคราะห์แบบแยกสาระตามสัญลักษณ์ที่เป็นตัวบ่งชี้ จากข้อมูลที่หาได้จากแหล่งต่าง ๆ ข้อมูลที่ได้บางประเภทจะแสดงการบ่งชี้แนวทาง หรือโครงสร้างได้ชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยต้องรู้จักแยกประเภทให้ถูกต้อง ต้องมีการกำหนดขอบเขตการศึกษา

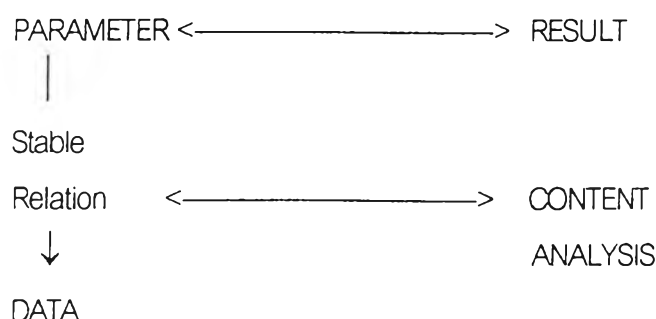
ให้เหมาะสม

4. การวิเคราะห์ข้อมูลต้องอาศัยการศึกษาอย่างละเอียด และมองหลาย ๆ ด้าน เช่น องค์ประกอบของเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบภายในและภายนอก และสิ่งที่กำลังแปรเปลี่ยนไปทั้งทางบวกและทางลบ ผลที่ได้จากการมองหลาย ๆ ด้านจะเป็นแนวโน้ม ซึ่งเขียนออกมาเป็นโครงร่างได้
5. มาตรฐานของการวิเคราะห์จะวัดได้จากการประเมิน ซึ่งสามารถแยกแยะออกเป็นประเด็น ๆ ได้ และสามารถตรวจสอบได้ เช่น ดูจากตัวบ่งชี้หรือสิ่งที่แสดงอาการบ่งบอกของเรื่องราวต่าง ๆ
6. การตรวจสอบว่าการวิเคราะห์มีความเที่ยงตรงเพียงใดดูได้ จากตัวบ่งชี้ 3 ประการ คือ
 - 6.1 ความถี่ที่ปรากฏขึ้นเกี่ยวกับเรื่องราวนั้น ๆ
 - 6.2 แนวโน้มที่เกิดขึ้นหรือได้รับการกล่าวถึง ในช่วงเวลาดังกล่าว
 - 6.3 ความเชื่อในเรื่องราวของกลุ่มคนทั้งในและนอกวงการ มีมากน้อยเพียงใด ซึ่งแปรเปลี่ยนไปตามสภาวะ
7. ข้อมูลที่ได้จากภาษาที่ใช้สื่อสารและนำมาวิเคราะห์ ได้จากหลายทาง คือ
 - 7.1 สารเรื่องราวที่ได้จากการจัดลำดับความสำคัญของสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ถ้าตรงกันมาก ๆ จะเป็นการบ่งชี้ถึงความเที่ยงตรงภายนอก ของประเด็นที่สนใจได้
 - 7.2 ข้อมูลที่ได้จากการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวที่สำคัญ ๆ กำลังเป็นที่สนใจในประเทศนั้น ๆ และเป็นที่น่าสนใจร่วมกันระหว่างประเทศ
 - 7.3 ข้อมูลจากเอกสารส่วนบุคคล เช่น บันทึกส่วนตัว จดหมาย ข้อเขียนโน้ตย่อ
 - 7.4 การสัมภาษณ์บุคคล ผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นต่าง ๆ ที่ได้จัดบันทึกเอาไว้
 - 7.5 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคลในวงการศึกษาที่เกี่ยวข้อง จากการได้ยิน ได้ฟัง และสังเกต จะเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจ สามารถเลือกบันทึกได้ตรงตามประเด็นที่ต้องการ
8. การศึกษาถึงกระบวนการทางสถาบัน ส่วนใหญ่จะศึกษาได้จากการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จากเอกสารสรุป จะทำให้ได้เห็นหน้าที่ โครงสร้าง กระบวนการดำเนินงาน สภาพสิ่งแวดล้อม รวมถึงการถ่ายทอดความเชื่อระหว่างบุคคลรุ่นต่อรุ่น ฯลฯ และการสื่อสารในสถาบันส่วนใหญ่จะเป็นไปตามกฎระเบียบของสถาบัน หมุนเวียนวนไปมาภายในสถาบัน
9. การวิเคราะห์เนื้อหาต้องอาศัยความละเอียดอ่อนมาก และต้องทำภายในขอบเขต (Context Unit) ที่กำหนดให้ศึกษา แต่ละเรื่องจึงมีลักษณะที่เฉพาะของตนเอง ซึ่งอาจไม่สามารถอ้างอิงจากเรื่องอื่นมาเทียบเคียงได้ เปรียบเทียบได้เช่นเดียวกับ ไม้บรรทัด

สามารถวัดเส้นตรงได้ แต่ไม่สามารถวัดเส้นโค้งได้ การวัดความยาวของเส้นโค้งจึงต้องใช้เชือกมาวัดแทนและเชือกสามารถใช้วัดได้ทั้งเส้นตรงและเส้นโค้ง

10. รูปแบบการวิจัย (Research Design) ของการวิเคราะห์เนื้อหา มักจะจัดลำดับตามธรรมชาติของเรื่องที่ศึกษา ผู้วิจัยต้องสังเกตและบันทึกอย่างละเอียดชัดเจน และมีความเที่ยง การวิเคราะห์ต้องระมัดระวังให้รอบคอบ เพราะถ้าวิเคราะห์ผิดตอนใดตอนหนึ่งก็จะส่งผลให้แปลความหมายของตอนต่อ ๆ ไปผิดพลาดไปด้วย ซึ่งจะสะสมต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ ซึ่งถือว่าเป็นจุดอ่อนของการวิเคราะห์เนื้อหา

11. วิธีการวิเคราะห์เนื้อหานั้น ผู้วิจัยสามารถแบ่งแยกประเด็น บ่งชี้ เป็นเรื่อง ๆ พร้อมทั้งสามารถคาดคะเนข้อมูลเทียบกับพารามิเตอร์ (Parameter) ได้ โดยหาข้อมูลเชิงประจักษ์ ให้บ่งชี้ประเด็นภายใต้ขอบเขตที่จะศึกษา โดยต้องมองกลับไปกลับมา ระหว่างข้อมูลกับพารามิเตอร์ ทำหลาย ๆ ครั้งเมื่อได้ผลตรงกันก็จะสามารถสรุปผลได้ ดูจากภาพประกอบ

12. ก่อนการเก็บข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์เนื้อหา ต้องกำหนดขอบเขตข้อมูลที่จะศึกษา (Context Unit) ก่อน และวางแผนการเก็บรายละเอียดที่ต้องบันทึก (Recording Unit) ซึ่งสิ่งที่บันทึกต้องสามารถเป็นตัวบ่งชี้สาระอย่างเฉพาะเจาะจงได้ แยกประเภทเป็นประเด็น ๆ ได้

ในการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขต (Context Unit) โดยใช้ทฤษฎีของโนลส์ (Knowles, 1970) อีเมอร์สัน (Emerson, 1993) อัลทาค (Althac, 1981) และของ บรูเบเคอร์และรูดี (Brubacher and Rudy, 1978) เป็นกรอบขอบเขตของการศึกษาเมื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้ตามวิธี Recording Unit ก็จะนำข้อมูลที่ตรงประเด็นเหล่านั้น มาเติมใส่ใน Context Unit ต่าง ๆ ตามขอบเขตที่กำหนดไว้ ความสมบูรณ์ในเนื้อหาที่ต้องการก็จะเกิดขึ้น

4.2 การวิเคราะห์สาระ (Content Analysis) ในทางปฏิบัติ

การวิเคราะห์สาระ เป็นเทคนิควิธีการหนึ่งที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งมีความเที่ยงตรงสูงที่เกิดจากการอ้างอิงภายใน ตามบริบทของข้อมูลนั้น สามารถตรวจสอบได้ด้วยการทำซ้ำ มีวิธีดำเนินการตามประเด็นหลัก ๆ 2 ประเด็น

1. ใช้วิธีตีความ จากเรื่องราวที่สัมภาษณ์ ที่สนทนาซึ่งเป็นภาษาพูดและจากเอกสารที่เป็นภาษาเขียน
2. ใช้วิธีการจับประเด็น โดยการนับความพ้องต้องกันของเนื้อหา เรื่องราวภายในระหว่างตัวแปรและข้อมูลที่ศึกษา มากกว่าการนับเชิงปริมาณที่เกิดจากการแปลความตามสัญลักษณ์ของขอบเขตของการวิเคราะห์

การวิเคราะห์สาระมีข้อจำกัดที่ต้องคำนึงถึงเมื่อนำไปปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด ขึ้นอยู่กับการสื่อสารเท่าที่มีขึ้นได้ ถ้าการสื่อสารมีน้อย ข้อมูลที่ได้ก็น้อย แต่ถ้าสามารถสื่อสารได้หลาย ๆ ทาง ข้อมูลก็จะยิ่งได้รับมากขึ้น
2. เป็นไปตามบริบทของเรื่องราว คือจะทำการพิจารณาตีความหรือจับประเด็นตามเนื้อหาที่ปรากฏในบริบทที่กำหนดเป็นเป้าหมายในการศึกษา
3. ความรู้และประสบการณ์ของผู้วิเคราะห์ จะมีผลมากต่อการตีความหมายของข้อมูล
4. ข้อมูลที่จัดเก็บไว้ จะต้องดูเป้าหมายของการวิเคราะห์เป็นหลัก
5. การนำข้อมูลที่เก็บหรือบันทึกไว้ ไปตีความต่อ นั้น เป็นภารกิจเชิงปัญญาที่ต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์ของผู้เก็บข้อมูล
6. ความตรง (Validity) เป็นเกณฑ์พิจารณาสูงสุด ที่จะบอกได้ว่าข้อมูลหรือผลงานที่ได้รับ จะน่าเชื่อถือเพียงใด

การวิเคราะห์ตีความต่อจากเนื้อหาทางภาษา ทำได้ 3 ทาง คือ

1. การวิเคราะห์สาระเชิงปฏิบัติ (Pragmatic Validity) โดยสังเกตพฤติกรรม การปฏิบัติ ของหน่วยงานหรือเป้าหมายที่ศึกษา
2. การวิเคราะห์สาระเชิงความหมายของภาษา (Semantical Validity) เป็นการตีความจากความถี่ของความหมายที่ปรากฏว่าไปเชื่อมโยงกับส่วนใดหรือเรื่องใดได้อีก
3. การวิเคราะห์ลักษณะของบางสิ่งบางอย่างทางสังคม เช่น วิธีการถวายของให้พระสงฆ์ เรียกว่าการประเคน ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะทางสังคมไทย

หน่วยการบันทึกสาระ (Recording Unit) เป็นส่วนเฉพาะของสาระที่สามารถบ่งชี้ได้ว่ามีคุณลักษณะอะไร ที่สามารถจัดได้ในประเภทใด ตามกรอบขอบเขตของเรื่อง (Context Unit) มี 5 ประเภท คือ

1. หน่วยทางกายภาพ (Physical Unit)
2. หน่วยซึ่งสัมพันธ์กันและกัน (Sympactical Unit)
3. หน่วยที่ตีความต่อและอ้างอิงได้ (Referential Unit)
4. หน่วยที่เป็นข้อเสนอหลักการพื้นฐาน (Praposition Unit)
5. หน่วยที่แยกเป็นเรื่อง (Thematic Unit)

หน่วยการบันทึกที่ใช้ในการวิเคราะห์สาระ มี 3 วิธีคือ (Wolher, 1969)

1. ใช้วิธี Future Scanning ให้ได้เนื้อหาหลักตามกรอบที่กำหนดแล้วทำการสรุป
2. ใช้การสรุปผลการสัมภาษณ์ โดยจับประเด็นหลัก ๆ แล้วบันทึกไว้
3. สรุปจากแบบสอบถามและสัมภาษณ์ ตามประเด็นที่ถามและผลที่ได้จากการสัมภาษณ์

การวิจัยเรื่องรูปแบบมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ใช้วิธีการวิเคราะห์ตีความต่อจากแนวทางทั้ง 3 ทาง ใช้หน่วยการบันทึกข้อมูลทั้ง 3 แบบดังกล่าว

4.3 ความเที่ยง (Reliability) ของการวิเคราะห์สาระ

การวัดความเที่ยงนั้น เพื่อป้องกันไม่ให้ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์บิดเบือนไปตามสิ่งก่อกวนตามผลการวัดและการวิเคราะห์ (Kaplan and Goldsen, 1965) ทำให้เกิดความมั่นใจว่า ได้ข้อมูลที่เป็นอิสระจากสถานการณ์ เครื่องมือ และบุคคลที่ใช้เก็บข้อมูลนั้น ดังนั้นข้อมูลที่มีความเที่ยง จึงมีความคงเส้นคงวาตลอดกระบวนการวิจัย ไม่ว่าจะกระบวนการเก็บข้อมูล การวัด และประเมิน การวิเคราะห์ข้อมูลจะแปรปรวนอย่างไรก็ตาม

เกณฑ์วัดความเที่ยง มี 3 เกณฑ์ คือ

1. มีความคงเส้นคงวา (Stability) คือ ไม่เปลี่ยนแปลงตามเวลา จะตรวจสอบในระยะเวลาใดก็ได้ผลตรงกัน
2. สามารถตรวจสอบได้ภายใต้สภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป (Reproducibility) ไม่ว่าจะเปลี่ยนสถานที่ใหม่ หรือใช้ผู้วิจัยคนใหม่ ถ้าทำตามกระบวนการแล้วจะได้ผลตรงกัน
3. มีความแม่นยำถูกต้อง ปรากฏตามมาตรฐาน (Accuracy) โดยใช้เกณฑ์ที่เป็นมาตรฐานมาเปรียบเทียบ หรือผลได้รับเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง

การวิเคราะห์สาระของการสืบค้นเรื่องรูปแบบมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ นี้ ใช้เกณฑ์วัดความเที่ยง 2 วิธี คือ 1) วิธี Reproducibility คือการตรวจสอบโดยใช้ผลจากการสืบค้นทางเอกสาร เปรียบเทียบกับผลการสัมภาษณ์ 2) วิธี Accuracy หรือ Test - Standard

คือ การนำผลที่ได้จากการตรวจสอบเอกสาร และการสัมภาษณ์ตรวจสอบกับองค์ประกอบมาตรฐานตามทฤษฎีการอุดมศึกษา ซึ่งทั้ง 2 แบบให้ผลตรงกัน

4.4 ความตรง (Validity) ของการวิเคราะห์สาระ

ข้อค้นพบเชิงวิทยาศาสตร์ จำเป็นต้องมีความตรง ยืนยันผลการศึกษาว่าเป็นจริงตามข้อมูล ไม่ให้เกิดการโต้แย้งได้

ประเภทของ Validity (Cambell, 1959) มี 2 ประเภท คือ

1. Internal Validity มีความหมายเท่ากับ Reliability ที่อธิบายไว้แล้ว
2. External Validity หมายถึงระดับความแปรปรวนภายในกระบวนการวิเคราะห์ตรงกับความแปรปรวนภายนอก ทำให้บ่งชี้ได้ว่าข้อค้นพบเป็นตัวแทนของปรากฏการณ์ที่ศึกษาจริง ภายในบริบทของขอบเขต ซึ่งการวิจัยกำหนดไว้

ประเภทของ External Validity แบ่งได้เป็น 5 ประเภท คือ

1. Semantical Validity การวิเคราะห์สาระทุกอย่างต้องยอมรับความหมายที่ได้จากหน่วยการบันทึก การบ่งชี้แหล่งอ้างอิง หรือลักษณะอื่นเชิงภาษาของข้อมูลที่ได้รับ (Vanis, 1985)(Cartwright, 1953)
2. Sampling Validity ความตรงที่ได้จากการสุ่มตัวอย่าง ซึ่งทำให้ได้ตัวแทนเป็นที่ยอมรับได้
3. Correlational Validity เป็นความตรงที่ได้จากความสัมพันธ์กับตัวแปรอื่น ๆ ที่ให้ผลตรงกัน
4. Predictive Validity เป็นความตรงที่ได้จากผลของการคาดการณ์ตามสมมุติฐาน แล้วตรงกับผลที่ได้รับ
5. Construc Validity เป็นความตรงที่ได้จากการวางกรอบของโครงสร้างส่งผลให้ได้รับข้อมูลตรงตามกำหนด

การทดสอบความตรง สามารถตรวจสอบได้ 3 ทาง คือ

1. จากแหล่งข้อมูลที่สัมพันธ์กับความหมาย หรือสัญลักษณ์ที่ใช้เป็นโครงสร้างในการเก็บข้อมูล
2. จากผลที่ได้รับว่ามีความสอดคล้องสัมพันธ์และตรงประเด็นกับเรื่องที่ศึกษา
3. วิธีการที่ใช้การเก็บข้อมูล สามารถตรวจสอบได้ตรงกัน หลายวิธีทั้งจากเอกสารที่ค้นคว้า การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้การตรวจสอบทั้ง 3 วิธี พบว่ามีการศึกษาขอบเขตของการประมวลสาระได้ผลตรงกันทุกวิธีการ